

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Διπλωματική Εργασία

Πολιτικός Φιλοτελισμός

Η Δημόσια Ιστορία μέσα από την εικονογραφία των γραμματοσήμων του ελληνικού κράτους

1950-1966

Κωνσταντίνα Φωστέρη

A.M. 532545

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Νικολέτα Τζάνη

Συν-επιβλέπουσα καθηγήτρια: Φωτεινή Βενιέρη

Αθήνα, 30-06-2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας Κωνσταντίνας Φωστέρη που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση της συγγραφέα/δημιουργού. Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Αθήνα Ιούνιος 2026

Κωνσταντίνα Φωστέρη, Πολιτικός Φιλοτελισμός. Η Δημόσια Ιστορία μέσα από την
εικονογραφία των γραμματοσήμων του ελληνικού κράτους 1950-1966

«Εριξε βροχή και έπνιξε το ρόδο»

Στη Χριστίνα

Περίληψη

Η διπλωματική εργασία εξετάζει το ελληνικό φιλοτελικό εκδοτικό πρόγραμμα μεταξύ 1950 και 1966 ως μέσο δημόσιας ιστορίας, πολιτισμικής μνήμης και πολιτικής επικοινωνίας. Αν και τα γραμματόσημα εξυπηρετούν κυρίως ταχυδρομικούς σκοπούς, λειτουργούν επίσης ως κρατικά σύμβολα που τιμούν γεγονότα, προωθούν ιστορικές αφηγήσεις και προβάλλουν την εθνική ταυτότητα. Η μελέτη διερευνά πώς το ελληνικό κράτος χρησιμοποίησε τις εκδόσεις γραμματοσήμων κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου για να αναπαραστήσει το παρελθόν του έθνους και να διατυπώσει πολιτικές και ιδεολογικές προτεραιότητες. Η έρευνα βασίζεται στην ανάλυση όλων των ελληνικών σειρών γραμματοσήμων που εκδόθηκαν στην περίοδο 1950 έως 1966, μαζί με τα επίσημα ενημερωτικά δελτία των Ελληνικών Ταχυδρομείων (ΕΛΤΑ) και υλικό από το φιλοτελικό περιοδικό *Φιλοτέλεια*. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στα θέματα, τις εικόνες και τα σύμβολα που χρησιμοποιήθηκαν στα σχέδια των γραμματοσήμων και στα ιστορικά πλαίσια στα οποία αυτά παρήχθησαν. Τα ευρήματα δείχνουν ότι το φιλοτελικό πρόγραμμα λειτούργησε ως σημαντικό μέσο κρατικής εκπροσώπησης. Μέσω αναφορών στην κλασική αρχαιότητα, το ορθόδοξο δόγμα, τα στρατιωτικά επιτεύγματα, την οικονομική ανάπτυξη και τη διεθνή συνεργασία, τα γραμματόσημα προώθησαν αφηγήσεις εθνικής συνέχειας, ανασυγκρότησης, εκσυγχρονισμού και δυτικού προσανατολισμού. Ταυτόχρονα, η επιλογή των αναμνηστικών θεμάτων αποκαλύπτει τον επιλεκτικό χαρακτήρα της επίσημης μνήμης και τη στενή σχέση μεταξύ ιστορικής αναπαράστασης και πολιτικών στόχων. Η έρευνα καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα ελληνικά γραμματόσημα των δεκαετιών του 1950 και του 1960 αποτέλεσαν έναν σημαντικό μηχανισμό διαμόρφωσης ιστορικής συνείδησης και επικοινωνίας κρατικά κατευθυνόμενων ερμηνειών του παρελθόντος στο ευρύτερο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου.

Λέξεις κλειδιά: Δημόσια Ιστορία, γραμματόσημα, πολιτισμική μνήμη, εθνική ταυτότητα, ιστορική κουλτούρα, Ψυχρός Πόλεμος, πολιτικός συμβολισμός, Φιλοτελισμός, Ελλάδα (1950-1966), ιστορική αναπαράσταση

Abstract

This thesis examines the Greek philatelic publication program between 1950 and 1966 as a medium of public history, cultural memory, and political communication. Although postage stamps primarily serve postal functions, they also operate as state symbols that commemorate events, promote historical narratives, and project national identity. The study investigates how the Greek state used stamp issues during the Cold War to represent the nation's past and articulate political and ideological priorities. The research is based on the analysis of all Greek stamp series issued between 1950 and 1966, together with the official information bulletins of the Hellenic Post (ELTA) and material from the philatelic journal *Philoteleia*. Attention is given to the themes, imagery, and symbols employed in the stamp designs and to the historical context in which they were produced. The findings indicate that the philatelic program functioned as an important instrument of state representation. Through references to classical antiquity, orthodox denomination, military achievements, economic development, and international cooperation, the stamps promoted narratives of national continuity, reconstruction, modernization, and Western orientation. At the same time, the selection of commemorative themes reveals the selective character of official memory and the close relationship between historical representation and political objectives. The thesis concludes that Greek postage stamps of the 1950s and 1960s constituted a significant mechanism for shaping historical consciousness and communicating state-sponsored interpretations of the past within the broader context of the Cold War.

Key words: Public History, Postage Stamps, Cultural Memory, National Identity, Historical Culture, Cold War, Political Symbolism, Philately, Greece (1950–1966), Historical Representation

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	i
Abstract.....	ii
Περιεχόμενα.....	iii
Εισαγωγή.....	1
Κεφάλαιο 1 ^ο : Το γραμματόσημο ως φορέας δημόσιας ιστορίας και η συμβολή του στην πολιτισμική ιστορία.....	3
1.1 Δημόσια Ιστορία και Γραμματόσημο.....	3
1.2 Συμβολικές αναπαραστάσεις.	5
1.3 Το γραμματόσημο ως καλλιτεχνική δημιουργία.....	7
1.4 Το ελληνικό γραμματόσημο.....	8
1.5 Οι κυριότεροι χαρακτες 1950-1966.....	9
Κεφάλαιο 2 ^ο : Το Εκδοτικό Πρόγραμμα των Ελληνικών Γραμματοσήμων 1950-1959.....	10
2.1 Οι πολιτικές και κοινωνικές συνιστώσες της περιόδου 1950-1959.....	10
2.1.1 Η οικονομία.....	10
2.1.2 Η πολιτική.....	11
2.1.3 Οι κοινωνικοί αγώνες.....	11
2.2 Οι εκδόσεις της περιόδου 1950-1959.....	12
Κεφάλαιο 3 ^ο : Το Εκδοτικό Πρόγραμμα των Ελληνικών Γραμματοσήμων 1960-1966.....	29
3.1 Οι πολιτικές και κοινωνικές συνιστώσες της περιόδου.....	29
3.1.1 Η οικονομία.....	29
3.1.2 Η πολιτική.....	30
3.1.3 Οι κοινωνικοί αγώνες.....	31
3.2 Οι εκδόσεις της περιόδου 1960-1966.....	31
Κεφάλαιο 4 ^ο : Θεματολογικές κατηγορίες των εκδόσεων.....	56
Συμπεράσματα.....	61
Βιβλιογραφικές Αναφορές	65
Παράρτημα Α΄ Φιλοτελική Ορολογία.....	76
Παράρτημα Β΄ Οι εκδόσεις σε εικόνες.....	78

Εισαγωγή

Το γραμματόσημο ορίζεται στο πλαίσιο της βασικής λειτουργίας του ως ένα ένσημο το οποίο εκδίδει η επίσημη Ταχυδρομική Υπηρεσία του κράτους και επικολλάται στα ταχυδρομικά αντικείμενα ως ένδειξη προπληρωμής ταχυδρομικού τέλους.¹ Ωστόσο, ως κρατικό αξιόγραφο επιδέχεται και άλλες λειτουργίες, είναι αντιπροσωπευτικό της χώρας και αναμνηστικό των γεγονότων. Ως αντιπροσωπευτικό της χώρας είναι διακοσμημένο με μια ταυτοποιητική παράσταση του κράτους. Η δε αναμνηστική λειτουργία των γραμματοσήμων προορίζεται να υπενθυμίζει ένα ιστορικό γεγονός και ό,τι συμβολικά συνδέεται με αυτό (προσωπικότητες, μνημεία, τοπία κτλ.). Τα θέματα και τα σχέδια των γραμματοσήμων συνδέονται στενά με την πολιτιστική ταυτότητα της χώρας.

Η παρούσα μελέτη ερευνά τη χρήση του ελληνικού γραμματοσημικού προγράμματος στις δεκαετίες, 1950 και 1960. Αποδελτιώθηκαν οι σειρές από τα έτη 1950 έως 1966 καθώς και τα Πληροφοριακά Δελτία-Ανακοινώσεις των ΕΛ.ΤΑ που συνοδεύουν τις σειρές που εκδόθηκαν. Με αφορμή τις αποφάσεις που καθορίζουν τη θεματολογία και εικονογράφηση των γραμματοσήμων επιχειρούμε να εξετάσουμε τη σχέση των ελληνικών εκδόσεων με τον πολιτικό-ιδεολογικό ανταγωνισμό του Ψυχρού Πολέμου, με την «εθνική» πολιτική και με τα αιτήματα των πολιτικών υποκειμένων στη συγκεκριμένη περίοδο. Για το λόγο αυτό, θα μελετήσουμε το γραμματοσημικό πρόγραμμα εντάσσοντας τις εκδόσεις σε δύο διακριτές περιόδους της εποχής του Ψυχρού Πολέμου: τη μεταπολεμική-μετεμφυλιακή περίοδο 1950-1959 της ανασυγκρότησης του κράτους και της εθνικοφροσύνης και την περίοδο του 1960-1966 με χαρακτηριστικά γνωρίσματα τον εκσυγχρονισμό και τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό.

Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζουμε τη σχέση του γραμματοσήμου με τη Δημόσια Ιστορία. Ειδικά, σκοπεύουμε να δείξουμε τη σχέση των εκδόσεων με την «εθνική» πολιτική και την εθνική ταυτότητα. Επίσης, θα κάνουμε μια σύντομη επισκόπηση της ιστορίας του ελληνικού γραμματοσήμου ως καλλιτεχνική δημιουργία και των συμβόλων που αξιοποιούνται στο ελληνικό εκδοτικό πρόγραμμα. Συγκεκριμένα, ποια πολιτισμικά στοιχεία και ποιες παραδόσεις

¹Δημήτρης Παναγιωτάκος, *Φιλοτελική Ορολογία*, Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας Γενικό Επιστημονικό Συμβούλιο (ΓΕΣΥ), εκδ. 2^η, εκδοτική επιμέλεια Κώστας Βαλεοντής, Αθήνα, 2019, σελ.20 στο: [FilotelikiOrologia.pdf](#) (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

ανακαλούνται στο εκδοτικό πρόγραμμα, μέσα από τους μυθολογικούς, θρησκευτικούς και λαογραφικούς συμβολισμούς που αποτυπώνονται στην εικονογραφία.

Στο δεύτερο και τρίτο κεφάλαιο, θα ερευνήσουμε το περιεχόμενο των γραμματοσήμων, τον τίτλο και τις παραστάσεις που επιλέχθηκαν ακολουθώντας τη χρονολογική σειρά των εκδόσεων. Το δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στα γραμματόσημα της περιόδου 1950-1959. Το τρίτο κεφάλαιο εστιάζει στη χρονική περίοδο 1960-1966. Για αυτόν τον σκοπό, επιπλέον των Πληροφοριακών Δελτίων που συνοδεύουν τις εκδόσεις, θα αξιοποιήσουμε την αρθρογραφία στο περιοδικό *Φιλοτέλεια*, (από την πρώτη κυκλοφορία 1924 μέχρι σήμερα), για να αντλήσουμε πληροφορίες ως προς την πρόσληψη του εκδοτικού προγράμματος από τη φιλοτελική κοινότητα, καθώς οι συντελεστές του περιοδικού και οι αρθρογράφοι είναι άνθρωποι της εποχής τους και πολλοί είχαν θεσμικό ρόλο. Θα εξετάσουμε το σύνολο των εκδόσεων αναλυτικά για κάθε σειρά που κυκλοφόρησε με σκοπό να εντοπίσουμε τις πολιτικές επιτελέσεις ως προς την επιλογή θεμάτων των ελληνικών γραμματοσήμων και ως προς τα γεγονότα που κρίθηκαν σημαντικά να μνημονευτούν.

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα επιχειρήσουμε μια συνθετική επισκόπηση του γραμματοσημικού προγράμματος της περιόδου. Θα κατατάξουμε το σύνολο των σειρών που εκδόθηκαν στην εξεταζόμενη περίοδο σε θεματολογικές ενότητες σύμφωνα με τους τίτλους και το περιεχόμενο, ώστε να παρακολουθήσουμε πώς διαμορφώνεται η πολιτισμική βιογραφία των εκδόσεων στην εξεταζόμενη περίοδο. Ειδικά, θα εντάξουμε τα γραμματόσημα στις κατηγορίες της κυβερνητικής πολιτικής και των θεσμών, της οικονομικής πολιτικής, της πολιτιστικής πολιτικής, και της ευρωπαϊκής-διεθνούς πορείας της χώρας στους τομείς των Οργανισμών (των ανθρωπιστικών οργανώσεων, της τεχνολογίας, των επιστημών).

Η κατηγοριοποίηση των σειρών θα μας επιτρέψει να εξάγουμε συμπεράσματα μέσα από την ανάλυση τίτλου – περιεχομένου. Προσδοκούμε, αφού εντοπίσουμε τις επικρατέστερες χρήσεις θεματικά και τη σκοπιμότητά τους, να αναδείξουμε τη συμβολή του γραμματοσήμου ως μέσου αναπαράστασης της ιστορικής κουλτούρας και τη σχέση του με την κυβερνητική πολιτική. Με άλλα λόγια, τι (ποια γεγονότα, τόπους ή προσωπικότητες) επιλέγει το κράτος να ανασύρει από την παράδοση, ποια περίοδος του ιστορικού χρόνου ενεργοποιείται, πότε και γιατί.

Κεφάλαιο 1^ο

Το γραμματόσημο ως φορέας δημόσιας ιστορίας και η συμβολή του στην πολιτισμική ιστορία

1.1 Δημόσια Ιστορία και Γραμματόσημο

Η δημόσια ιστορία διερευνά με επιστημονικά κριτήρια τους τρόπους με τους οποίους πτυχές του παρελθόντος ανακαλούνται και επιτελούνται από την πολιτική εξουσία και την πνευματική ελίτ με σκοπό τη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης και της πολιτικής των ταυτοτήτων.² Ο ορισμός και το κανονιστικό πλαίσιο που διέπει τα γραμματόσημα συνοψίζονται στην Παγκόσμια Ταχυδρομική Σύμβαση.³ Στο άρθρο 8 στην παράγραφο 5 επισημαίνεται ότι παρόλο που οι ταχυδρομικές υπηρεσίες είναι εμπορικές υπηρεσίες, στις περισσότερες χώρες διαδραματίζουν κοινωνικό και πολιτιστικό ρόλο. Ορίζεται ότι τα θέματα και τα σχέδια των γραμματοσήμων πρέπει να συνδέονται στενά με την πολιτιστική ταυτότητα της χώρας και να συμβάλλουν στη διάδοση του πολιτισμού ή στη διατήρηση της ειρήνης. Τα γραμματόσημα πρέπει να στερούνται πολιτικού χαρακτήρα ή οποιουδήποτε θέματος προσβλητικού σε σχέση με ένα άτομο ή χώρα. Επιπλέον, τα γραμματόσημα ως τέχνηρα προστατεύονται από διεθνείς συμβάσεις, όπως όλα τα υλικά κινητά στοιχεία και αντικείμενα πολιτιστικής κληρονομιάς.⁴

Δεδομένου ότι τα γραμματόσημα αποτελούν κρατικά αξιόγραφα, η επιλογή των γεγονότων που κρίνονται άξια μνημόνευσης, καθώς και των θεμάτων που εικονογραφούνται, αντανάκλα την «εθνική» πολιτική και το ιδεολογικό κλίμα της εκάστοτε εποχής. Ειδικότερα, στην ελληνική περίπτωση της περιόδου 1950–1966, η μεταπολεμική ανασυγκρότηση, η αποκατάσταση της πολιτικής ομαλότητας μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο και η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου αποτέλεσαν καθοριστικούς παράγοντες για τη διαμόρφωση όσων η κοινωνία επέλεξε να διατηρήσει στη συλλογική της μνήμη. Η στροφή στο ηρωικό παρελθόν του ελληνισμού και η προβολή της

² Χάρης Εξερτζόγλου, *Η Δημόσια Ιστορία, μια εισαγωγή*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα, 2020, σελ.19.

³ Decisions of the 24th Congress–2008, “Universal Postal Convention” σελ.153-154, [act2008DecisionsGeneveEn.pdf](#) (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

⁴ Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Ποικιλομορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων. Ο όρος «πολιτισμική ποικιλομορφία» αναφέρεται στους πολλαπλούς τρόπους με τους οποίους δια μέσω της πολιτιστικής παραγωγής οι κοινωνίες εκφράζονται, ανεξάρτητα από τα μέσα και τις τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται. Βλ. UNESCO, 2005, Summary, III Definitions, Article 4.1, [2005 Convention on Diversity of Cultural Expressions | Diversity of Cultural Expressions](#) (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

ιστορικής συνέχειας του έθνους λειτούργησαν ως βασικοί μηχανισμοί νοηματοδότησης της μεταπολεμικής πραγματικότητας και ενίσχυσαν την προσδοκία ενός ευοίωνου μέλλοντος.⁵

Ως φορείς δημόσιας μνήμης, τα γραμματόσημα σχεδιάζονται με αναπαραστατική ακρίβεια, προσθέτοντας αναγνωρισιμότητα και οιονεί αντικειμενικότητα. Απευθύνονται στη συλλογική μνήμη ώστε τα μέλη της κοινωνίας της χώρας που τα εκδίδει να συνδεθούν μέσω εικονιστικών αναπαραστάσεων στον καθημερινό βίο, ανεξάρτητα σε ποιο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο ανήκουν. Οι αποδέκτες εκτίθενται σε αναπαραστάσεις γεγονότων, τα οποία δεν έχουν βιώσει. Η «προσθετική μνήμη»⁶ που παράγεται μέσω της επαφής των ατόμων με τα γραμματόσημα επιτρέπει στις κοινωνικές συλλογικότητες να συγκροτούν κοινές αναπαραστάσεις του παρελθόντος και να επικοινωνούν στο παρόν στη βάση κοινών μνημονικών πρακτικών.⁷ Ανάλογα με την ιστορική συγκυρία η μνημόνευση του παρελθόντος και η επιτέλεση μνημονικών πρακτικών υπήρξε αντικείμενο διαπραγμάτευσης και σύγκρουσης. Επομένως, διεξάγεται ένας δημόσιος «λόγος» με τους τόπους μνήμης, προσθέτοντας στην αφήγηση νέα στοιχεία, τις περισσότερες φορές συγκρουσιακά.⁸

Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις, η θεσμοθετημένη μνήμη εξοβελίζει τη μνήμη των «από κάτω» ή των «ηττημένων». Τραυματικά γεγονότα αφήνονται στη λήθη ή νοηματοδοτούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να ενισχύουν το κυρίαρχο αφήγημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η κυκλοφορία της αεροπορικής σειράς «Γράμμος Βίτσι» στις 29/8/1952, λίγους μήνες μετά την εκτέλεση του Νίκου Μπελογιάννη τον Μάρτιο του 1952, γεγονός που προκάλεσε έντονες διεθνείς αντιδράσεις. Το 1959 κυκλοφόρησε το γραμματόσημο «Ίμρε Νάγκυ» σε αντίδραση της έκδοσης σοβιετικού γραμματοσήμου για τον Γλέζο, εν μέσω διεθνών διαμαρτυριών για τον χειρισμό της υπόθεσης Γλέζου περί κατασκοπείας από το ελληνικό κράτος. Μέσα στο γενικότερο αντιαμερικανικό και αντινατοϊκό κλίμα που επικρατούσε από τα μέσα της δεκαετίας του '50 και

⁵ Ιωάννης Κολιόπουλος, «Η Ιστορία και οι χρήσεις της», *Η αποδόμηση του εθνικού κράτους και της ιστορίας του*, επιστημονική ημερίδα, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Εθνική Βιβλιοθήκη αρ.53, Θεσσαλονίκη, 2007, σελ.13-14, 20-21.

⁶ Η «προσθετική μνήμη» είναι όρος που εισήγαγε η Alison Landsberg, βλ. Alison Landsberg, *Prosthetic Memory. The transformation of American Remembrance in the Age of Mass Culture*, Columbia University Press, 2004.

⁷ Εξερτζόγλου, ό.π., σελ.38-39.

⁸ Β. Δαλκαβούκης, Κ. Τσέκου, «Χτίζοντας τη δημόσια ιστορία στον χώρο: Η περίπτωση των μνημείων της Κομοτηνής» στο *Η δημόσια ιστορία στην Ελλάδα. Χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας*, επιμέλεια Αντρέας Ανδρέου κ.ά., εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2015, σελ.115-118.

το οποίο κορυφώθηκε τη δεκαετία του '60 εκδόθηκαν οι σειρές του «NATO» του 1954 (αεροπορική σειρά) και του 1962 (αναμνηστική).

1.2 Συμβολικές αναπαραστάσεις

Το ιστορικό παρελθόν μετασχηματίζεται σε ιδρυτικό μύθο, γίνεται το κυρίαρχο αφήγημα και αναπαρίσταται στα όρια μιας κοινωνίας, ώστε να εγγυηθεί την ενότητα των υποκειμένων με αφετηρία την κοινή καταγωγή και τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους.⁹ Προϋπόθεση για την επιτέλεση των μνημοτεχνικών είναι ο χώρος. Στο έργο του Pierre Nora εισάγεται η έννοια του «τόπου μνήμης» και εννοιολογείται ως ο «τόπος» όπου επιτελείται η πολιτισμική μνήμη. Οι τόποι έχουν υλικότητα και γίνονται αισθητοί, είναι συμβολικοί με την έννοια ότι αντιπροσωπεύουν ή συμβολίζουν έννοιες πολιτιστικές, πολιτικές, ιστορικές ή κοινωνικές. Τέλος, είναι λειτουργικοί επειδή επηρεάζουν τις νοητικές αντιλήψεις -μνήμη, συσχέτιση, εμπειρία- του κοινού που απευθύνονται.¹⁰

Το γραμματόσημο εμπεριέχει όλες τις ποιότητες του «τόπου» πολιτισμικής μνήμης.¹¹ Η σημειωτική του ιδιότητα έχει διπλή λειτουργία: ως εικονίδιο, καταγράφει ή μνημονεύει πτυχές της ιστορίας και αποτελεί το ίδιο ένα ιστορικό τεκμήριο. Αναγνωρίζεται ως φορέας της εθνικής κληρονομιάς.¹² Οι τρεις βασικές σημάνσεις στα γραμματόσημα, η εικόνα, οι λέξεις και τα σύμβολα αποτελούν ένα πλέγμα που εκπέμπει μηνύματα και επιδέχεται διαφορετικές ερμηνείες ανάλογα με το πολιτιστικό συγκείμενο και την ιστορική συγκυρία. Σε αυτήν την περίπτωση, οι δομές επικοινωνίας που εντυπώνονται στο γραμματόσημο και οι έννοιες μεταβάλλονται και προσαρμόζονται ανάλογα με τα κατά περιόδους πολιτικά και ιδεολογικά προτάγματα του κράτους.

Τα θέματα των γραμματοσήμων αποφασίζονται από τους κρατικούς θεσμούς. Κατά αυτόν τον τρόπο διαχέουν τις εθνικές αναπαραστάσεις της χώρας στο κοινό, τόσο στο εσωτερικό όσο και

⁹ Jan Assmann and John Czaplicka, "Collective Memory Cultural Identity", *New German Critique*, Duke University Press, Spring-Summer, 1995, σελ. 125-133.

¹⁰ Pierre Nora, "The Era of Commemoration", στο *Realms of memory. The construction of the French Past. III Symbols*, under the of direction of Pierre Nora, ed. Lawrence D. Kritzman, Columbia University Press, 1998, σελ.634-636.

¹¹ Η «πολιτισμική μνήμη», όρος που εισήγαγε ο Assmann, ορίζεται ως η προφορική ή γραπτή μεταβίβαση των παραδόσεων στα μέλη μιας κοινότητας. Βλ. Jan Assmann, *Η πολιτισμική μνήμη. Γραφή, ανάμνηση και πολιτική ταυτότητα στους πρώιμους ανώτερους πολιτισμούς*, πρόλογος Άγγελος Χανιώτης, μετάφραση και επιστημονική επιμέλεια Διαμαντής Παναγιωτόπουλος, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2017, σελ.70-72, 93-95.

¹² David Scott, "The semiotics of the *lieu de memoire*: The postage stamp as a site of cultural memory", *Semiotica*, 142-1/4 (2002), σελ.107-124.

στο εξωτερικό, ώστε να «διδάξουν» την παράδοση.¹³ Όταν οι καιροί απαιτούσαν περαιτέρω επεξεργασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, θραύσματα της παράδοσης ή της ανεπίσημης συλλογικής μνήμης, προσαρτήθηκαν στην εθνική ιστορία.¹⁴ Έτσι, ενσωματώθηκε το Βυζάντιο και η λαϊκή τέχνη στην πολιτιστική μνήμη και εικονογραφήθηκε στα γραμματόσημα τη δεκαετία του 1960.¹⁵ Η έκδοση της αναμνηστικής σειράς «Λαϊκή Τέχνη» (1966), ως αντιπροσωπευτική της συλλογικής μνήμης των αγροτικών πληθυσμών, συνέπεσε με την κορύφωση της βιομηχανικής ανάπτυξης, τον αστισμό και την ταυτόχρονη ερήμωση της υπαίθρου.

Τα γραμματόσημα είναι ένας βιοπολιτικός μηχανισμός ιστορικής κουλτούρας, με την έννοια ότι επιλεκτικά οπτικοποιούνται τα κατάλοιπα του παρελθόντος, θέματα και γεγονότα, με σκοπό να ενισχύσουν την «εθνική» πολιτική.¹⁶ Επιλέγονται στοιχεία της εθνικής ταυτότητας που συνοψίζονται στη μοναδικότητα και τη συμβολή του έθνους-κράτους στα εθνικά ή υπερεθνικά θέματα. Οι συλλογικότητες που η δράση τους είναι σύμφωνη με αυτά τα εθνικά ιδεώδη ορίζονται ως «πατριώτες» και διαχωρίζονται από «τους εχθρούς του έθνους», αυτούς που τα αντιστρατεύονται.¹⁷ Το ιδεολόγημα περί ανωτερότητας του ελληνικού έθνους εδραιώθηκε στον αρχαιοελληνικό πολιτισμό και στη διαχρονική επίδρασή του τόσο στο νεοελληνικό κράτος όσο και στη συμβολή του στη διαμόρφωση του ευρωπαϊκού πολιτισμού.¹⁸ Προς επίρρωση αυτού του σχήματος γραμμικής συνέχειας, σε αρκετές σειρές συνυπάρχουν συμβολικές παραστάσεις δηλωτικές της διαδοχής ιστορικών περιόδων από την αρχαιότητα μέχρι το παρόν, όπως για παράδειγμα στη σειρά της «Εμπορικής Ναυτιλίας» (1958) και στο επετειακό γραμματόσημο «10^η Επέτειος Νίκης κατά του Κομμουνισμού» (1959). Η συμβολή του ελληνισμού στην παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά αποτυπώνεται, μεταξύ άλλων, στη σειρά «Αρχαία Τέχνη» (1954) η οποία συνέχισε να ανατυπώνεται μέχρι το 1958, στις σειρές των Ολυμπιακών Αγώνων Ρώμης (1960) και Τόκυο (1964), όπως και στη σειρά για την έκθεση «Βυζαντινή Τέχνη-Τέχνη Ευρωπαϊκή» (1964).

¹³ Basil C. Gounaris, "The Politics of Currency: Stamps, Coins, Banknotes, and the Circulation of Modern Greek Tradition", *The Usable Past. Greek Metahistories*, edited by Keith S. Brown, Yannis Hamilakis, Lexington Books, 2003, σελ.70-80.

¹⁴ Pierre Nora, "Between Memory and History: Les Lieux de Memoire", *Representations* No.26, Special Issue: Memory and Counter Memory (Spring, 1989), pp. 7-24.

¹⁵ Δημήτρης Πλάντζος, *Το πρόσφατο μέλλον. Η κλασική αρχαιότητα ως βιοπολιτικό εργαλείο*, Νεφέλη, Αθήνα 2016, σελ.26-30.

¹⁶ Στο ίδιο, σελ.73-81.

¹⁷ Dimitris Plantzos. "Archaeopolitics: The second Lives of Statues" *CAS Sophia Working Paper Series* 14:72-102, σελ.74-77 και Δημήτρης Πλάντζος, *Το πρόσφατο μέλλον*, ό.π., σελ.15, 202-205.

¹⁸ Nora, "Between Memory and History", ό.π., 10-11.

1.3 Το γραμματόσημο ως καλλιτεχνική δημιουργία

Τα γραμματόσημα εκτός από φορείς εθνικής ιδεολογίας και ταυτότητας, είναι και καλλιτεχνικά δημιουργήματα. Η τέχνη του γραμματοσήμου δημιουργεί μια νέα εικαστική έκφραση δεδομένου ότι «ο μορφοπλαστικός κώδικας του προτύπου υφίσταται θεμελιακή μεταμόρφωση». Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Βαρδοπούλου, «το γραμματόσημο δεν αντιγράφει το πρότυπο, εμπνέεται από το πρότυπο και παραπέμπει ή υπονοεί το περιεχόμενό του».¹⁹ Η χαρακτηριστική προσαρμογή του θέματος στο μέγεθος ενός γραμματοσήμου προϋποθέτει τη συνύπαρξη των εικαστικών και γραφικών τεχνών. Ακόμα και όταν ο χαρακτήρας καλείται να εικονογραφήσει ένα φωτογραφικό θέμα, αυτό μετασχηματίζεται αισθητικά και ανανοηματοδοτείται, όταν ενεργοποιείται σε ένα διαφορετικό χωροχρονικό πλαίσιο.²⁰

Όπως επισημαίνει ο Ματθιόπουλος, η σχέση ιδεολογίας και τέχνης είναι αμφίδρομη. Αφενός «Η ιδεολογία παράγει από την τέχνη ιστορία, δηλαδή ιστορία της τέχνης»²¹ και αφετέρου «Η ιδεολογική χρήση της ιστορίας της τέχνης προϋποθέτει την ιδεολογικοποιημένη σύνταξή της».²² Η ιστορία της τέχνης στην Ελλάδα έχει εδραιωθεί σε δύο ιδεολογικούς μύθους: την αναγέννηση του ελληνικού πολιτισμού, όπως εδραιώνεται θεσμικά με τα πρώτα γραμματόσημα με την κεφαλή του Ερμή (1861), και την πολιτισμική διαχρονία του, συμπεριλαμβάνοντας την καλλιτεχνική παραγωγή από τις προκλασικές φόρμες μέχρι τη λαϊκή τέχνη. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η ανασυγκρότηση του εθνικού κράτους προϋπέθετε την προσαρμογή της ιστορικής κουλτούρας στη νέα πραγματικότητα. Ο στόχος της «εθνικής» πολιτικής ήταν το κράτος να αποκτήσει ευρωπαϊκό προσανατολισμό, διατηρώντας τα εθνικά χαρακτηριστικά και την «ελληνικότητα». Ο «ευρωπαϊσμός» εξελίχθηκε σε έναν τρίτο ισχυρό ιδεολογικό μύθο για την κυβερνητική πολιτική, με σκοπό να διευκολύνει τη διαδικασία σύνδεσης της χώρας με τα ανεπτυγμένα ευρωπαϊκά κράτη στη συνθήκη του Ψυχρού Πολέμου.²³

¹⁹ Μυρσίνη Βαρδοπούλου, *Ιδεολογική και αισθητική διαχείριση των ελληνικών γραμματοσήμων 1861-1961*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών και Ψυχολογίας Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα, 2014, σελ.164-165.

²⁰ Στο ίδιο, σελ.172-174.

²¹ Ευγένιος Ματθιόπουλος, «Η Ιστορία της Τέχνης στα όρια του έθνους», *Η Ιστορία της Τέχνης στην Ελλάδα*, επιμ. Ευγ. Ματθιόπουλος, Ν. Χατζηνικολάου, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2003, σελ.422.

²² Στο ίδιο, σελ.424.

²³ Στο ίδιο, σελ.429, 466-469.

Η επιρροή της Σχολής του Μονάχου και το ρεύμα του Νεοκλασικισμού όπως και η Ελληνικότητα, είναι οι καλλιτεχνικές εκφράσεις που επικρατούν στην εικονογράφηση των γραμματοσήμων, ενώ ο Ρεαλισμός, που είχε καθιερωθεί στην Ευρώπη από το 1855, δεν είχε την αντίστοιχη ανταπόκριση.²⁴ Οι συντηρητικοί κύκλοι, προσηλωμένοι είτε στον ακαδημαϊσμό είτε στην ελληνικότητα, έβλεπαν κάθε πρωτοποριακή εικαστική έκφραση ως εν γένει απειλή για την «εθνική» τέχνη. Σε μια συνέντευξη που είχε δώσει ο Τάσος στην *Επιθεώρηση Τέχνης*, υπεραμύνεται της ελληνικότητας της τέχνης. Θεωρεί ότι η αφηρημένη τέχνη είχε από πολύ καιρό γίνει μια τυπική ακαδημία, η οποία στερείται «το πρωτοποριακό με το βαθύτερο νόημα του ζωντανού και του επαναστατικού». Για τον Τάσο, τολμηρό ήταν «να προσπαθείς έντιμα να μείνεις απλός και κοντά στην ανθρώπινη ζεστασιά» και αυτό το είχε πετύχει η μνημιακή τέχνη.²⁵

1.4 Το ελληνικό γραμματόσημο

Το «Ταχυδρομείον Γενικόν» ιδρύθηκε το 1828 μετά από ψήφισμα που υπέγραψε ο Ιωάννης Καποδίστριας. Η κρατική υπηρεσία αναλάμβανε την μεταφορά της επίσημης και ιδιωτικής αλληλογραφίας. Στο νεοϊδρυθέν δίκτυο υπήρχαν πέντε κεντρικά ταχυδρομικά γραφεία, ενώ πεζοί και έφιπποι διανομείς διακινούσαν τις επιστολές. Τις θαλάσσιες ταχυδρομικές υπηρεσίες εξυπηρετούσαν δύο δρομολόγια. Το 1829, η Γενική Διεύθυνση εισήγαγε τα ταχυδρομικά τέλη.²⁶ Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια (27/9/1831), το 1831 διορίζεται Γραμματέας του Ελληνικού Ταχυδρομείου ο Γεώργιος Σκούφος, ο οποίος οργάνωσε τις ταχυδρομικές υπηρεσίες μέσα στα 23 χρόνια θητείας του στο πρότυπο οργάνωσης του γαλλικού Ταχυδρομείου. Το 1858 επιλέγεται το Νομισματοκοπείο του Παρισιού για την παραγωγή των ελληνικών γραμματοσήμων. Το νομοσχέδιο του 1860 καθόριζε τις παραμέτρους που θα ίσχυαν για το ελληνικό γραμματόσημο και το 1860 το κράτος ανέθεσε στον γενικό χαρακτή της Γαλλίας, Albert Barre τη χάραξη του ελληνικού γραμματοσήμου τη «Μεγάλη Κεφαλή Ερμή» (παράρτημα β, εικ.1, 2). Το πρώτο ελληνικό γραμματόσημο εκτυπώθηκε στο τυπογραφείο του Ernest Meyer και κυκλοφόρησε την

²⁴ Αρετή Αδαμοπούλου, *Ελληνική Μεταπολεμική Τέχνη. Εικαστικές παρεμβάσεις στο χώρο*, University studio press, Θεσσαλονίκη, 2000, σελ.39-41.

²⁵ Γ. Πέτρης, «Ο χαρακτήρας Α. Τάσος μιλάει για την αφηρημένη τέχνη», *Επιθεώρηση Τέχνης*, έτος Δ΄ Τόμος Η΄ Ιούλιος 1985, αρ.τ.43, σελ.34-37.

Ανακτήθηκε από: https://archive.libsolution.eu/Periodika_flip/Epitheorisi_Technis/5049.0043/5049.0043.pdf (τελ.πρόσβαση 30/6/2026)

²⁶ Για την ιστορία της ελληνικής ταχυδρομικής υπηρεσίας βλ. «Η ίδρυση της μακροβιότερης ελληνικής εταιρείας» στο: <https://www.greece2021.gr/elta.html>. (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

1^η Οκτωβρίου 1861.²⁷ Εικαστικά ακολουθεί τα κλασικιστικά πρότυπα, σύμφωνα με τις επιταγές της ακαδημαϊκής τέχνης και το υψηλό ύφος.²⁸

Ως ισχυρό δημόσιο επικοινωνιακό μέσο, το γραμματόσημο σχεδιάζεται για να μεταφέρει, κυρίως δια μέσου της επιλεγμένης παράστασης, ένα μήνυμα με στόχο να ερμηνευτεί όσο το δυνατόν με τον ίδιο τρόπο από την κοινωνία. Ο Ερμής ήταν το κατάλληλο σύμβολο για το πρώτο ελληνικό γραμματόσημο εφόσον ενεργοποιούσε έναν σημασιολογικό κώδικα, τόσο αισθητικό όσο και συμβολικό, αντιληπτό από όλους: είναι ένα μυθολογικό θέμα που αναδημιουργείται, εφόσον εντάσσεται σε νέα πολιτισμικά περιβάλλοντα, αποκτά μια νέα συμβολική σηματοδότηση, αυτή της Ταχυδρομικής Υπηρεσίας και αναγνωρίζεται διεθνώς ως ο αγγελιοφόρος θεός της ελληνικής μυθολογίας. Οι αναφορές στο αρχαιοελληνικό παρελθόν επικράτησαν στην εικονογραφία του ελληνικού γραμματοσήμου, ενώ υποτιμήθηκε η μεσαιωνική ιστορία και η λαϊκή παράδοση. Η πρώτη σειρά «Βυζαντινής Τέχνης» κυκλοφορεί στις 10/6/1964 και για πρώτη φορά στις 21/11/1966 παρουσιάζεται πλήρης σειρά δώδεκα κλάσεων αφιερωμένη στη «Λαϊκή Τέχνη».

1.5 Οι κυριότεροι χαρακτες 1950-1966

Το 1950, ο Γιάννης Κεφαλληνός (1894-1957) καθηγητής στο Εργαστήριο Χαρακτικής της Σχολής Καλών Τεχνών, συνεργάζεται με τα Ελληνικά Ταχυδρομεία και εισάγει μια ανανεωτική γραμματοσημική οπτική, ώστε τα θέματα που αντλεί από το αρχαιοελληνικό παρελθόν να αφηγούνται όψεις του παρόντος. Ανέλαβε να σχεδιάσει την πρώτη του αναμνηστική σειρά για τη συμπλήρωση εβδομήντα πέντε χρόνων από την ίδρυση της Παγκόσμιας Ταχυδρομικής Ένωσης. Το θέμα ήταν ο «Εφηβος του Μαραθώνα» (21/5/1950) και ήταν ένα έργο τέχνης που βραβεύτηκε και ανακηρύχθηκε ως ένα από τα δέκα ωραιότερα γραμματόσημα της χρονιάς από τη Φιλοτελική Επιθεώρηση *Stamp Collector's Annual* του Λονδίνου.²⁹ Ο Κεφαλληνός ανανέωσε την αισθητική του γραμματοσήμου. Δεν αποτύπωσε φωτογραφικά το θέμα, το φιλοτέχνησε με σκοπό να δημιουργήσει ένα νέο πρότυπο.

Ο χαράκτης Τάσος Αλεβίζος (1914-1985) ήταν μαθητής του Κεφαλληνού και καλλιτεχνικός σύμβουλος της Ασπιώτη. Το 1952 συνεργάστηκε για πρώτη φορά με τα Ελληνικά Ταχυδρομεία

²⁷ Βαρδοπούλου, ό.π., σελ.92-95.

²⁸ Στο ίδιο, σελ.83.

²⁹ Ειρήνη Α. Οράτη, «Εικαστικοί και γραμματόσημο. Χαρακτες και ζωγράφοι που φιλοτέχνησαν γραμματόσημα την τελευταία πεντηκονταετία», *Η Καθημερινή*, Κυριακή 10 Ιανουαρίου, 1999, («Αφιέρωμα στο ελληνικό γραμματόσημο, Επτά Ημέρες»), σελ.16-18.

όταν σχεδίασε την αεροπορική σειρά για την «5^η επέτειο ίδρυσης του NATO». Στη σειρά «Εμπορική Ναυτιλία» (30/1/1958) εφάρμοσε για πρώτη φορά την πολυχρωμία, τεχνική που έδωσε τη δυνατότητα για πρωτότυπες συνθέσεις με χρωματική ελευθερία. Η μεγάλη καλλιτεχνική επιτυχία της σειράς αναγνωρίστηκε διεθνώς και το γραμματόσημο «Αργώ» της σειράς βραβεύτηκε ως ένα από τα δέκα καλύτερα του κόσμου. Ο καλλιτέχνης, υπέρμαχος της ελληνικότητας, χρησιμοποιεί μορφές συμβολικές σε συνθέσεις αυστηρές, τις οποίες χαρακτηρίζει η αισθητική λιτότητα, γνωρίσματα της αρχαϊκής και βυζαντινής τέχνης. Σύμφωνα με τον Ι.Μ. Παναγιωτόπουλο, «η λιτότητα, η στερεότητα, η αρμονία, η δύναμη της σύνθεσης, η απόδοση του εσωτερικού κόσμου με μια βέβαιη προσωπική διατύπωση» είναι οι αρετές του έργου του.³⁰ Στην τέχνη του γραμματοσήμου ο Τάσος παραμένει προσηλωμένος στην «εθνική» τέχνη. Η συνεργασία του με τα Ελληνικά Ταχυδρομεία έληξε το 1966 με την αναμνηστική σειρά «Διεθνές Έτος Τουρισμού», η οποία κυκλοφόρησε στις 26/6/1967. Συνέχισε, ωστόσο, να σχεδιάζει γραμματόσημα («προσφυγόσημα») για την Κύπρο μέχρι το 1985.

Κεφάλαιο 2^ο

Το Εκδοτικό Πρόγραμμα των Ελληνικών Γραμματοσήμων 1950-1959

2.1 Οι πολιτικές και κοινωνικές συνιστώσες της περιόδου 1950-1959

2.1.1 Η οικονομία

Η οικονομική ανάπτυξη της χώρας ήταν η βασική επιδίωξη των κυβερνήσεων τη δεκαετία του 1950. Ο πρωτογενής τομέας παρουσίαζε χαμηλή παραγωγικότητα παρόλο που απασχολούσε το 60% του πληθυσμού. Το σχέδιο Μάρσαλ, οι αυστηρές ρυθμίσεις του τραπεζικού συστήματος για την προώθηση προϊόντων της βιομηχανίας, της γεωργίας ήταν κάποια από τα μέτρα που χαρακτήριζαν τη μακροοικονομική πολιτική που άρχισε να διαμορφώνεται από τις αρχές της δεκαετίας του 1950. Επίσης, νομοθετήθηκε το απαραβίαστο των κεφαλαίων του εξωτερικού, ως μια προσπάθεια των κυβερνήσεων να προσελκύσουν επενδύσεις. Ο κρατικός παρεμβατισμός μέσω της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδας και η υποτίμηση της δραχμής κατά 100% είχαν ως αποτέλεσμα η οικονομία να σημειώσει ανοδικές τάσεις. Τα οικονομικά μέτρα εμπίπτουν στην

³⁰ Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος, «Η σημασία της απονομής του εφετινού βραβείου των κριτικών στον χαρακτή Τάσο» *Ζυγός*, έτος ΙΧ, αρ.ΠΙ-65/1965, σελ.20. Ανακτήθηκε από: <https://digilib.asfa.gr/s/library/item/4572> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

αντιπληθωριστική πολιτική, η οποία οδήγησε στη νομισματική μεταρρύθμιση του 1953.³¹ Ωστόσο, τα μέτρα αυτά και η έμμεση φορολογία έπληξαν τις ασθενέστερες τάξεις, γεγονός που προκάλεσε αντιδράσεις εξαιτίας των συνεπειών (καθήλωση της παραγωγής, μείωση εισοδήματος, ανεργία).³² Η εθνική οικονομική πολιτική εξαρτιόταν από την αμερικανική βοήθεια, κυρίως για τη χρηματοδότηση των στρατιωτικών εξοπλισμών, και από τα ιδιωτικά κεφάλαια, γεγονός που αποτελούσε αποσταθεροποιητικό παράγοντα στο εσωτερικό της χώρας.

2.1.2 Η πολιτική

Η κυβερνητική πολιτική τη δεκαετία του 1950, επικεντρώθηκε στην ανάπτυξη της χώρας, ως προϋπόθεση για να επιτύχει την ισότιμη συμμετοχή στη χορεία των ανεπτυγμένων ευρωπαϊκών κρατών. Στις αρχές της δεκαετίας ολοκληρώθηκε η διαδικασία ένταξης της χώρας στο NATO (1952). Δημιουργήθηκε η Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών (1953), θεματοφύλακας της «εθνικής ασφάλειας» από τον κομμουνισμό. Το 1953 επετράπη η εγκατάσταση αμερικανικών βάσεων στο εθνικό έδαφος.³³ Ταυτόχρονα, η χώρα συμμετείχε σε διεθνείς πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς θεσμούς, διεκδικώντας οικονομικές συμφωνίες και ευνοϊκές για τη χώρα λύσεις σε εθνικά θέματα, όπως το Κυπριακό.³⁴ Το επίδικο ζήτημα για την «εθνική πολιτική» ήταν η Ελλάδα να μην έρθει σε ρήξη με τους συμμάχους και διακινδυνεύσει τη θέση της στο NATO, αλλά και να ανοίξει κύκλο οικονομικών επαφών με τις ευρωπαϊκές χώρες. Επομένως, η κρατική πολιτική έπρεπε να αντιμετωπίσει στο εσωτερικό τον «κομμουνιστικό κίνδυνο» και να χειριστεί προσεκτικά το ζήτημα της αυτοδιάθεσης της Κύπρου.

2.1.3 Οι κοινωνικοί αγώνες

Μετά το τέλος του Εμφυλίου, κύρια μέριμνα της κοινωνίας ήταν να βγει η χώρα από τη φτώχεια. Η εθνική ολοκλήρωση σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα αποτελούσε μείζονος σημασίας θέμα για

³¹ Χρυσάφης Ι. Ιορδάνογλου, «Περίοδος 1950-1973: Ανάπτυξη, νομισματική σταθερότητα και κρατικός παρεμβατισμός», στο *Η ελληνική οικονομία μετά το 1950*, τόμος Α', γλωσσική επιμέλεια Χριστίνα Λιναρδάκη, Ευτυχία Παναγιώτου, Τράπεζα της Ελλάδας Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης, 2020, σελ.21-26.

Ανακτήθηκε από: <https://www.bankofgreece.gr/Publications/i-elliniki-oikonomia-meta-to-1950-tomos-a.pdf>. (τελ.πρόσβαση 20/6/2026). Βλ. επίσης: Τασος Βουρνάς, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας*, τόμος 5^{ος}, εκδ. Τολίδη, Αθήνα, 1980, σελ.12-13 και Σωτήρης Ριζάς, *Η ελληνική πολιτική μετά τον Εμφύλιο πόλεμο: κοινοβουλευτισμός και δικτατορία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2008, σελ. 120-123.

³² Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδοτική επιμέλεια Χρ. Καριεντίδης, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2001, σελ.154-156, 179-181.

³³ Σωτήρης Ριζάς, *Η ελληνική πολιτική*, ό.π., σελ.161-162.

³⁴ Νικολακόπουλος, ό.π., σελ.185-186.

τις συντηρητικές κυβερνήσεις.³⁵ Οι παρεμβάσεις των συμμάχων-Αμερικανών στη συγκυρία του Ψυχρού πολέμου και η προσχώρηση της Ελλάδας στην βορειοατλαντική συμμαχία υπαγόρευαν τους όρους της «εθνικής πολιτικής». Τα κυρίαρχα αιτήματα που εκφράστηκαν στις κινητοποιήσεις αφορούσαν στην αναδιανομή του εισοδήματος και στην κατάργηση του νομοθετικού πλαισίου των ιδεολογικών διακρίσεων και των μέτρων καταστολής. Με αφορμή το Κυπριακό, η κοινωνία διεκδικούσε την αποδέσμευση από την «ξενοκρατία» και την «εθνική ανεξαρτησία». Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και η απρόσκοπτη πρόσβαση των λαϊκών τάξεων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση εκδηλώθηκε ως αναγκαία συνθήκη για την ίση μεταχείριση και συμμετοχή στους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς.³⁶

2.2 Οι εκδόσεις της περιόδου 1950-1959

Επιλέξαμε να αποδελτιώσουμε τις εκδόσεις από το 1950 έως το 1959 διότι μετά τον Εμφύλιο (1946-1949) η χώρα εισέρχεται σε μια νέα πραγματικότητα. Οι συνέπειες του Εμφυλίου, το δόγμα Τρούμαν, το σχέδιο Μάρσαλ και η ανασυγκρότηση της χώρας είναι ιστορικά γεγονότα με τα οποία οι μεταπολεμικές κυβερνήσεις ήρθαν αντιμέτωπες και καθόρισαν τη μετέπειτα πορεία της χώρας. Η Ελλάδα προσχωρεί στο NATO (1952) και οι κυβερνήσεις, που εναλλάσσονται σε ένα κλίμα αστάθειας, αναλαμβάνουν την αποστολή, υπό την εποπτεία της βορειοατλαντικής συμμαχίας και των Αμερικανών, να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν ένα αναπτυξιακό πρόγραμμα εφάμιλλο των δυτικών κρατών. Ο κρατικός έλεγχος για την απарέγκλιτη εφαρμογή της οικονομικής πολιτικής έπρεπε να είναι διαρκής και πολλές φορές τα όρια μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής είναι δυσδιάκριτα. Ταυτόχρονα, σημειώνονται κοινωνικοί μετασχηματισμοί, αποτέλεσμα της οικονομικής πολιτικής, ενώ το θέμα της αυτοδιάθεσης της Κύπρου διαμορφώνει την εξωτερική πολιτική.

Στις 28/4/1950 η πρώτη σειρά του έτους ήταν «Η μάχη της Κρήτης» (Μάιος 1941) (παράρτημα β, εικ.3) μίας κλάσης με εκτύπωση χαλκογραφική. Η σύνθεση της παράστασης αποτελείται από τον χάρτη του νησιού πλαισιωμένος κάτω δεξιά από την ελληνική σημαία και πάνω δεξιά την προτομή του Γεώργιου Β'. Αριστερά, στο κάτω τμήμα, μόνη της η βρετανική σημαία και στο πάνω τμήμα οι σημαίες των άλλων συμμαχικών χωρών, Αυστραλίας και Νέας Ζηλανδίας. Τα συμμαχικά

³⁵ Χριστόφορος Βερναρδάκης, Γιάννης Μαυρής, *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα. Οι προϋποθέσεις της μεταπολίτευσης*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα, 1991, σελ.136-137.

³⁶ Στο ίδιο, 138-143.

στρατεύματα πολέμησαν στο νησί το 1941. Στη σειρά «Νίκη» (1/5/1947), η «Μάχη της Κρήτης» είναι το θέμα στο γραμματόσημο αξίας 1000 δρχ., αλλά χωρίς αναφορές σε συμμαχικές στρατιωτικές δυνάμεις.³⁷ Το 1991, στην επετειακή σειρά δύο κλάσεων για τα «50 χρόνια από τη Μάχη της Κρήτης» (20/5), η μία κλάση απεικονίζει το έργο του κρητικού λαϊκού καλλιτέχνη Ιωάννη Ανουσάκη (1896-1981), που βρίσκεται στο Δημαρχείο Κισσάμου, όπου δεν διακρίνεται συμμετοχή των συμμάχων. Στη δεύτερη κλάση διακρίνεται ο χάρτης της Ελλάδας πλαισιωμένος από αριστερά με κλαδί ελιάς και στο προσκήνιο απεικονίζονται οι σημαίες των συμμαχικών χωρών μαζί με την ελληνική. Η συμμετοχή του συμμαχικού παράγοντα στη μάχη της Κρήτης αξιολογείται ανάλογα με την ιστορική συγκυρία. Σε κάθε περίπτωση, ο συμμαχικός παράγοντας είτε απουσιάζει είτε συνεπικουρεί την ηρωική αντίσταση του ελληνικού λαού.

Η επετειακή σειρά για την «75^η Επέτειο UPU» (21/5/1950) (παράρτημα β, εικ.4) αναπαριστά τον Έφηβο του Μαραθώνα. Η Παγκόσμια Ταχυδρομική Ένωση ιδρύθηκε το 1874 από τον H. Stephan στην Βέρνη. Σκοπός ήταν η διευκόλυνση της ταχυδρομικής επικοινωνίας διακρατικά. Η Παγκόσμια Ταχυδρομική Σύμβαση είναι πόνημα της UPU. Η Ελλάδα ήταν από τις πρώτες χώρες μέλη. Οι φιλοτελιστές διαμαρτυρήθηκαν για τον συμβολισμό εφόσον ο Έφηβος θεωρήθηκε ότι δεν αφορά στις ταχυδρομικές υπηρεσίες. Ωστόσο, σε σημείωση της Φιλοτέλειας, ο συμβολισμός κρίνεται ακριβής. Ο Έφηβος αναπαριστά τον Ερμή, «τον πρώτο ταχυδρόμο του κόσμου».³⁸ Ο Έφηβος είχε παρουσιαστεί και στη σειρά του 1933 «Δημοκρατία» σε πιο αρχαιοπρεπή σύνθεση, δημιούργημα του ζωγράφου και καθηγητή της Σχολής Καλών Τεχνών Δημήτρη Μπισκίνη, και η μορφή ήταν πλαισιωμένη από δωρικούς κίονες. Με τη σειρά αυτή εμφανίζεται ο χαράκτης Γιάννης Κεφαλληνός για πρώτη φορά στις εκδόσεις γραμματοσήμων, όπου και θα παραμείνει για τέσσερα χρόνια. Ο Έφηβος του Κεφαλληνού είναι χαλκογραφημένος σε λιθογραφημένο φόντο. Το σχέδιο διακρίνεται για την κλασική τεχνοτροπία και τη δωρική αισθητική του. Το γραμματόσημο αναγνωρίστηκε διεθνώς για την καλλιτεχνική του αξία. Το φιλοτελικό περιοδικό *Stamps Collectors Annual* το κατέταξε στα δέκα ωραιότερα γραμματόσημα του κόσμου για το 1950.

³⁷Μετά από επιστολή διαμαρτυρίας της Φιλοτελικής Εταιρείας Ρεθύμνου, για την παράλειψη να συμπεριληφθεί γραμματόσημο με την «Μάχη της Κρήτης», το Υπουργείο Ταχυδρομείων πρόσθεσε στη σειρά το εν λόγω γραμματόσημο στην σειρά «Νίκη» (1/5/1947) στις 15/9/1948. Το Υπουργείο για να επανορθώσει για την αστοχία αυτή στις 28/4/1950 εκδίδει την αναμνηστική σειρά «Η μάχη της Κρήτης» μίας αξίας. Βλ. «Αναμνηστικών γραμματοσήμων των μαχών της Κρήτης», *Φιλοτέλεια*, τ.272-273/1947, σελ.86.

³⁸ *Φιλοτέλεια*, τ.301/1950, σελ.30.

Τον Ιούνιο του 1951 εκδόθηκε η σειρά «1.900^η Επέτειος Αποστόλου Παύλου» (15/6/1951) (παράρτημα β, εικ.5). Στους Φιλίππους της Μακεδονίας ίδρυσε την πρώτη επί ευρωπαϊκού εδάφους εκκλησία. Η σειρά σχεδιάστηκε από τον Κεφαλληνό και περιλαμβάνει 4 γραμματόσημα αναμνηστικά για την άφιξη του Αποστόλου στην Αθήνα. Η αξία 700 δρχ. με θέμα το αποστολικό κήρυγμα στον βωμό «ΤΩ ΑΓΝΩΣΤΩ ΘΕΩ» στον Άρειο Πάγο είναι μια ελεύθερη σύνθεση του καλλιτέχνη. Είχε προηγηθεί η αναπαράσταση του αποστολικού κηρύγματος στον Άρειο Πάγο στην «Ιστορική» σειρά του 1937, στην αξία 7 δρχ. Η συνύπαρξη της αρχαιότητας με τον χριστιανισμό συμβολίζεται με τη σκιά του σταυρού που σχηματίζει το σπαθί πάνω στον βωμό. Στην αξία 1600 δρχ. το θέμα προέρχεται από τοιχογραφία του Βροντοχίου του Μιστρά, του 14^{ου} αι. Η προσωπογραφία του Παύλου από πίνακα του Ελ Γκρέκο είναι το θέμα της αξίας 2.000 δρχ. Τέλος, η κλάση 10.000 δρχ. «ο Απ. Παύλος κατηχεί τους αρχαίους Αθηναίους» είναι η δεύτερη ελεύθερη σύνθεση του Κεφαλληνού. Το θέμα διαχωρίζεται σε δύο ενότητες με μια νοητή διαγώνιο. Στο πάνω αριστερό τμήμα κυριαρχεί η επιβλητική μορφή του Αποστόλου με τη γροθιά υψωμένη και κάτω δεξιά οι Αθηναίοι πολίτες. Η κορνίζα καταργείται για να αναδειχθεί το θέμα. Ο μητροπολίτης Αθηνών Σπυρίδων είχε προτείνει να καλυφθούν τα έξοδα των εορτασμών της επετείου από τα έσοδα της αναμνηστικής σειράς.³⁹ Σε αυτήν την έκδοση συμβολικά ενοποιείται η Μακεδονία με την Αθήνα, η αρχαιοελληνική κληρονομιά με τον χριστιανισμό σε μια περίοδο που το διακύβευμα ήταν η γεωπολιτική επικράτηση.

Η σειρά «Ανασυγκρότηση» (20/9/1951) (παράρτημα β, εικ.6), 6 αξιών, αφορά στους στόχους του προγράμματος οικονομικής ανόρθωσης στο πλαίσιο του σχεδίου Μάρσαλ.⁴⁰ Στη *Φιλοτέλεια* του ίδιου έτους η ανασυγκρότηση νοηματοδοτείται ως εθνική πολιτική, «έναν ιστορικών σταθμών εις

³⁹ *Φιλοτέλεια*, τ.307/1951, σελ.43-45.

⁴⁰ Με την απόφαση της βρετανικής κυβέρνησης να διακόψει την οικονομική βοήθεια προς την Ελλάδα στις 31 Μαρτίου 1947, αναλαμβάνει να χρηματοδοτήσει την Ελλάδα η Αμερική με το δόγμα Τρούμαν (12 Μαρτίου 1947). Τον Μάιο του 1947, το Κογκρέσο εγκρίνει την παροχή οικονομικής βοήθειας στην Ελλάδα ύψους 300 εκατομμυρίων δολαρίων, 119 εκατομμύρια για ανασυγκρότηση και τα υπόλοιπα για κάλυψη στρατιωτικών δαπανών. Έτσι συντάχθηκε το σχέδιο Μάρσαλ που απευθυνόταν σε 16 ευρωπαϊκές χώρες με απώτερο στόχο την ανόρθωση της ευρωπαϊκής οικονομίας και την επέκταση της αμερικανικής αγοράς στη Δυτική Ευρώπη. Η Ελλάδα για να λάβει την οικονομική βοήθεια υπέβαλε το «Προσωρινόν Μακροπρόθεσμον Πρόγραμμα Οικονομικής Ανορθώσεως της Ελλάδος 1948-1952», σύμφωνα με τους όρους του σχεδίου Μάρσαλ. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα στο διάστημα 1948-1953 εισέπραξε περίπου το ποσό ενός δισεκατομμυρίου δολαρίων, για να επενδυθεί στην ανασυγκρότηση της οικονομίας, χωρίς να συμπεριλαμβάνεται η στρατιωτική βοήθεια. Η αμερικανική βοήθεια χρηματοδότησε το 1/3 των δημόσιων επενδύσεων, τα υπόλοιπα κεφάλαια τα παρείχε η Τράπεζα της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, το 25% επενδύθηκε στην γεωργία και το ίδιο ποσοστό επενδύθηκε στον εκσυγχρονισμό των μεταφορών και επικοινωνιών. Για το στεγαστικό πρόγραμμα διατέθηκε 15% και ένα άλλο 15% για τη μεταποιητική βιομηχανία. Τέλος, για το πρόγραμμα εξηλεκτρισμού δόθηκε το 10% των πόρων. Βλ. Ιορδάνογλου, *ό.π.*, σελ.21-24.

την εν γένει ζωήν του Ελληνικού Λαού» και η Αμερική ως «Συμπαραστάτης και συνεπίκουρος των τεραστίων προσπαθειών μας».⁴¹ Στη *Φιλοτέλεια* του 1973 ο αρθρογράφος δεν κάνει αναφορά στην αμερικανική βοήθεια, η ανασυγκρότηση παραμένει «εθνική» αποστολή υπό την απειλή των κομμουνιστών: «Μετά τον Εμφύλιο άρχισε η δουλειά και η ανασυγκρότησις. Όλοι εργάσθηκαν σκληρά, μ' όλο που οι κομμουνιστές με το αίμα, τη φωτιά και το σίδερο προσπάθησαν να την καταστρέψουν ολότελα».⁴² Ο σχεδιασμός των παραστάσεων, από φωτογραφίες που παρείχε το υπουργείο Συντονισμού, ανατέθηκε στον Κεφαλληνό. Η εν λόγω σειρά απεικονίζει τους βασικούς τομείς του προγράμματος. Τα θέματα αφορούσαν στις προσπάθειες εκσυγχρονισμού της βιομηχανίας, της υφαντουργίας, της γεωργίας, της ανοικοδόμησης, της αναστήλωσης αρχαιοτήτων και του εξηλεκτρισμού. Οι ελεύθερες συνθέσεις συμπληρώνονται με αρχαία σύμβολα ή θεότητες-προστάτες των αντίστοιχων τομέων της ελληνικής παραγωγής, ενισχύοντας την πεποίθηση ότι η ανασυγκρότηση είναι ελληνική υπόθεση. Στο πάνω τμήμα αναγράφεται «ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ», ενώ στο κάτω «ΕΛΛΑΣ» και η αξία. Ανάμεσα στα δύο στοιχεία παρεμβάλλεται το διεθνώς αναγνωρισμένο σήμα της αμερικανικής οικονομικής βοήθειας του σχεδίου Μάρσαλ ERP (European Recovery Program) για την ανασυγκρότηση της Ευρώπης, το οποίο αποτελεί τη μόνη αναφορά στον αμερικανικό παράγοντα.⁴³

Η προπαγάνδα κατά του κομμουνισμού το 1952 είναι το θέμα της αεροπορικής σειράς «Γράμμος Βίτσι» (29/8/1952) (παράρτημα. β, εικ.8) με εξάμηνη διάρκεια κυκλοφορίας, αποτελούμενη από 4 κλάσεις. Άρθρο της *Φιλοτέλειας* πληροφορεί ότι με βασιλικό διάταγμα καθιερώνεται η 29^η Αυγούστου ως «ημέρα Πανελληνίου μνημοσύνου δια τους πεσόντας κατά τας μάχας του Βίτσι Γράμμου, εις την θυσίαν των οποίων οφείλεται η απελευθέρωσις της βορειοδυτικής Ελλάδος από το κομμουνιστικόν μίasma και η εξαφάνισις τούτου από όλην την Ελλάδα».⁴⁴ Με την αεροπορική σειρά, η οποία προορίζεται για πληρωμή του τέλους μεταφοράς κυρίως στο εξωτερικό με αεροπορικό ταχυδρομείο, η Ελλάδα γνωστοποιούσε διεθνώς τον ρόλο της να προστατεύσει τα ευρωπαϊκά κράτη από την εξάπλωση του κομμουνισμού, εφόσον η χώρα αποτελούσε τα φυσικά σύνορα του «πολιτισμένου» δυτικού κόσμου. Την ίδια περίοδο πληροφορούμαστε ότι ανεγέρθηκαν μνημεία στα μέρη των μαχών. Ωστόσο, στη *Φιλοτέλεια* ασκείται κριτική για την

⁴¹ «Η αναμνηστική σειρά της ανασυγκροτήσεως», *Φιλοτέλεια*, τ.308/1951, σελ.63,68.

⁴² Αλέξ. Δρακάκης, *Φιλοτέλεια*, τ.443/1973 σελ.215.

⁴³ *Φιλοτέλεια*, τ.302/1950, σελ.56 και τ.308/1951, σελ.63-64.

⁴⁴ *Φιλοτέλεια*, τ.306/1951, σελ.38.

επιλογή του θέματος ως ακατάλληλο για αεροπορική σειρά, πλην της επιγραφής ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΟΝ.⁴⁵ Στις παραστάσεις συνυπάρχουν αρχαιοελληνικά και θρησκευτικά σύμβολα με στρατιωτικά θέματα, «δίων θα εξαίρωνται οι Αγώνες του Έθνους κατά του συμμοριτισμού».⁴⁶ Από τη θεματολογία και τους συμβολισμούς προκύπτει ότι οι κομμουνιστές αντιμετώπιζονταν ως εχθροί του έθνους.

Για την εικονογράφηση των γραμματοσήμων προκηρύχθηκε καλλιτεχνικός διαγωνισμός με ειδικούς όρους και έπαθλα. Τα προσχέδια θα εγκρίνονταν από το υπουργείο Συγκοινωνιών και από ανώτατο αξιωματικό του Γενικού Επιτελείου Στρατού.⁴⁷ Η συμμετοχή, ωστόσο, των καλλιτεχνών δεν ήταν η αναμενόμενη. Για τον λόγο αυτόν, ανατέθηκε στους χαράκτες Αλ. Κορογιαννάκη, Κ. Γραμματόπουλο και Δημ. Γιαννουκάκη να σχεδιάσουν από φωτογραφίες τα δοκίμια.⁴⁸ Η σπουδαιότητα της σημασίας της έκδοσης επισημαίνεται από το γεγονός ότι απαγορεύτηκαν άλλες εκδόσεις για το 1952, όπως η σειρά των «Εθνικών Προϊόντων», η οποία προγραμματίστηκε για το επόμενο έτος. Η αεροπορική σειρά έτυχε θερμής υποδοχής από τον φιλοτελικό κόσμο, αφενός γιατί ήταν η πρώτη μεταπολεμική αεροπορική σειρά που εκδόθηκε στη χώρα και, αφετέρου, γιατί «ικανοποιούσε πλήρως το εθνικό αίσθημα και καλλιτεχνικό αίσθημα».⁴⁹

Την ίδια χρονιά τον Δεκέμβριο, κυκλοφόρησε η αναμνηστική σειρά της «50ετηρίδος του βασιλιά Παύλου» (14/12/1952) (παράρτημα β, εικ.7). Η σχεδίαση ανατέθηκε από το υπουργείο Ταχυδρομείων στον Δημ. Γαλάνη, «του διακεκριμένου εν Παρισίοις ομογενή καλλιτέχνη».⁵⁰ Στη σειρά προστέθηκε και η παράσταση με την προτομή του βασιλιά σε μετάλλιο στο αριστερό τμήμα και στο κέντρο εικονίζεται η θεά Φήμη. Την παράσταση υπογράφει με τα αρχικά του Δ.Γ. ο χαράκτης.

Το 1953, κυκλοφόρησε η τακτική σειρά «Εθνικά προϊόντα» (1/7/1953) (παράρτημα β, εικ.9), όπως είχε αναγγελθεί από το 1951. Η χάραξη των πλακών έγινε στο Λονδίνο από τον οίκο Thomas de la Rue και η εκτύπωση από την ΕΛΚΑ-Αθήνας με τη χαλκογραφική σε διχρωμία. Στις

⁴⁵ Αγ. Γιαταγάνας, *Φιλοτέλεια*, τ.315/1952, σελ.80-81.

⁴⁶ «Επίσημαι ανακοινώσεις, Υπουργείον Συγκοινωνιών», *Φιλοτέλεια*, τ.312/1952, σελ.38.

⁴⁷ *Φιλοτέλεια*, τ.307/1951, σελ.57-58.

⁴⁸ *Φιλοτέλεια*, τ.309/1951, σελ.97.

⁴⁹ *Φιλοτέλεια*, τ.314/1952, σελ.63.

⁵⁰ *Φιλοτέλεια*, τ.312/1952, σελ.33.

παραστάσεις της σειράς, εκτός από μία, συνυπάρχουν τα αγροτικά προϊόντα με αρχαιοελληνικά σύμβολα και θεότητες. Ο Γιάννης Κεφαλληνός με το ψευδώνυμο «Ούτις» σχεδίασε τις έξι από τις επτά αξίες και ο χαράκτης Αλέξανδρος Κορογιαννάκης με το ψευδώνυμο «Εξηκίας» φιλοτέχνησε την αξία 700 δρχ. «Φύλλα καπνού». Οι διαφορές είναι χαρακτηριστικές των τεχνοτροπιών των δύο καλλιτεχνών. Η παράσταση του καπνού δεν εντυπώνεται σε κάποια σύνθεση. Η πρόθεση του καλλιτέχνη δεν είναι να παραπέμψει σε συσχετισμούς με μυθολογικά ή ιστορικά σύμβολα, αλλά να αναδείξει το θέμα. Αντίθετα, οι συνθέσεις του Κεφαλληνού εκτείνονται σε όλη την επιφάνεια, σε μια συνεχή αφήγηση του ιστορικού χρόνου, από την αρχαιότητα μέχρι το παρόν.⁵¹ Η σειρά αποσκοπούσε στη διεύρυνση των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων στα πλαίσια της κυβερνητικής πολιτικής για την ανόρθωση της οικονομίας. Οι φιλοτελιστές κατέκριναν την αργοπορία των Ελληνικών Ταχυδρομείων επειδή η Τουρκία κυκλοφόρησε πριν από την Ελλάδα τα εθνικά της προϊόντα. Η κριτική εστιάζει και στην εξαίρεση από την τουρκική σειρά προϊόντων ανταγωνιστικών των ελληνικών, όπως τα σύκα και η σουλτανίνα.⁵²

Την ίδια χρονιά κυκλοφόρησε η σειρά Κοινωνικής Πρόνοιας «Σεισμοπλήκτων Ιονίων Νήσων» (15/11/1953) με τη λιθογραφική μέθοδο και με την επιγραφή «ΕΝΣΗΜΟΝ ΣΕΙΣΜΟΠΛΗΚΤΩΝ» (παράρτημα β, εικ.10). Η σειρά εκδόθηκε για να στηρίξει οικονομικά τους πληγέντες και για την αποκατάσταση των ζημιών από τον καταστροφικό σεισμό της 12^{ης} Αυγούστου 1953. Οι φιλοτελιστές αντέδρασαν στην απόφαση, υποστηρίζοντας ότι η επιγραφή Ένσημο αντιβαίνει τους κανονισμούς γραμματοσήμων επειδή παραπέμπει σε υποχρεωτική εισφορά.⁵³ Η φωτιά που επακολούθησε στην Ζάκυνθο κατέστρεψε το μοναστήρι της Φανερωμένης, η εικόνα του οποίου δεσπόζει στην παράσταση αξίας 300 δρχ. Η δεύτερη κλάση αξίας 500 δρχ. απεικονίζει το Αργοστόλι, το οποίο ισοπεδώθηκε. Στην περίθαλψη των πληγέντων συμμετείχαν ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, δυνάμεις του στρατού και του στόλου. Επίσης, πρόσφεραν βοήθεια το Πολεμικό Ναυτικό του Ισραήλ και οι στρατιωτικές δυνάμεις της Βρετανίας, των ΗΠΑ, της Ιταλίας, της Γαλλίας και της Νέας Ζηλανδίας. Η ανοικοδόμηση διήρκησε μέχρι το τέλος της δεκαετίας και το κύμα φυγής έπληξε το δημογραφικό με μείωση του πληθυσμού σε ποσοστό 30%,

⁵¹ Οράτη, «Εικαστικοί...», *ό.π.*, σελ.15-19.

⁵² *Φιλοτέλεια*, τ.305/1951, σελ.6.

⁵³ Αγ. Γιαταγάνας, *Φιλοτέλεια*, τ.322/1953, σελ.108-109.

όπως επίσης και την οικονομία της χώρας, καθώς δαπανήθηκαν τεράστια ποσά για την αποκατάσταση των υποδομών.⁵⁴

Η τακτική σειρά «Αρχαία Τέχνη Α΄» (παράρτημα β, εικ.11) κυκλοφόρησε τον Ιανουάριο του 1954 και αποσύρθηκε κατόπιν δύο ανατυπώσεων στις 16/2/1958. Ήταν από τις μακροβιότερες και πιο σημαντικές σειρές αφιερωμένη στο αρχαιοελληνικό παρελθόν, γεγονός που αποδεικνύει την πολιτιστική και αισθητική αξία της σειράς. Αποτελείται από 12 γραμματόσημα με παραστάσεις από τη Μινωική έως την Κλασική εποχή. Χαράκτης ήταν ο Κεφαλληνός και, προς απογοήτευση της φιλοτελικής κοινότητας,⁵⁵ η μέθοδος που επιλέχθηκε ήταν η λιθογραφική, μονοχρωμία, ενώ οι εκπρόσωποι των φιλοτελικών σωματείων είχαν προτείνει τη χαλκογραφική.⁵⁶ Οι μορφές είναι σχεδιασμένες με δωρική λιτότητα και πλαισιώνονται από διαφορετικές κορνίζες ώστε να αναδεικνύουν το θέμα. Γενικότερα, η σειρά προκάλεσε ποικίλα αρνητικά σχόλια για την ατονία των χρωμάτων, αλλά και για την αρχαιολογική ανακρίβεια και την ανομοιογένεια των διαστάσεων των γραμματοσήμων. Ένα σχόλιο αφορούσε στην έλλειψη αναγραφής των ονομάτων των εικονιζόμενων προσώπων. Εκτός του Ομήρου, του Μεγάλου Αλεξάνδρου και του ταξιδιού του Διονύσου, κανένα άλλο δεν φέρει πληροφορίες. Άλλο σχόλιο πληροφορεί ότι το κύπελλο σχήματος κεφαλής βοδιού δεν ανήκει στη Μυκηναϊκή, όπως αναγράφεται στο πληροφοριακό δελτίο, αλλά στη Μινωική εποχή και μάλιστα στη νεοανακτορική περίοδο.⁵⁷ Ωστόσο, για τη χρονιά που κυκλοφόρησαν οι φιλοτελιστές διεθνώς αναγνώρισαν την καλλιτεχνική τους αξία.

Τον Μάιο 1954 εκδόθηκε η αναμνηστική αεροπορική σειρά του NATO (παράρτημα β, εικ.12) για την 5^η επέτειο από την ίδρυση της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Η σειρά «5^η επέτειος του Νάτο» (15/5/1954) σχεδιάστηκε από τον χαράκτη Α. Τάσσο και τυπώθηκε με τη χαλκογραφική. Με τη σειρά αυτή εγκαινιάζεται η μακρόχρονη συνεργασία του χαράκτη Τάσσου Αλεβίζου με τα Ελληνικά Ταχυδρομεία. Οι τρεις παραστάσεις που επιλέχθηκαν από το υπουργείο Εξωτερικών και από το Γενικό Επιτελείο Στρατού είναι αρχαιοελληνικού ενδιαφέροντος, όπως ο Δρομέας με δάδα, ο Απόλλωνας στον ομφαλό από νόμισμα αμφικτυονίων και η Αθηνά πάνοπλη. Και στις τρεις

⁵⁴ Για τον σεισμό στα Επτάνησα στο: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/arxeio-ert-otan-ta-katastrofika-7-2-rixter-isopedonan-to-1953-zakyntho-kai-kefalonia-eikones-apo-ta-epikaira-video/> . (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

⁵⁵ Α. Ζερβόπουλος, *Φιλοτέλεια*, τ.320/1953, σελ.64-65.

⁵⁶ Οι χαλκογραφικές εκδόσεις είναι ανάγλυφες και θεωρούνται τεχνικά και αισθητικά ανώτερες των λιθογραφικών.

⁵⁷ Αγ. Γιαταγάνας, *Φιλοτέλεια*, τ.323/1954, σελ.5-6.

παραστάσεις τη σύνθεση συμπληρώνει η αναπαράσταση αεροπλάνου, για να δηλώσει ότι είναι αεροπορική σειρά. Η σφραγίδα πρώτης μέρας κυκλοφορίας της σειράς είχε το μήνυμα «Το ΝΑΤΟ ΠΡΟΜΑΧΩΝ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΕΙΡΗΝΗΣ».⁵⁸

Η ίδρυση του ΝΑΤΟ (1949) σηματοδοτεί επίσημα την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου. Η Ελλάδα προσχώρησε στο ΝΑΤΟ το 1952, οπότε και εντάχθηκε στη συμμαχία των δυτικών χωρών. Ωστόσο, στις παραστάσεις δεν απεικονίζεται ο συμμαχικός παράγοντας. Η εικονογραφία υποδηλώνει ότι οι συμμαχίες ήταν από την αρχαιότητα χαρακτηριστική πολιτική των Ελλήνων, επομένως δικαιωματικά η χώρα είναι μέλος της ατλαντικής συμμαχίας. Σημειώνεται ότι από την έκδοση αυτή πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά σε γραμματόσημα η νομισματική προσαρμογή μετά την υποτίμηση της δραχμής με εισηγητή τον Μαρκεζίνη της κυβέρνησης Παπάγου. Αφαιρέθηκαν τα μηδενικά της δραχμικής αξίας, δηλαδή οι 1.000 παλιές δραχμές ισοδυναμούσαν πλέον με 1 δραχμή.⁵⁹ Να σημειώσουμε ότι στις 3/5/1962 τέθηκε σε κυκλοφορία η αναμνηστική σειρά «Σύνοδος Υπουργών του Ν.Α.Τ.Ο.» τεσσάρων αξιών με αφορμή το Συνέδριο που διοργανώθηκε στην Αθήνα. Και σε αυτή τη σειρά λείπουν συμβολικές αναφορές στους συμμάχους.

Μια ιδιαίτερη περίπτωση στην ελληνική γραμματοσημική ιστορία αποτελεί η αναμνηστική έκδοση με την ευκαιρία της προσφυγής της Ελλάδας στα Ηνωμένα Έθνη για το ζήτημα της αυτοδιάθεσης της Κύπρου (παράρτημα β, εικ.13).⁶⁰ Η σειρά «Ένωση Κύπρου με Ελλάδα» σχεδιάστηκε από τον Αλ. Κορογιαννάκη και τυπώθηκε στο Ίδρυμα Εκτυπώσεως Τραπεζογραμματίων της Τραπεζής της Ελλάδος με τη λιθογραφική σε διχρωμία. Κυκλοφόρησε στις 22/9/1954, την ίδια ημέρα που η Ελλάδα κατέθεσε την προσφυγή της στον ΟΗΕ υπέρ της αυτοδιάθεσης της Κύπρου. Η παράσταση στο κέντρο φέρει μαύρη κηλίδα, γνωστή ως «Μουτζαλιά» και πλαισιώνεται από τη μικροφωτογραφία ενός εκτενούς αποσπάσματος, 780 λέξεων, από τα επίσημα Πρακτικά της Βουλής των Κοινοτήτων της 28^{ης} Ιουλίου 1954 που καταγράφουν τη συζήτηση για το ζήτημα της αυτοδιάθεσης της Κύπρου. Στο κείμενο αναφέρεται

⁵⁸ Αγ. Γιαταγάνας, *Φιλοτέλεια*, τ.324/1954, σελ.21-22.

⁵⁹ Για την υποτίμηση της δραχμής, τους λόγους και τα αποτελέσματα βλ. Ιορδάνογλου, *ό.π.*, σελ.21-26.

⁶⁰ Για την κυβερνητική πολιτική το ζήτημα της Κύπρου ήταν «εθνικό» θέμα. Βλ. Ζηνοβία Λιαλιούτη, *Ο Ελληνικός Αντιαμερικανισμός (1947-1989)*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, 2010, σελ.229-241. Και Ριζάς, *Η ελληνική πολιτική*, *ό.π.*, σελ.161-170.

ο λόγος του Τσώρτσιλ υπέρ της Ένωσης προς το Νομοθετικό Συμβούλιο το 1907, μετά από επίσκεψη στην Κύπρο ως υφυπουργός των Αποικιών. Το κείμενο είναι τυπωμένο στην αγγλική, στη γαλλική και στην ελληνική γλώσσα. Η ενσωμάτωση του κειμένου στην έκδοση αυτή αναγνωρίστηκε διεθνώς ως άρτια τεχνικά και ήταν δημοφιλής ιδιαίτερα μεταξύ των Άγγλων φιλοτελιστών, «Τοιαύτην επιτυχίαν εκτυπώσεως δεν είχε κανέν άλλο κράτος».⁶¹ Στον γαλλικό τύπο και συγκεκριμένα στο μεγάλης κυκλοφορίας γαλλικό περιοδικό *PARIS MATCH* αναφέρεται « Η μελανιά αυτή είναι η διαμαρτυρία ενός λαού [...] Μερικά γραμματόσημα δεν αρκούν να αναπαραστήσουν την ιστορίαν. Την ζουν. Τοιούτον τυγχάνει το άνω γραμματόσημον το οποίον εξέδωσεν η Ελλάς και το οποίον αποτελεί μίαν διαμαρτυρίαν κατά της Αγγλίας [...] Την ημέραν εκείνην η αγγλική κυβέρνησις ηρνήθη ν' αποδώσῃ την Κύπρον εις την Ελλάδα».⁶² Η συγκεκριμένη έκδοση αποδεικνύει την ιστορική αξία του γραμματόσημου ως φορέα εθνικής ταυτότητας, πολιτισμού και εξωτερικής πολιτικής.

Το 1955 κυκλοφορούν μόνο δύο σειρές, προς ικανοποίηση των φιλοτελιστών. Τον Ιούλιο κυκλοφόρησε η τακτική σειρά «Αρχαία Τέχνη Β'» (παράρτημα β, εικ.14). Ουσιαστικά πρόκειται για ανατυπώσεις οκτώ κλάσεων της τακτικής σειράς του 1954 με αλλαγή χρωμάτων και διαφορετικές αξίες έπειτα από τη νομισματική μεταρρύθμιση. Η δεύτερη σειρά είναι αναμνηστική έκδοση με αφορμή τη διεξαγωγή του «Συνεδρίου των Πυθαγορείων» (20/8/1955) στην Αθήνα, όπου συμμετείχαν Αμερικανοί και Έλληνες (παράρτημα β, εικ.15). Η πρωτοβουλία διεξαγωγής του Συνεδρίου στην Αθήνα ανήκε στα Επιστημονικά Σωματεία της Αμερικής. Η σειρά φιλοτεχνήθηκε από τον Τάσσο και τυπώθηκε με τη λιθογραφική μέθοδο offset.⁶³ Η μία παράσταση απεικονίζει τον Πυθαγόρα από αρχαίο νόμισμα να κάθεται και στο δεξί του χέρι να ακουμπά μια σφαίρα τοποθετημένη σε κίονα. Ο συμβολισμός παραπέμπει στην έννοια της αριθμητικής ακολουθίας που διέπει το σύμπαν. Το τρίτο γραμματόσημο αναπαριστά σχηματικά το Πυθαγόρειο Θεώρημα και το τέταρτο τον χάρτη της Σάμου με την ένδειξη του οικισμού Τηγάρι (Πυθαγόρειον), γενέτειρα του Πυθαγόρα. Μάλιστα, το Τηγάρι μετονομάστηκε την 20ή Αυγούστου 1955 σε Πυθαγόρειον. Το γεγονός πλαισιώθηκε με εορταστικές εκδηλώσεις σε Αθήνα και Σάμο για τα 2.500 χρόνια από την ίδρυση της Σχολής του Πυθαγόρα. Η σειρά είχε μεγάλη πολιτιστική

⁶¹ *Φιλοτέλεια*, τ.329/1955, σελ.7.

⁶² *Στο ίδιο*, σελ.7.

⁶³ Αγ.Γιαταγάνας, *Φιλοτέλεια*, τ.331/1955, σελ.46.

σημασία, καθώς αναφέρεται στην αρχαία ελληνική κληρονομιά, αναπαριστά νομίσματα και μετάλλια και εξυμνεί την αρχαία ελληνική επιστήμη και φιλοσοφία.⁶⁴

Την επόμενη χρονιά η εναρκτήρια σειρά είναι αφιερωμένη στην «50^η Επέτειο του Ρόταρυ»⁶⁵ (5/1956), σε σχέδιο του χαράκτη Αλ. Κορογιαννάκη (παράρτημα β, εικ.16). Η σειρά εκδόθηκε προς αναγνώριση του ανθρωπιστικού και πολιτιστικού έργου της διεθνούς οργάνωσης. Η παράσταση με τον οδοντωτό τροχό που συμβολίζει την εργασία, την κίνηση και την πρόοδο συμπληρώνεται με την υδρόγειο με την Ελλάδα και την Κύπρο. Πρόεδρος του Ροταριανού Ομίλου Αθηνών την περίοδο εκείνη ήταν ο πρόεδρος της Ελληνικής Φιλοτελικής Εταιρείας (ΕΦΕ), Στέφανος Μακρυμίχαλος.⁶⁶ Το γραμματόσημο δεν κυκλοφόρησε μέσα στο 1955, με τη δικαιολογία ότι υπήρχε έλλειψη χαρτιού. Η κριτική ήταν δριμύτατη για την καθυστέρηση, αφού κάτι τέτοιο εξέθετε τη χώρα «και είναι γνωστόν πόσο οι ροταριανοί επηρεάζουν την κοινή γνώμην του τόπου μας».⁶⁷

Η δεύτερη σειρά ήταν η τακτική σειρά «Βασιλείς Α΄» (5/1956)⁶⁸ δεκατεσσάρων κλάσεων με τη χαλκογραφική μέθοδο, σε σχέδια του Τάσσου (παράρτημα β, εικ.17). Η χάραξη των πλακών έγινε στα εργοστάσια της Αγγλίας.⁶⁹ Στη σειρά πλειοψηφούν τα γραμματόσημα με τις προσωπογραφίες των παλαιών βασιλέων της Ελλάδας και των μελών της οικογένειας του τότε βασιλέα Παύλου Α΄. Οι μακέτες σχεδιάστηκαν από βασιλικά πορτραίτα που βρίσκονται σε ελληνικά μουσεία και σε ιδιωτικές συλλογές. Το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο του Υπουργείου Συγκοινωνιών (Διεύθυνση Ταχυδρομείων) είχε την «λαμπράν ιδέαν να περιλάβει εις μίαν πλήρη κανονικήν σειράν γραμματοσήμων όλους τους βασιλείς της νεωτέρας Ελλάδος, εμφανίζον, ούτω, εις τον ελληνικόν λαόν, ολοκληρωμένην, εν τω προσώπω των βασιλέων του, την νεωτέραν ιστορίαν της Ελλάδος».⁷⁰ Στην *Φιλοτέλεια* ασκήθηκε κριτική για τη χρονολογική σειρά: «Η ιστορική διαδοχή

⁶⁴ «Η νέα αναμνηστική σειρά των Πυθαγορείων», *Φιλοτέλεια*, τ.332/1955, σελ.49-50.

⁶⁵ Το Διεθνές Ρόταρυ ιδρύθηκε το 1905 στην Αμερική ενώ το πρώτο τιμητικό γραμματόσημο εκδόθηκε το 1931 από την Αυστρία για το Συνέδριο της Βιέννης. Στην Αθήνα, ο πρώτος Ροταριανός Όμιλος ιδρύθηκε το 1928 και στην Θεσσαλονίκη το 1934. Για την διεθνή οργάνωση Ρόταρυ στο: [Διεθνές Ρόταρυ | Rotary Athinai](#). (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

⁶⁶ Αγ.Γιαταγάνας, «Το αναμνηστικό γραμματόσημο της 50τηρίδος του Διεθνούς Ρόταρυ», *Φιλοτέλεια*, τ.333/1955, σελ.67.

⁶⁷ Στέφανος Μακρυμίχαλος, «Τί συμβαίνει με το Ροταριανόν γραμματόσημον;», *Φιλοτέλεια*, τ.334/1955, σελ.82.

⁶⁸ Η σειρά «Βασιλείς Β΄» ανατυπώθηκε στις 15/11/1957, με ίδιες αξίες αλλά διαφορετικούς χρωματισμούς.

⁶⁹ Αγ. Γιαταγάνας, «Έναρξις εκτυπώσεως της σειράς των Ελλήνων Βασιλέων», *Φιλοτέλεια*, τ.333/1955, σελ.65-66.

⁷⁰ Αγ. Γιαταγάνας, «Η σειρά των Ελλήνων Βασιλέων», *Φιλοτέλεια*, τ.335/1956, σελ.7-8.

δεν τηρήθηκε [...] περιφρονεί τους βασικούς κανόνες του φιλοτελισμού [...] Μην λησμονώμεν εξ άλλου τον σημαντικόν εκπαιδευτικόν ρόλον τον οποίον παίζει η συλλογή γραμματοσήμων εις την σπουδάζουσαν νεολαίαν. Φαντασθήτε το μπέρδεμα που θα προκαλέση εις το μυαλό του νέου συλλέκτου -έλληνας ή ξένου- ο οποίος θα θελήσει από την σειράν αυτήν να μάθη την ιστορικήν εξέλιξιν της βασιλευούσης Δυναστείας της χώρας μας.».⁷¹

Τελευταία σειρά του 1956 είναι των «Μακεδονικών Σπουδών» (26/9/1956), η οποία τέθηκε σε κυκλοφορία στα ταχυδρομικά γραφεία της Μακεδονίας. Τα Μακεδονικά πρόσθετου τέλους ανήκουν στην κατηγορία Κοινωνικής Πρόνοιας. Η αξία 50 λ. με θέμα την προτομή του Φιλίππου επικολλούταν στην αλληλογραφία εσωτερικού της Μακεδονίας, ενώ η αξία 1 δρχ. με θέμα την προτομή του Αριστοτέλη επικολλούταν στις επιταγές και δέματα εσωτερικού. Επιβλήθηκαν για την ενίσχυση της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών και τη χρηματοδότηση της αρχαιολογικής έρευνας από το ίδρυμα, εξαιτίας της μείωσης της κρατικής επιχορήγησης προς την Εταιρεία.⁷² Χaráχτηκαν από τον Τάσσο και εκτυπώθηκαν από το εργοστάσιο Περιβολαράκη με την μέθοδο offset. Ήταν η τελευταία σειρά στην κατηγορία *Εθνικής Περίθαλψης και Κοινωνικής Πρόνοιας*.⁷³ Να σημειώσουμε ότι στην πολιτιστική φυσιογνωμία της Μακεδονίας και στη γεωστρατηγική της σημασία παραπέμπουν συμβολικά περισσότερα από 45 γραμματόσημα μέχρι το 1974, ενώ στη δεύτερη θέση βρίσκονται τα νησιά του Αιγαίου.⁷⁴ Τα ποσοστά αυτά είναι ενδεικτικά των «από βορρά και εξ ανατολάς εχθρών».

Η αναμνηστική σειρά του «Σολωμού» (23/3/1957) τριών κλάσεων για τα 100 χρόνια από τον θάνατό του σχεδιάστηκε από τον Τάσσο και η εκτύπωση με τη λιθογραφική έγινε από το τυπογραφείο Ασπιώτης-ΕΛΚΑ (παράρτημα β, εικ.18). Στην αξία 2 δρχ. βρίσκονται οι προσωπογραφίες του εθνικού ποιητή και του μουσουργού του εθνικού ύμνου. Η προτομή του Σολωμού, έργο του Κώστα Δημητριάδη, σε πλάγια θέση δεσπόζει στην αξία 3.5 δρχ. Τέλος, η μορφή του ποιητή σε μετάλλιο και η τοποθεσία της Ζακύνθου όπου ο ποιητής εμπνεύστηκε τον

⁷¹ Φ. Αθανασούλας, «Η σειρά των Βασιλέων μας», *Φιλοτέλεια*, τ.331/1955 σελ.43.

⁷² Αγ. Γιαταγάνας, *Φιλοτέλεια*, τ.339/1956, σελ.67-68.

⁷³ Για πρώτη φορά εκδόθηκε γραμματόσημο *Εθνικής περίθαλψης και Κοινωνικής Πρόνοιας* το 1914, η σειρά «Εθνικής Περίθαλψης» (31/3) δύο κλάσεων με θέματα στρατιώτη που πεθαίνει και χήρα με παιδί στην αγκαλιά. Στο κάτω τμήμα είχε την χρονολογία 1912-1913, περίοδος των Βαλκανικών Πολέμων.

⁷⁴ Gounaris, "The Politics of Currency", *ό.π.*, σελ.76.

«Ύμνον προς την Ελευθερίαν» συνθέτουν την τελευταία παράσταση στην αξία 5 δρχ.⁷⁵ Είναι αξιοσημείωτο ότι αυτή η σειρά μαζί με τη σειρά «100 χρόνια από την γέννηση του Παλαμά» (25/1/1960) είναι οι μόνες άμεσες αναφορές των ελληνικών γραμματοσήμων της εξεταζόμενης περιόδου σε προσωπικότητες των γραμμάτων.

Μια ιδιαίτερης σημασίας περίπτωση για τη σχέση του γραμματοσήμου με την εξωτερική πολιτική αποτελεί η απόφαση να εκδοθεί η σειρά του «Μακαρίου». Το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο του Υπουργείου Συγκοινωνιών είχε αποφασίσει να κυκλοφορήσει αναμνηστική σειρά της «Κύπρου» με την προσωπογραφία του Μακαρίου και στις 5 κλάσεις. Από τον Μάρτιο του 1956 με βρετανική πρωτοβουλία ο Μακάριος είχε σταλεί στην εξορία, με την κατηγορία ότι ήταν αναμειγμένος στον αγώνα της ΕΟΚΑ ήδη από το 1951, γεγονός που είχε πυροδοτήσει κοινωνικοπολιτικές κινητοποιήσεις στο εσωτερικό και διεθνώς.⁷⁶ Η σειρά είχε σχεδιαστεί και τυπωθεί το 1956 όταν ο Μακάριος ήταν στην εξορία. Προβλεπόταν να κυκλοφορήσει κατά τη διάρκεια των συζητήσεων για το Κυπριακό στον ΟΗΕ. Στο κάτω τμήμα υπήρχε κείμενο σε γαλλικά και αγγλικά, το οποίο ο Μακάριος απηύθυνε στα κράτη του ΟΗΕ. Το κείμενο αναπαρήγαγε τη θέση του Τσώρτσιλ το 1907 υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, σε ένα απόσπασμα από το κείμενο των 780 λέξεων στη «Μουτζαλιά» του 1954. Η επιγραφή στα ελληνικά έγραφε: «ΠΙΣΤΟΙ ΜΕΧΡΙ ΘΑΝΑΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΜΑΣ ΑΙΤΗΜΑ. ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΣ». Η απόφαση να κυκλοφορήσει η σειρά, όπως ήταν αναμενόμενο, προκάλεσε πολιτικές παρεμβάσεις από τη Βρετανία. Το αποτέλεσμα ήταν, με διαταγή της ελληνικής κυβέρνησης, να μην κυκλοφορήσει η σειρά της Κύπρου, παρόλο που τα δοκίμια του Τάσσου είχαν ήδη εγκριθεί από το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο και είχαν εκτυπωθεί από το εργοστάσιο Περιβολαράκη-Λυκογιάννη με τη λιθογραφική. Στη *Φιλοτέλεια* το άρθρο πληροφορεί για τη βρετανική αντίδραση στην έκδοση και για τις επιφυλάξεις της ελληνικής κυβέρνησης: «Η έκδοσις των γραμματοσήμων τούτων της Κύπρου είναι συνδεδεμένη με μίαν ζωνράν διεθνή γενικωτέραν κίνησιν περί το Κυπριακόν ζήτημα. Δεδομένου δε ότι ταύτα δύνανται να έχουν και πολιτικήν απήχησιν, καταβάλλεται παρά των αρμοδίων πάσα προσοχή, επικειμένης της κυκλοφορίας των».⁷⁷

⁷⁵ *Φιλοτέλεια*, τ.342/1957, σελ.17.

⁷⁶ Για τη σύλληψη και εξορία του Μακαρίου και τις διαδηλώσεις βλ. Μανόλης Κούμας, «Οι συνέπειες της εξορίας Μακαρίου», *Η Καθημερινή*, 22.06.2014. Ανακτήθηκε από: <https://www.kathimerini.gr/society/772836/oi-synepeies-tis-exorias-makarioy/> (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

⁷⁷ Αγ. Γιαταγάνας, *Φιλοτέλεια*, τ.341/1957, σελ.14.

Το 1958 κυκλοφόρησαν δύο αναμνηστικές σειρές, μία αεροπορική-τακτική έκδοση και μία τακτική-ανατύπωση «Αρχαία Τέχνη Γ΄» (27/12/1958) (παράρτημα β, εικ.23). Η αναμνηστική σειρά της «Εμπορικής Ναυτιλίας» (30/1/1958) (παράρτημα β, εικ.20), προοριζόταν να κυκλοφορήσει στην εορτή του Αγίου Νικολάου, για να τιμήσει το κράτος «την ναυτιλιακήν επίδοσιν της χώρας, την ρωμαλεωτέραν -ως προσφυέστατα, την χαρακτηρίζουν τα ‘Ναυτικά Χρονικά’- μεταπολεμικήν εκδήλωσιν της ελληνικής φυλής, το νεώτερον ελληνικόν θαύμα το οποίο απετέλεσεν εις το ανοικτόν θαλάσσιον στίβον ο Έλλην ναυτίλος, από του εφοπλιστού μέχρι του ναυτεργάτου».⁷⁸ Η ποντοπόρος ναυτιλία έπαιξε σημαντικότατο ρόλο για την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Συνέβαλε στην αντιμετώπιση της ανεργίας και ήταν πηγή ναυτιλιακού συναλλάγματος.⁷⁹ Αφετέρου, το εφοπλιστικό κεφάλαιο πρωτοστάτησε στις επενδύσεις της δεκαετίας του 1960. Για πρώτη φορά σε αυτή τη σειρά χρησιμοποιήθηκε από τον Τάσσο η τετραχρωμία offset.⁸⁰ Η καινοτομία έδωσε νέα πνοή στην αισθητική του γραμματόσημου.⁸¹ Τα νεωτερικά στοιχεία συνυπήρχαν με την ελληνικότητα στην τεχνική του Τάσσου. Τα χρώματα είναι ζωηρά και θυμίζουν την τεχνική της ξυλογραφίας.⁸² Οι έξι τύποι πλοίων των παραστάσεων αντιστοιχούν στις πέντε χρονικές περιόδους αδιάλειπτης συνέχειας της ελληνικής ιστορίας, δηλαδή της αρχαιότητας, του 6^{ου} αιώνα π.Χ, της Βυζαντινής περιόδου, του 1821 και του παρόντος. Συγκεκριμένα, η «Αργώ» αξίας 5 δρχ. αντιπροσωπεύει την κατασκευαστική τελειότητα και το «ελληνικόν δαιμόνιον της ποντοπόρου ναυτιλίας μας λόγω της Αργοναυτικής εκστρατείας». Η σύνθεση προήλθε από αγγεία αρχαιότερα του 5^{ου} αιώνα. Το γραμματόσημο «Αργώ» τιμήθηκε το 1958 ως ένα από τα δέκα καλύτερα του κόσμου από το φιλοτελικό περιοδικό *Stamp Collector's annual*.⁸³

Η αεροπορική σειρά «Λιμένες» (1/7/1958) (παράρτημα β, εικ.21), 7 κλάσεων ήταν η τελευταία αεροπορική σειρά που εκδόθηκε από τα Ελληνικά Ταχυδρομεία.⁸⁴ Για την επιτυχία τόσο της

⁷⁸ Φιλοτέλεια, τ.344/1957, σελ.57.

⁷⁹ Ιορδάνογλου, ό.π., σελ. 255-257.

⁸⁰ Φιλοτέλεια, τ.347/1958, σελ.8.

⁸¹ Αντ. Μανωλούδης, Φιλοτέλεια, τ.648/2008, σελ.45-53.

⁸² Παναγιώτης Γράββαλος, «Σημαντικές σειρές. Αισθητική του ελληνικού γραμματοσήμου και καλλιτέχνες που συνετέλεσαν στην εξέλιξή του», *Η Καθημερινή*, Κυριακή 10 Ιανουαρίου, 10/1/1999, («Αφιέρωμα Περί γραμματοσήμων, Επτά Ημέρες»), επιμ. Κωστής Λιόντης, σελ.12-14.

⁸³ Φιλοτέλεια, τ.353/1959, σελ.22.

⁸⁴ Η πρώτη «Κρατική» αεροπορική έκδοση επτά κλάσεων με την χαλκογραφική είχε κυκλοφορήσει τον Νοέμβριο 1933.

ναυτιλιακής πολιτικής όσο και της τουριστικής ανάπτυξης, ο εκσυγχρονισμός των λιμανιών ήταν βασική προϋπόθεση. Η αναμόρφωση των λιμένων ήταν αρμοδιότητα του κράτους και αντιμετωπίστηκε μέσα από τα προγράμματα των δημοσίων επενδύσεων. Η σειρά εκτυπώθηκε με τη λιθογραφική τετραχρωμία offset και σχεδιάστηκε από τον Τάσσο. Τα γραμματόσημα εικονίζουν τα σημαντικότερα λιμάνια, Πειραιά, Θεσσαλονίκης, Πατρών, Σύρου, Καβάλας και Ηρακλείου. Την έκδοση είχε επιμεληθεί η Ελληνική Εταιρεία Εναέριων Συγκοινωνιών. Για πρώτη φορά εφαρμόζεται η μέθοδος «χρονολογημένων γωνιών» σε ελληνικό γραμματόσημο. Στην κάτω δεξιά γωνία του φύλλου τετράδας αναγράφεται η ημερομηνία έκδοσης, 1-7-1958.⁸⁵ Με την σειρά αυτή εφαρμόστηκε επίσης για πρώτη φορά ο «Φάκελος Πρώτης Ημέρας Κυκλοφορίας» (ΦΠΗΚ). Ο φάκελος διακοσμήθηκε από τον Τάσσο με παράσταση από αγγείο ιπτάμενου Εφήβου και σφραγίστηκε με αναμνηστική σφραγίδα για τα 40 χρόνια (1918-1958) από την πρώτη «εναέρια» μεταφορά ταχυδρομείου από στρατιωτικό αεροπλάνο, επί θητείας Αλέξανδρου Παπαναστασίου, υπουργού Συγκοινωνίας της κυβέρνησης Βενιζέλου το 1917.

Ακολούθησε η αναμνηστική σειρά 8 κλάσεων «Προστασία της Φύσης» (15/9/1958) (παράρτημα β, εικ.22) με την ευκαιρία του συνεδρίου της Διεθνούς Ενώσεως για την Προστασία της Φύσης (1948), η οποία διοργανώθηκε στην Αθήνα τον Σεπτέμβριο του 1958. Ήταν η πρώτη σειρά που κυκλοφόρησε με οικολογικό θέμα. Η Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης (ΕΕΠΦ)⁸⁶ ιδρύθηκε το 1951 και την ίδια χρονιά έγινε μέλος της Διεθνούς Ένωσης για την Προστασία της Φύσης (IUCN) (1948). Το συνέδριο ήταν το 6^ο της Διεθνούς Ενώσεως που συγκλήθηκε στην Αθήνα και στους Δελφούς για την 10^η επέτειο από την ίδρυσή της.⁸⁷ Στις τέσσερις από τις οκτώ παραστάσεις απεικονίζεται το κάθε φυτικό είδος μαζί με ένα πρόσωπο της ελληνικής μυθολογίας που σχετίζεται με το φυτό.

Το 1959 σημειώνεται έντονη δραστηριότητα αναφορικά με τις εκδόσεις που πραγματοποιήθηκαν. Η πρώτη σειρά του έτους είναι η κοινή «Αρχαία Νομίσματα Α΄» (24/5/1959) (παράρτημα β, εικ.24) και αντικατέστησε τη σειρά των «Βασιλέων» (21/5/1956). Περιλαμβάνει στις 10 κλάσεις

⁸⁵ Φιλοτέλεια, τ.349/1958, σελ.39-42.

⁸⁶ Για την ΕΕΠΦ στο: <https://eepf.gr/i-istoria-mas/> (τελ. πρόσβαση 30/6/2026).

⁸⁷ Η IUCN υπάγεται στην UNESCO. Το έντυπο για το συνέδριο «Προστασία της Φύσης» που διοργανώθηκε στην Αθήνα και στους Δελφούς, στο: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/1958-002.pdf> (τελ. πρόσβαση 30/6/2026).

νομίσματα από αποικίες και μέρη του αρχαίου ελληνικού κόσμου. Τα χαρακτηριστικά είναι του Τάσσου και η εκτύπωση έγινε από την Ο. Περιβολαράκης - Β. Λυκογιάννης. Η πρωτοτυπία αφορά στην απεικόνιση και των δύο όψεων των νομισμάτων. Στο πλαίσιο αναγράφεται η χρονολογία έκδοσης και ο τόπος προέλευσης των νομισμάτων.⁸⁸ Η Γενική Διεύθυνση των Ταχυδρομείων, η οποία υπαγόταν στο Υπουργείο Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων, επέλεξε τα νομίσματα «ως τα μάλλον χαρακτηριστικά από καλλιτεχνικής απόψεως και αντιπροσωπευτικά της τέχνης και του πολιτισμού των Αρχαίων Ελλήνων».⁸⁹ Η σειρά παρέπεμπε στην ανάκαμψη της οικονομίας της χώρας και τους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης που σημειώθηκαν κυρίως στη βιομηχανία, στην ανοικοδόμηση και στον τουρισμό. Στη *Φιλοτέλεια* παρέχονται λεπτομερείς πληροφορίες για τα σύμβολα των παραστάσεων των νομισμάτων.⁹⁰ Η σειρά ανατυπώθηκε και κυκλοφόρησε στις 5/7/1963 με εννέα κλάσεις. Στην ανατυπωμένη σειρά αφαιρέθηκε το γραμματόσημο με την παράσταση «Απόλλων και Λύρα», νόμισμα της Χαλκιδικής-Μακεδονίας 4^{ου} αιώνα π.Χ. Η κυκλοφορία της συνέπεσε με τα 50 χρόνια Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων.

Η αναμνηστική σειρά «Αρχαίο Θέατρο» (20/6/1959) κυκλοφόρησε για το φεστιβάλ της Επιδαύρου και αποτελείται από επτά κλάσεις (παράρτημα β, εικ.25). Στο Δελτίο διαβάζουμε για την ελληνική παράδοση στις παραστατικές τέχνες και για την αναβίωση του αρχαίου δράματος από το Εθνικό Θέατρο στο θέατρο της Επιδαύρου. Η σειρά εκτυπώθηκε με τη λιθογραφική πολυχρωμία offset από την Ασπιώτης-ΕΛΚΑ σε χαρακτηριστικά του Τάσσου. Τα θέματα προέρχονται από αγγεία και εικονίζουν τη σκευή των υποκριτών και θεατρικά δρώμενα. Η σειρά σχεδιάστηκε με τη συνδρομή του Ελληνικού Κέντρου του Διεθνούς Ινστιτούτου Θεάτρου.⁹¹ Για το Αρχαίο Θέατρο θα κυκλοφορήσουν άλλες δύο σειρές, το 1965 (2 αξίες) για την προώθηση του «Φεστιβάλ Αθηνών» και μια επετειακή το 1966 (4 αξίες) για τα «2.500 χρόνια ελληνικού θεάτρου».

Η έκδοση που ακολούθησε και κυκλοφόρησε στις 29 Αυγούστου 1959 ήταν η αναμνηστική της «10^{ης} Επετείου Νίκης κατά του Κομμουνισμού», μίας μόνο κλάσης (παράρτημα β, εικ.26). Τυπώθηκε με τη λιθογραφική μέθοδο offset από την Ασπιώτης-ΕΛΚΑ. Η παράσταση είναι έργο του Τάσσου και απεικονίζει Έλληνες στρατιώτες από τέσσερις ιστορικές περιόδους, αρχαιότητα,

⁸⁸ *Φιλοτέλεια*, τ.352/1958, σελ.109.

⁸⁹ *Φιλοτέλεια*, τ.353/1959, σελ.5-7.

⁹⁰ *Φιλοτέλεια*, τ.353/1959, σελ.8.

⁹¹ *Φιλοτέλεια*, τ.352/1958, σελ.109.

Βυζάντιο, Επανάσταση και μετεμφυλιακή Ελλάδα. Πίσω από τους στρατιώτες βρίσκεται η Νίκη κρατώντας πυρσό. Στο πάνω τμήμα δεξιά βρίσκεται η επιγραφή ΝΙΚΗ και η ημερομηνία 29-8-1949, ημερομηνία της «νικηφόρου» λήξης του «συμμοριτοπολέμου».⁹² Οι αντιδράσεις για την έκδοση αυτή ήταν έντονες από τον Τύπο και τους εκπροσώπους των προοδευτικών κομμάτων.⁹³ Τα Ταχυδρομεία Αθηνών κατά την διάρκεια των εορτασμών της «νίκης του Εθνικού Στρατού» σφράγιζαν την αλληλογραφία με την αναμνηστική σήμανση: «ΠΡΟ 10 ΧΡΟΝΩΝ Ο ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΜΟΣ ΝΙΚΗΘΗΚΕ ΣΤΑ ΒΟΥΝΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΣΥΝΕΤΡΙΨΕ ΤΗ ΒΙΑ, ΟΙ ΕΦΕΔΡΟΙ ΠΟΛΕΜΙΣΤΑΙ ΠΡΩΤΕΡΓΑΤΑΙ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ».⁹⁴

Η σειρά «Νίκη» που είχε κυκλοφορήσει το 1947 εξυμνούσε τη συμβολή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αντίθετα, η «Νίκη» του 1959 μνημονεύει τη νίκη του «εθνικού στρατού». Η μετατόπιση είναι δηλωτική της έντασης της ιδεολογικής προπαγάνδας όπως παρουσιάζεται σε τέσσερις σειρές από το 1949 έως το 1959: «Παιδομάζωμα» (1949), «Γράμμος-Βίτσι» (1952), «Ίμρε Νάγκυ» (1959) και «Νίκη» (1959). Στις συγκεκριμένες σειρές η αισθητική αξία των γραμματοσήμων είναι προφανές ότι δεν αποτελεί προτεραιότητα των Ελληνικών Ταχυδρομείων.

Στα πλαίσια του 25^{ου} Συνεδρίου του «Ερυθρού Σταυρού» (21/9/1959) που συνήλθε στην Αθήνα τον Σεπτέμβριο αποφασίστηκε να εκδοθεί μία αναμνηστική σειρά από έξι γραμματόσημα (παράρτημα β, εικ.27). Το έμβλημα του Ερυθρού Σταυρού που προσφέρθηκε από τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό (έτος ίδρυσης 1877 με πρωτοβουλία της βασίλισσας Όλγας) είναι το θέμα στο γραμματόσημο αξίας 3 δρχ. σε μεγαλύτερη διάσταση από τα υπόλοιπα της σειράς. Η σύνθεση χρησιμοποιήθηκε στον Πανελλήνιο Έρανο του Ερυθρού Σταυρού. Το έμβλημα του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού ακτινοβολεί πάνω από τη γη φωτίζοντας τον χάρτη της Ελλάδας, ενώ στο κάτω τμήμα παρέχεται βοήθεια από τους εθελοντές του οργανισμού στους πληγέντες. Τα θέματα στα υπόλοιπα γραμματόσημα έχουν παραστάσεις ελληνικού αρχαιολογικού και θρησκευτικού περιεχομένου για να συμβολίσουν την ανθρωπιστική συνεισφορά του οργανισμού αλλά και την ελληνική ανθρωπιστική παράδοση από την αρχαιότητα. Στο γραμματόσημο αξίας 4,50 δρχ

⁹² Φιλοτέλεια, τ.356/1959, σελ.97.

⁹³ «Εμπρηστής της γαλήνης και της ενότητας του έθνους. Ο κ. Καραμανλής κήρυξ του μίσους», *Η Αυγή*, έτος Η, αρ.φύλλου 2054, Σάββατο 29 Αυγούστου 1959, σελ. 1, 5, Ανακτήθηκε από: <https://hdl.handle.net/20.500.14199/6765867> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

⁹⁴ Φιλοτέλεια, τ.357/1959, σελ.114.

εικονίζεται ο ιδρυτής Ερρίκος Ντυνάν, ενώ δεν υπάρχει γραμματόσημο αφιερωμένο στη βασίλισσα Όλγα.

Η τελευταία σειρά που κυκλοφόρησε το 1959 και για 10 μόνο ημέρες ήταν η έκτακτη αναμνηστική σειρά 2 αξιών για την «Τρίτη Επέτειο της Ουγγρικής Επανάστασης» (8/12/1959), γνωστή σαν σειρά «Ίμρε Νάγκυ (Imre Nagy)» (παράρτημα β, εικ.28). Χαράκτης ήταν ο Τάσσος και η εκτύπωση έγινε με τετραχρωμία offset. Εκδόθηκε με εντολή της κυβέρνησης κατόπιν υποδείξεων του υπουργείου Εξωτερικών προς την Ταχυδρομική Υπηρεσία⁹⁵ τέσσερις εβδομάδες από την έκδοση του σοβιετικού γραμματοσήμου για τον Μανώλη Γλέζο. Το σοβιετικό γραμματόσημο κυκλοφόρησε το Φθινόπωρο του 1959 με την επιγραφή «Λευτεριά στον ήρωα του ελληνικού λαού Μανώλη Γλέζο», στο πλαίσιο της διεθνούς κινητοποίησης για την υπεράσπιση του Γλέζου εναντίον της κατηγορίας περί κατασκοπείας. Απεικόνιζε στο προσκήνιο τον Γλέζο και στο βάθος αριστερά την Ακρόπολη, ενώ πίσω από τη μορφή του υπήρχε ένα κλαδί δάφνης.⁹⁶ Το θέμα στο ελληνικό γραμματόσημο είναι η προσωπογραφία του πρωθυπουργού της Ουγγαρίας που πλαισιώνεται με την επιγραφή «IMRE NAGHI ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΙΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥΣ» και τη χρονολογία 1956-1959, περίοδο που σηματοδοτεί την ουγγρική επανάσταση εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης. Ένα σφάλμα στην έκδοση είναι ότι αναγράφηκε το όνομα του Νάγκυ λάθος. Αντί για NAGY έγραφε NAGHI. Σε μια μεταγενέστερη μελέτη του τελικού δοκιμίου της αξίας 4,50 δραχμών, διαπιστώθηκε μία ακόμα αστοχία. Στο γραμματόσημο έγιναν βιαστικές παρεμβάσεις με το χέρι για να προσδώσουν μεγαλύτερη ευκρίνεια.⁹⁷ Η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε να προπαγανδίζει την Ελληνο-σοβιετική ψυχροπολεμική αντιπαράθεση στο εξωτερικό. Για τον λόγο αυτό οι δύο κλάσεις αντιπροσώπευαν τότε το σύνθετο (βασικό συν αεροπορικό) ταχυδρομικό τέλος επιστολής πρώτου βάρους προς Ευρώπη και ΗΠΑ.⁹⁸

Το 1957 κατά τη διάρκεια του 14^{ου} Παγκοσμίου Ταχυδρομικού Συνεδρίου στην Οτάβα, κατόπιν εισηγήσεως της Αγγλίας με αφορμή τη σειρά της «Κύπρου» του 1954, αποφασίστηκε να μην κυκλοφορούν γραμματόσημα με παραστάσεις που θίγουν την εσωτερική πολιτική και τον

⁹⁵ Η. Δημόπουλος, *Φιλοτέλεια*, τ.490/1981, σελ.139-140.

⁹⁶ «Το γραμματόσημο με την εικόνα του Μανώλη Γλέζου», *Η Αυγή*, έτος Η, αρ.φύλλου 2142, Πέμπτη 10 Δεκεμβρίου 1959, σελ.2. Ανακτήθηκε από: <https://hdl.handle.net/20.500.14199/6762477> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

⁹⁷ Αλέξης Παπαδόπουλος, *Φιλοτέλεια*, τ.719/2019, σελ.380-382.

⁹⁸ Κώστας Χαζάπης, «Ελληνο-σοβιετικές ψυχροπολεμικές αψιμαχίες», *Φιλοτέλεια*, τ.696/2016, σελ.46-58.

πολιτισμό άλλων χωρών. Ωστόσο, η ελληνική κυβέρνηση δεν συμμορφώθηκε με τους όρους αυτούς. Σύμφωνα με άρθρο της *Φιλοτέλειας*, η έκδοση ήταν μια «αξιοπρεπής απάντηση» της ελληνικής κυβέρνησης «σε μία προκλητική και συκοφαντική ενέργεια της σοβιετικής κυβερνήσεως, η οποία, άγνωστον διατί, εθεώρησεν σκόπιμον να εκδώσει εν γραμματόσημον με την εικόνα του Έλληνα κομμουνιστού Εμμανουήλ Γλέζου ο οποίος ειδικάσθει και κατεδικάσθει ως υπό της ελληνικής δικαιοσύνης».⁹⁹ Η κλιμάκωση της αντικομμουνιστικής εκστρατείας και η καταδίκη Γλέζου ερμηνεύεται ως μια προσπάθεια της κυβέρνησης Καραμανλή αφενός να αποπροσανατολίσει την κοινή γνώμη από την αποτυχία της πολιτικής του στο ζήτημα της αυτοδιάθεσης της Κύπρου και αφετέρου να καθησυχάσει τους Αμερικάνους για το αποτέλεσμα των εκλογών του 1958 που ανέδειξε την Αριστερά αξιωματική αντιπολίτευση.¹⁰⁰ Στις 18/12 η σειρά αποσύρθηκε, ύστερα από διπλωματικές παρεμβάσεις, παρόλο που το γραμματόσημο ήταν δημοφιλές στους φιλοτελικούς κύκλους, διεθνώς.¹⁰¹

Κεφάλαιο 3^ο

Το Εκδοτικό Πρόγραμμα των Ελληνικών Γραμματοσήμων 1960-1966

3.1 Οι πολιτικές και κοινωνικές συνιστώσες της περιόδου

3.1.1 Η οικονομία

Για τη νέα δεκαετία το επίσημο πρόγραμμα ανάπτυξης της κυβέρνησης για την πενταετία 1960-1964 περιλάμβανε συγκεκριμένους στόχους για την οικονομία. Η Συμφωνία Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ το 1961 και το αναπτυξιακό δάνειο από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων,¹⁰² έδωσαν νέα ώθηση στην ελληνική οικονομία. Προϋπόθεση για την υλοποίηση του αναπτυξιακού προγράμματος ήταν η αύξηση της ηλεκτρικής ισχύος και ο εκσυγχρονισμός του οδικού δικτύου. Η κρατική συμμετοχή αφορούσε στην ανάπτυξη των υποδομών, ενώ για την αξιοποίηση των φυσικών πόρων και των επενδύσεων οι προσπάθειες στράφηκαν στην

⁹⁹ «Η αναμνηστική σειρά Έμμε Νάγκυ», *Φιλοτέλεια*, τ.359/1959, σελ.127.

¹⁰⁰ Τάσος Κωστόπουλος «Όταν ο ήρωας ήταν ‘προδότης’» στη στήλη της *Εφημερίδας των Συντακτών*, «Το φάντασμα της ιστορίας», 5/4/2020, στο https://www.efsyn.gr/arheio/fantasma-tis-istorias/237958_otan-o-iroas-itan-prodotis. (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

¹⁰¹ *Φιλοτέλεια*, τ.358/1959, σελ.127-128.

¹⁰² Βασίλης Πεσμαζόγλου, «Ελλάδα-ΕΟΚ: Τα πρώτα βήματα», *Η Καθημερινή*, 2017, («Ελλάδα 20ός αιώνας 1960-1970, τ.Α»), σελ.105-111.

προσέλκυση ξένων επιχειρηματικών ομίλων.¹⁰³ Για τη βιομηχανική ανάπτυξη κρίθηκε αναγκαία η χωροταξική αναμόρφωση των αστικών κέντρων, γεγονός που ευνόησε την πληθυσμιακή συγκέντρωση στις πόλεις. Το 1961 αποφασίζεται το πρώτο κρατικό πρόγραμμα τουριστικής ανάπτυξης. Το 1965, το νέο πρόγραμμα, της κυβέρνησης Παπανδρέου προωθεί την ιδιωτική πρωτοβουλία στον τουρισμό με χορήγηση δανείων. Παράλληλα, η αθρόα μετανάστευση μετρίασε το πρόβλημα της ανεργίας και βοήθησε την οικονομία με την εισαγωγή συναλλάγματος.

3.1.2 Η πολιτική

Η πολιτική σύγκρουση εντάθηκε όταν το αποτέλεσμα των εκλογών της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961 καταγγέλθηκε ως προϊόν «βίας και νοθείας».¹⁰⁴ Η Ένωση Κέντρου μέσα από τον Ανένδοτο Αγώνα (14/11/1961) απευθυνόταν στα αιτήματα της κοινωνίας, συγκεκριμένα κατήγγειλε το μετεμφυλιακό πλέγμα εξουσίας και την ανάγκη εκδημοκρατισμού των θεσμών. Επιπλέον, εκπροσωπούσε τις προοδευτικές δυνάμεις του κέντρου ενάντια στην πολιτική της πόλωσης. Οι εξελίξεις στο Κυπριακό το 1963 έθεσαν νέες προκλήσεις, γεγονός που εκμεταλλεύτηκε ο Παπανδρέου για να αμφισβητήσει τις διεθνείς συνθήκες της Ζυρίχης (11/2/1959) και του Λονδίνου (19/2/1959)¹⁰⁵ για το Κυπριακό και να ασκήσει κριτική για τους οικονομικούς πόρους που εξαντλούνταν σε εξοπλιστικά προγράμματα.¹⁰⁶ Στο εσωτερικό, η φιλελεύθερη πολιτική επικεντρώθηκε στην αναδιανομή του εισοδήματος υπέρ των χαμηλότερων εισοδημάτων, στην εξυγίανση της συνδικαλιστικής δραστηριότητας και στην ανοχή της πολιτικής δράσης της αριστεράς. Για τον αγροτικό πληθυσμό που αποτελούσε το 55% του συνόλου, η κυβερνητική πολιτική απευθύνθηκε στα αιτήματα των αγροτών για αύξηση των επιδοτήσεων και μερική

¹⁰³ Ιορδάνογλου, ό.π., σελ.49-51.

¹⁰⁴ Ριζάς, *Η ελληνική πολιτική*, ό.π., σελ.223-225.

¹⁰⁵ Τα κυριότερα σημεία των Συμφώνων συνοψίζονται στο τέλος της βρετανικής κατοχής και την δημιουργία της Ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας με Ελληνοκύπριο πρόεδρο και Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο, ο οποίος είχε δικαίωμα αρνησικυρίας. Στη Βουλή των Αντιπροσώπων και στο Υπουργικό Συμβούλιο συμμετείχαν και οι δύο εθνοτικές ομάδες ανάλογα με τα ποσοστά πληθυσμού στο νησί. Δεν παραχωρήθηκε το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και ένωσης με την Ελλάδα. Όριζαν εγγυήτριες δυνάμεις την Βρετανία, την Ελλάδα και την Τουρκία, στις οποίες παραχωρήθηκε το δικαίωμα να επεμβαίνουν είτε από κοινού είτε μονομερώς. Για την κρίση του 1963 στο ζήτημα της Κύπρου βλ. Ριζάς, *Η ελληνική πολιτική*, ό.π., σελ.303-320.

¹⁰⁶ Νικολακόπουλος, ό.π., σελ.340-341.

διαγραφή των χρεών. Τέλος, η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση¹⁰⁷ υπήρξε μια από τις σημαντικότερες πρωτοβουλίες της κυβέρνησης που φιλοδοξούσε να συμπορευτεί με τις διεθνείς τάσεις.¹⁰⁸

3.1.3 Οι κοινωνικοί αγώνες

Με τη νέα δεκαετία, η χώρα έχει κατακτήσει τους επιδιωκόμενους ρυθμούς ανάπτυξης και ανακτά την αυτοπεποίθηση της δικαιωματικής συμμετοχής στις διεθνείς Ενώσεις και Οργανισμούς. Ωστόσο, στο εσωτερικό η κατάσταση εξακολουθεί να είναι πολωτική. Επικρατούν δύο τάσεις: της δεξιάς που δείχνει να ανέχεται την εξάρτηση από τις ΗΠΑ και το καθεστώς κηδεμονίας και να αγνοεί τις αντιδράσεις «των από-κάτω» χαρακτηρίζοντάς τις «οχλοκρατία». Στο άλλο άκρο βρίσκονται οι κεντρώες-αριστερές πολιτικές δυνάμεις και οι υποστηρικτές τους με αιτήματα «εθνικής ανεξαρτησίας» από την αμερικανική επέμβαση, «δημοκρατίας-λαοκρατίας» και κατάργηση της μοναρχίας. Η κινητήρια δύναμη για τις κινητοποιήσεις ήταν οι πρακτικές καταστολής του μετεμφυλιακού κράτους.¹⁰⁹ Οι χειρισμοί των συντηρητικών κυβερνήσεων δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στα αιτήματα επίλυσης του Κυπριακού, ούτε να εφαρμόσουν μια φιλολαϊκή οικονομική πολιτική για τις νέες επαγγελματικές ομάδες που δημιουργήθηκαν.

3.2 Οι εκδόσεις της περιόδου 1960-1966

Από την αρχή της νέας δεκαετίας σημειώνεται αύξηση των ετήσιων εκδόσεων. Κυκλοφορούν σειρές αφιερωμένες σε διεθνείς διοργανώσεις (συνέδρια, αθλητικούς αγώνες), και Ενώσεις, όπως στην Ταχυδρομική Ένωση Ευρώπης-CEPT (1959)¹¹⁰ κοινή για όλες τις χώρες μέλη, την UNESCO, κ.ά., σε εγκαίνια εθνικών (επιστημονικών ή τεχνολογικών) ιδρυμάτων και οργανισμών. Επομένως, παρατηρούμε να εγκαινιάζεται ένα γραμματοσημικό πρόγραμμα εξωστρέφειας.

¹⁰⁷ Για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση από την Ένωση Κέντρου στο: Ριζάς, *Η ελληνική πολιτική*, ό.π., σελ.301-303.

¹⁰⁸ Ριζάς, *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη, 1961-1964*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2001, σελ.153-154.

¹⁰⁹ Δημήτρης Παπανικολόπουλος, *Συλλογική δράση και δημοκρατία στην προδικτατορική Ελλάδα. Ο κύκλος διαμαρτυρίας του '60*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, 2013, σελ.105-108.

¹¹⁰ Τα γραμματόσημα «Europa (C.E.P.T.)» δεν αποτελούν αντικείμενο της έρευνας επειδή το κράτος δεν συμμετείχε στον σχεδιασμό τους. Ωστόσο, η Ελλάδα ως μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα-Χάλυβα από το 1960, συμμετείχε στην κοινή έκδοση. Η πρώτη ελληνική έκδοση αξίας 4,50 δρχ. αντιπροσώπευε το ταχυδρομικό τέλος αεροπορικής επιστολής προς Ευρώπη.

Το 1960 κυκλοφορούν συνολικά πέντε σειρές. Πρώτη έκδοση του έτους ήταν η αναμνηστική σειρά «100 χρόνια από τη γέννηση του Κωστή Παλαμά» (25/1/1960) μίας αξίας (παράρτημα β, εικ.29). Ο ποιητής εικονίζεται σε στάση περισυλλογής. Το Δελτίο της έκδοσης αναφέρεται στη συμβολή του στα ελληνικά γράμματα. Να σημειώσουμε ότι το έργο του Παλαμά συνδέθηκε με τη βυζαντινή και λαϊκή παράδοση, ιδίως με τα έργα του «Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου» (1907) και «Η Φλογέρα του Βασιλιά» (1910). Ο Παλαμάς υπήρξε κύριος εκφραστής της διαχρονικής ελληνικότητας πάνω στην οποία θεμελιώθηκε η εθνική συνείδηση. Λόγιοι, μεταξύ των οποίων και ο Παλαμάς, στράφηκαν στην μελέτη της βυζαντινής πολιτιστικής παραγωγής και ανέλαβαν μέσα από τα γράμματα και τις τέχνες να την εντάξουν στην πολιτιστική κληρονομιά.¹¹¹ Η ιστορική κουλτούρα εμπλουτίστηκε με τέχνηρα και αντιπροσωπευτικά καλλιτεχνήματα της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου.¹¹²

Το 1960 ανακηρύχθηκε από τον ΟΗΕ «Παγκόσμιο Έτος Προσφύγων» και περίπου 70 χώρες μέλη κυκλοφόρησαν αναμνηστικές σειρές. Κατόπιν σύστασης του ΟΗΕ στην Ελληνική Ταχυδρομική Υπηρεσία, κυκλοφόρησαν δύο γραμματόσημα για το «Παγκόσμιο έτος προσφύγων» (7/4/1960) (παράρτημα β, εικ.30). Οι παραστάσεις στα δύο γραμματόσημα, σχέδια του Τάσσου, παραπέμπουν αλληγορικά στις δοκιμασίες που υφίστανται οι πρόσφυγες αναζητώντας έναν προορισμό. Και στα δύο γραμματόσημα η σύνθεση συμπληρώνεται με το ξεριζωμένο δέντρο, σύμβολο της Ύπατης Αρμοστείας Προσφύγων (14/12/1950). Η Ελλάδα ανήκει στις χώρες που επλήγησαν από προσφυγικές κρίσεις, οι οποίες αντιμετωπίστηκαν και με διεθνή αλληλεγγύη. Όπως το 1922, όταν για την αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης, πέρα των κυβερνητικών πρωτοβουλιών, συνέδραμαν ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός και άλλοι διεθνείς ανθρωπιστικοί οργανισμοί υπό την αιγίδα της Κοινωνίας των Εθνών.¹¹³

¹¹¹ Βαγγέλης Καραμανωλάκης, *Η συγκρότηση της Ιστορικής Επιστήμης και η διδασκαλία της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1837-1932*, επιμ. Πουλοπούλου Μαρία, εκδ. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας (ΙΑΕΝ), Αθήνα, 2006, σελ.221.

¹¹² Ματθιόπουλος, *ό.π.*, σελ. 440.

¹¹³ Λένα Α. Κορμά, «Εισαγωγή», *Πτυχές της αποκατάστασης των προσφύγων στην Ελλάδα, 1922-1930*, Τράπεζα της Ελλάδας, Κέντρο Πολιτισμού Έρευνας και Τεκμηρίωσης, 2021, σελ.15-55.

Ανακτήθηκε από <https://www.bankofgreece.gr/Publications/tekmiro3-apokatastasi-ton-prosfygon-stin-ellada.pdf> (τελ.πρόσβ. 30/6/2026).

Ακολουθεί η επετειακή σειρά για τα «50 χρόνια Σώματος Ελλήνων Προσκόπων» (23/4/1960) οκτώ γραμματοσήμων (παράρτημα β, εικ.31). Κυκλοφόρησε στην εορτή του Αγίου Γεωργίου, προστάτη των προσκοπικών οργανώσεων. Στην αξία 2.50 δρχ. απεικονίζεται ο Κωνσταντίνος Β΄, αρχιπρόσκοπος της Ελλάδας, με στολή. Ο Άγιος Γεώργιος στην αξία 20 λ., προστάτης του προσκοπισμού και η ορκωμοσία προσκόπων με αρχαίο έφηβο στο βάθος -όρκος Αθηναίων εφήβων στον ναό της Αγραύλου- στην αξία 30λ. είναι οι δύο παραστάσεις που συνδέουν τον προσκοπισμό με την κλασική και χριστιανική παράδοση. Στα άλλα γραμματόσημα εικονίζονται ανθρωπιστικές δραστηριότητες προσκόπων και η ελληνική προσκοπική σημαία.

Η αθλητική σειρά «Ολυμπιακοί Αγώνες Ρώμης» (12/8/1960) έντεκα κλάσεων κυκλοφόρησε για την 17^η Ολυμπιάδα. Τη σειρά υποδέχθηκαν με διθυραμβικά σχόλια οι φιλοτελιστές διεθνώς (παράρτημα β, εικ.32). Οι παραστάσεις χαρακτηρίζονται ως ελεύθερη σύνθεση του καλλιτέχνη και έχουν σχεδιαστεί έτσι ώστε να οπτικοποιούν την ιστορική αφήγηση από την έναρξη των Αγώνων και των αγωνισμάτων μέχρι την επιστροφή των Ολυμπιονικών στη γενέτειρά τους. Η καλλιτεχνική αξία των γραμματοσήμων έγκειται, κατά τον Γράββαλο, στην δεξιοτεχνία του σχεδιασμού τους. Ο Τάσος «ενώ δανείζεται φιγούρες και αθλήματα από την αρχαία αγγειογραφία, τα σχεδιάζει με ένα δικό του απλό τρόπο, μιμούμενος τα μελανόμορφα αγγεία, αλλά σε μετωπικές συνθέσεις, χωρίς όγκο και βάθος προοπτικό».¹¹⁴ Έχει σημασία η αναλυτική περιγραφή 24 σελίδων στο Δελτίο, καθώς δίνεται αναλυτικά η ιστορία του αρχαιοελληνικού θεσμού με αφορμή το θέμα που εικονίζεται στην κάθε αξία. Αναφέρεται στο ολυμπιακό πνεύμα «όπερ τόσον τιμάται παγκοσμίως, εγεννήθη εις την Ελλάδα» και «οι εφετινοί Ολυμπιακοί Αγώνες, τελούνται τόσον εγγύς της Ελλάδος, εις την φίλην και γείτονα Ιταλίαν». Με τον χαρακτηρισμό *φίλην* διαπιστώνεται η προσπάθεια να περάσει η μνήμη του Ελληνοϊταλικού πολέμου στη λήθη. Αφετέρου, εναρμονίζεται με τις αξίες του Ολυμπιακού Πνεύματος και τη συνθήκη της Εκεχειρίας κατά τη διάρκεια των Αγώνων.

Το 1961 συνεχίστηκε αμείωτη η εκδοτική δραστηριότητα με οκτώ σειρές. Στις 18/1/1961 κυκλοφόρησε αναμνηστικό γραμματόσημο «Διάδοχος Ολυμπιονίκης» (παράρτημα β, εικ.33) για την πρώτη νίκη του Κωνσταντίνου Β΄ στην ιστιοπλοΐα στην Ολυμπιάδα της Ρώμης. Στο δεξιό τμήμα απεικονίζεται ο νεαρός Κωνσταντίνος, αριστερά στο βάθος το σκάφος του «Νηρέας» να

¹¹⁴ Γράββαλος, «Σημαντικές σειρές», *ό.π.*, σελ.14.

πλέει και πάνω αριστερά το σήμα των Ολυμπιακών Αγώνων. Εκτυπώθηκε με πολυχρωμία offset σε σχέδιο του Τάσσου.

Ακολούθησε η τακτική «Τουριστική» (15/1/1961) σειρά δεκαεπτά κλάσεων (παράρτημα β, εικ.34). Τα γραμματόσημα εικονογραφήθηκαν με περιοχές και τοπόσημα, αναδεικνύοντας την πολιτιστική τους φυσιογνωμία και φυσικό πλούτο. Είναι εκτυπωμένη με τη χαλκογραφική, μονοχρωμία σε σχέδια του Τάσσου. Τα τουριστικά βιβλιάρια που συνόδευαν τη σειρά αναφέρονταν στις φυσικές ομορφιές, στην πολιτιστική παράδοση και στις τουριστικές υποδομές των περιοχών που επιλέχθηκαν για αυτή τη σειρά. Να σημειώσουμε ότι τρία γραμματόσημα απεικονίζουν τοπόσημα συνδεδεμένα την αρχαία ιστορία της Αθήνας. Παρουσιάζουν την Ακρόπολη αξίας 70 λ. με την επιγραφή «ΑΚΡΟΠΟΛΗ», τον ναό του Ολυμπίου Διός αξίας 5 δρχ. όπου αναγράφεται «ΑΘΗΝΑ-ΣΤΗΛΑΙ ΟΛΥΜΠΙΟΥ ΔΙΟΣ» και τον ναό του Ποσειδώνα στο Σούνιο, με το τίτλο «ΣΟΥΝΙΟΝ» αξίας 4.5 δρχ. (την κλασική εποχή το Σούνιο ανήκε διοικητικά στην Αθήνα). Για τη Θεσσαλονίκη σχεδιάστηκε ένα γραμματόσημο της σειράς αξίας 1 δρχ. με θέμα τον ναό της Αγίας Αικατερίνης (13^{ος} αι.), για να αναδείξει τον θρησκευτικό χαρακτήρα της πόλης. Η υψηλότερη αξία είναι το γραμματόσημο της Δήλου, 12.50 δρχ. Το δελτίο πληροφορεί για την εγγύτητα της Δήλου με τη Μύκονο και τη μυθολογική και ιστορική σημασία του νησιού. Τη δεκαετία του '60 η Μύκονος ήταν ο δημοφιλέστερος τουριστικός προορισμός.

Τα τουριστικά δελτία εκδόθηκαν σε τέσσερις γλώσσες, γαλλική, αγγλική και γερμανική με λεπτομερή περιγραφή της ιστορίας του κάθε εικονιζόμενου τόπου, ώστε να γίνουν ελκυστικοί προορισμοί του διεθνούς και εγχώριου τουρισμού. Το κόστος για 100.000 τουριστικά βιβλιάρια καλύφθηκε από την Ολυμπιακή Αεροπορία με αντάλλαγμα να διαφημιστεί η εταιρεία στην τελευταία σελίδα του βιβλιαρίου.¹¹⁵ Στον διεθνή φιλοτελικό τύπο η σειρά κρίθηκε επιτυχημένη τόσο καλλιτεχνικά όσο και θεματικά. Στη *Φιλοτέλεια* αναπαράγεται η κριτική του ιταλικού φιλοτελικού περιοδικού *Notiziario Filatelico*: «Η τελευταία τουριστική σειρά, αναπαριστά θαυμάσια τας διαφόρους φάσεις της ιστορίας της Ελλάδος, την Μινωικήν-Μυκηναϊκήν Ελλάδα, την κλασσικήν Ελλάδα, την μεσαιωνικήν Βυζαντινήν Ελλάδα, και τα εδάφη της συγχρόνου Ελλάδος. Αποτελούν εν είδος ιδεώδους δρομολογίου μια σαγηνευτικήν πρόσκλησιν προς τους

¹¹⁵ *Φιλοτέλεια*, τ.365/1961, σελ.6-8.

τουρίστας και επιτελούν θαυμασίως τον προορισμόν των ως μέσου διαφημίσεως της χώρας». ¹¹⁶ Ωστόσο, σε άρθρο του περιοδικού *Φιλοτέλεια* επισημαίνεται ένα λάθος στο γραμματόσημο αξίας 5 δρχ. με θέμα τον Ναό του Ολυμπίου Διός στην Αθήνα και προκάλεσε έντονη κριτική. Στην επιγραφή διαβάζουμε «ΑΘΗΝΑΙ-ΣΤΗΛΑΙ ΟΛΥΜΠΙΟΥ ΔΙΟΣ», αντί για το σωστό «Στύλου». ¹¹⁷

Από το 1950 σημειώνεται αλματώδη αύξηση στις αφίξεις τουριστών, με επισκέπτες από τις εύπορες χώρες της Δύσης αλλά και από τις ΗΠΑ. Είναι ενδεικτικά τα στοιχεία από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας, για το έτος 1951 ο αριθμός αφίξεων ξένων τουριστών ήταν 58.000 ενώ το 1965 έφτασε τις 952.000. ¹¹⁸ Η προώθηση των στερεοτυπικών εικόνων πολιτισμού και φυσικού πλούτου είχε στόχο, αφενός, να προσελκύσει ξένους επισκέπτες και να ενισχύσει την οικονομία με την εισροή συναλλάγματος και αφετέρου, να συνδεθεί η χώρα με τη Δύση. ¹¹⁹ Η τουριστική ανάπτυξη συμπεριλαμβανόταν στο «Προσωρινόν Μακροπρόθεσμον Πρόγραμμα Οικονομικής Ανορθώσεως της Ελλάδος 1948-1952» για να λάβει η χώρα την αμερικανική οικονομική βοήθεια. Το 1961 εγκαινιάζεται το νέο πενταετές πρόγραμμα της τουριστικής ανάπτυξης. Η κρατική χρηματοδότηση του προγράμματος «Ξενία» φιλοδοξούσε να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις ώστε σε δεύτερο χρόνο οι επενδύσεις να συνεχιστούν με ιδιωτικά κεφάλαια. Στις προωθητικές ενέργειες, μαζί με τα τουριστικά έντυπα υψηλής αισθητικής, στη δημιουργία των οποίων συμμετείχαν ακαδημαϊκοί και καλλιτέχνες, ανήκουν και τα γραμματόσημα της εν λόγω σειράς. ¹²⁰

Η επόμενη σειρά είναι η αναμνηστική «Μινωική Τέχνη» (παράρτημα β, εικ.35) οκτώ αξιών (30/6/1961). Η σειρά παρουσιάζει αντιπροσωπευτικά δείγματα της μινωικής τέχνης και τις τοιχογραφίες. Η επιλογή των παραστάσεων έγινε από τον αρχαιολόγο καθηγητή Σπύρο Μαρινάτο, υπεύθυνο ανασκαφών στην Κρήτη και στη Σαντορίνη. Στο Δελτίο πληροφορούμαστε ότι «ο τρισχιλιετής πολιτισμός της Κρήτης ήνοιξε τον δρόμον προς τον πολιτισμόν της Ευρώπης και προηγήθει εις τον δρόμον αυτόν κατά πολλούς αιώνας, δημιουργήσας ούτω τα προϋποθέσεις

¹¹⁶ *Φιλοτέλεια*, τ.371/1962, σελ.21.

¹¹⁷ *Φιλοτέλεια*, τ.366/1961, σελ.47.

¹¹⁸ Ιορδάνογλου, *ό.π.*, σελ.265-268.

¹¹⁹ Αρετή Αδαμοπούλου, *Τέχνη και ψυχροπολεμική διπλωματία. Διεθνείς εικαστικές εκθέσεις στην Αθήνα 1950-1967*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, Ιούλιος, 2019, σελ.80-84.

¹²⁰ Βασίλη Κολώνας, «1950-1974 Τουριστικές εγκαταστάσεις», *Η Καθημερινή*, 2017, («Ελλάδα 20ός αιώνας 1960-1970 τόμος Α΄»), σελ.112-119.

παγκοσμίου και πανανθρώπινης συνεργασίας». Η παραδοχή ότι ο πολιτισμός αυτός δεν είναι ελληνικός αλλά από το 1500 π.Χ. μεταλαμπαδεύεται στην Ελλάδα και από την Ελλάδα σε όλη την Ευρώπη παραπέμπει στην πολιτιστική συμβολή της μινωικής Κρήτης στην παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά μέσω της Ελλάδας. Στο Δελτίο επίσης αναγνωρίζεται η πολιτιστική σχέση της χώρας με τις ευρωπαϊκές χώρες, υποδηλώνοντας, ωστόσο, την υπεροχή του ελληνικού πολιτισμού: «Οι χώρες της Ευρώπης μας στέλνουν ό,τι πολύτιμον έχουν και προσπαθούν να παραλάβουν και να μιμηθούν ό,τι μπορούν».

Στις 31/7/1961 κυκλοφόρησε η αναμνηστική σειρά δύο αξιών για τα «Εγκαίνια Κέντρου Ατομικών Ερευνών ‘Δημόκριτος’» (παράρτημα β, εικ.36). Πρόκειται για την εγκατάσταση πυρηνικού αντιδραστήρα του ελληνικού ατομικού κέντρου «Δημόκριτος» (1961). Ο αρχικός σκοπός ήταν η προώθηση της πυρηνικής έρευνας και τεχνολογίας για ειρηνικούς σκοπούς. Οι παραστάσεις σε σχέδια του Τάσσου εικονίζουν τον φιλόσοφο Δημόκριτο, ο οποίος πριν 2.500 χρόνια συνέλαβε την θεωρία του ατόμου, ενώ η δεύτερη αξία παρουσιάζει τις εγκαταστάσεις του ελληνικού ατομικού κέντρου στην Αγία Παρασκευή. Η πρωτοβουλία αυτή έγκειται αφενός στην προσπάθεια επαναπατρισμού Ελλήνων επιστημόνων και αφετέρου στην προώθηση της έρευνας για ειρηνική χρήση της ατομικής ενέργειας. Την ημέρα των εγκαινίων ο πρεσβευτής των ΗΠΑ παρέδωσε επιταγή στον Καραμανλή με το ποσό των 350.000 δολαρίων στο πλαίσιο του Προγράμματος της Αμερικανικής Κυβέρνησης «Το άτομο για την Ειρήνη» για την κάλυψη μέρους των δαπανών εγκατάστασης αντιδραστήρα. Η συμφωνία αφορούσε τις χώρες που είχαν συνάψει τη σχετική διμερή συμφωνία με τις ΗΠΑ.¹²¹

Στο πλαίσιο των εορτασμών για την απελευθέρωση της Κρήτης από τους Σαρακηνούς πριν 1.000 χρόνια τα Ελληνικά Ταχυδρομεία κυκλοφόρησαν την αναμνηστική έκδοση μίας κλάσης «Νικηφόρος Φωκάς» (22/9/1961) (παράρτημα β, εικ.37). Η έκδοση συνέπεσε με τη διεξαγωγή του Α΄ Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου στο Ηράκλειο της Κρήτης, που διοργανώθηκε από την Εταιρεία Κρητικών Ιστορικών Μελετών με αφορμή την επέτειο 1.000 χρόνων από την απελευθέρωση του νησιού. Ήταν ένα διεπιστημονικό συνέδριο όπου συμμετείχαν 131 σύνεδροι

¹²¹ Ευγένιος Χατζούδης, «Δημόκριτος». Από το κέντρο Πυρηνικών Ερευνών στο Εθνικό Κέντρο Έρευνας Φυσικών Επιστημών, επιμ. Έφη Ριζά-Σκύφα, εκδόσεις Έναστρον, Αθήνα, 2012, σελ.64.
Ανακτήθηκε από: https://jupiter.chem.uoa.gr/thanost/history/Hatzoudis_Demokritos.pdf (τελ.πρόσβαση, 30/6/2026).

από 16 χώρες με 87 επιστημονικές ανακοινώσεις για την προϊστορία και την ιστορία του κρητικού πολιτισμού και την επίδρασή του στον εθνικό και διεθνή πολιτισμό. Το 961 μ.Χ. ο Νικηφόρος Φωκάς απελευθέρωσε το νησί από τους Σαρακηνούς και το επανέφερε στην βυζαντινή αυτοκρατορία. Αξίζει να αναφέρουμε ότι το 1960 η Φιλοτελική Εταιρεία Ρεθύμνου είχε εισηγηθεί στη Γενική Διεύθυνση Ταχυδρομείων την έκδοση της σειράς αναφέροντας ότι με την απελευθέρωση της Κρήτης «έκλεισε και η τελευταία σελίς της βαρβάρου δράσεως τούτων» (των Σαρακηνών). Τελικά, δεν έγινε κάποια αναφορά στους «βάρβαρους Σαρακηνούς» λόγω του κινδύνου μια τέτοια ενέργεια από την ελληνική κυβέρνηση «να «παρεξηγηθή υπό των αραβικών κρατών μετά των οποίων διατηρεί σήμερον εγκαρδίους σχέσεις».¹²² Η *Φιλοτέλεια* με την κυκλοφορία της σειράς αναφέρει ότι η νίκη αυτή και η ανακατάληψη της Κρήτης «διέσωσε το ελληνικό έθνος» και «ερύθμισε τον ρουν της ιστορίας επ' ωφελεία της ανθρωπότητας».¹²³ Η ολόσωμη απεικόνιση του Νικηφόρου Φωκά με τα αυτοκρατορικά ενδύματα και εμβλήματα σε σχέδιο του Τάσσου είναι αναλόγως επιβλητική. Τιμήθηκε με το 3^ο βραβείο στη Διεθνή Έκθεση Ευρώπης που διεξάχθηκε στο Παρίσι.¹²⁴

Τελευταία έκδοση της χρονιάς ήταν η αναμνηστική σειρά επτά κλάσεων της «Εκατονταετηρίδος του ελληνικού γραμματοσήμου» (20/12/1961). Εορτάστηκε η παρισινή έκδοση του πρώτου ελληνικού γραμματοσήμου του 1861, που φιλοτέχνησε ο Γάλλος χαράκτης Albert Barre και είχε εκτυπωθεί στο γαλλικό Νομισματοκοπείο σε σειρά επτά αξιών (παράρτημα β, εικ.38) με την τυπογραφική μέθοδο.¹²⁵ Η «Παρισινή Έκδοση» της «Μεγάλης Κεφαλής Ερμής» θεωρήθηκε ως μία από τις ωραιότερες κλασικές εκδόσεις του κόσμου. Το Δελτίο μας πληροφορεί για την καλλιτεχνική, ιστορική και εκπαιδευτική αξία του γραμματοσήμου, αλλά και την αποστολή του, την επικοινωνιακή και την ιδεολογική του χρήση. Η παράσταση στην επετειακή έκδοση είναι πανομοιότυπη της αντίστοιχης αξίας των ισάριθμων κλάσεων της παρισινής έκδοσης της μεγάλης κεφαλής Ερμής, αποτέλεσμα της δεξιοτεχνίας του Τάσσου. Το επετειακό τεύχος της *Φιλοτέλειας* του 1961, παρουσιάζει με αφορμή την επέτειο το «Σύντομον ιστορικών της εκδόσεως των πρώτων

¹²² «Μια ενδιαφέρουσα πρότασις», *Φιλοτέλεια*, τ.360/1960, σελ.39.

¹²³ «Το αναμνηστικόν γραμματόσημον του Νικηφόρου Φωκά», *Φιλοτέλεια*, τ.368/1961, σελ.92.

¹²⁴ *Φιλοτέλεια*, τ.376/1962, σελ.128.

¹²⁵ Για το πρώτο ελληνικό γραμματόσημο βλ. http://odysseus.culture.gr/h/4/gh430.jsp?obj_id=8892 (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

ελληνικών γραμματοσήμων». ¹²⁶ Η σειρά εκτυπώθηκε με τετραχρωμία offset και χαρακτηρίστηκε επιτυχημένη καλλιτεχνικά από έγκριτα διεθνή φιλοτελικά περιοδικά.

Το 1962 κυκλοφόρησαν τέσσερις σειρές οι οποίες θεματικά εστιάζουν στην ανάπτυξη και στη στενή συνεργασία με τις χώρες-μέλη του Βορειοατλαντικού Συμφώνου Άμυνας. Εναρκτήρια σειρά είναι η νέα αναμνηστική σειρά «Εξηλεκτρισμού της Ελλάδας» (14/4/1962) (παράρτημα β, εικ.39). Το έργο παραγωγής, μεταφοράς και διανομής ηλεκτρικού ρεύματος ανατέθηκε στη ΔΕΗ. ¹²⁷ Η παλαιά έκδοση στη σειρά «Ανασυγκρότηση» (1951) περιλάμβανε ένα γραμματόσημο από τα έξι με θέμα τον «Εξηλεκτρισμόν» με τον χάρτη της Ελλάδας και τα κέντρα των νέων ηλεκτρικών σταθμών. Στη νέα σειρά, αποτελούμενη από επτά αξίες, τα θέματα που επιλέχθηκαν εικονίζουν τα εργοστάσια ηλεκτρισμού στην επικράτεια με σκοπό, όπως πληροφορούμαστε στο διαφημιστικό τετράπτυχο που εκδόθηκε από την Γενική Διεύθυνση Ταχυδρομείων στη γαλλική, αγγλική και γερμανική γλώσσα, «να τιμήσουμε την δέκατη επέτειο από την έναρξη της εφαρμογής του προγράμματος εξηλεκτρισμού της Ελλάδας». Στο ίδιο έντυπο γίνεται αναφορά στα στάδια του δεκάχρονου προγράμματος και τονίζεται η σημασία του για την ανάπτυξη της βιομηχανίας και της εθνικής παραγωγής. ¹²⁸ Το πρόγραμμα προϋπολογισμού 430 εκατομμυρίων δολαρίων αναμενόταν να ολοκληρωθεί μέχρι το τέλος του 1970.

Η επόμενη αναμνηστική σειρά τεσσάρων αξιών είναι αφιερωμένη στη «Σύνοδο Υπουργών του ΝΑΤΟ» (3/5/1962) που συνήλθε στην Αθήνα, στο Ζάππειο (παράρτημα β, εικ.40). Η καλλιτεχνική απόδοση των παραστάσεων από τον Τάσσο με τετραχρωμία offset είναι αριστουργηματική στην απεικόνιση στρατιωτικών θεμάτων από την αρχαιοελληνική παράδοση. Στο Δελτίο τονίζεται ο ρόλος του Βορειοατλαντικού Συμφώνου Άμυνας, το οποίο «αποβλέπει εις την προστασίαν των Χωρών-Μελών του και εις την Ανάπτυξιν στενής συνεργασίας μεταξύ αυτών επί του πολιτικού, κοινωνικού και επιστημονικού πεδίου». Είναι η δεύτερη φορά που εκδίδονται γραμματόσημα για την Συμμαχία. Είχε προηγηθεί η αεροπορική του 1954 «Πέμπτη επέτειος του ΝΑΤΟ» (15/5). Όπως στη σειρά του 1954, έτσι και στις παραστάσεις της σειράς του 1962 δεν υπάρχουν συμβολικές αναφορές στους συμμάχους. Η Σύνοδος διοργανώθηκε σε μια περίοδο που

¹²⁶ *Φιλοτέλεια*, τ.369/1961, σελ.104.

¹²⁷ Ιορδάνογλου, *ό.π.*, σελ.106.

¹²⁸ *Φιλοτέλεια*, τ.372/1962, σελ.29-31.

επικρατούσε έντονη κοινωνική αποδοκιμασία του αμερικανικού παράγοντα. Τα επίδικα ζητήματα ήταν οι αμερικανικές βάσεις, η «εθνική ανεξαρτησία» και το Κυπριακό ζήτημα.¹²⁹

Η Ελληνική Ταχυδρομική Υπηρεσία με την ευκαιρία της συνταξιοδότησεως από 1^{ης} Ιουλίου 1962 των αγροτών και κατόπιν αιτήσεως του Ταμείου Ασφαλίσεως Αγροτών αποφάσισε την αναμνηστική έκδοση «Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων» (30/10/1962), δύο γραμματοσήμων (παράρτημα β, εικ.41). Η κοινή παράσταση συμβολίζει την «Προστασία της Γεωργίας» με σιτάρι ανάμεσα σε δύο παλάμες ταλαιπωρημένες από τον μόχθο. Συμβολικά, παραπέμπουν στην κρατική πρόνοια για τους αγρότες. Ο νόμος για την κοινωνική ασφάλιση αγροτών και αγροτισσών ψηφίστηκε στις 6 Μαΐου 1961 και ο ΟΓΑ ιδρύθηκε στις 20 Ιουλίου 1961 στο πλαίσιο του Πενταετούς Οικονομικού Προγράμματος 1960-1964 που είχε εξαγγείλει ο Καραμανλής. Παρείχε ασφαλιστική κάλυψη 4.300.000 αγροτών/-ισσών και το συνολικό κόστος σε ετήσια βάση υπολογιζόταν σε 1,2 δισ. δραχμές. Το νομοσχέδιο προέβλεπε συμμετοχή των αγροτών στο 1/3 των απαιτούμενων δαπανών, δηλαδή 2% των ακαθάριστων προσόδων από αγροτικές δραστηριότητες των ασφαλισμένων. Η απόφαση αυτή προκάλεσε την αντίδραση των κεντρώων και αριστερών πολιτικών κομμάτων που αντιπρότειναν τη δωρεάν ασφάλιση.

Ο αγροτικός πληθυσμός αποτελούσε τον μισό πληθυσμό της χώρας, ο οποίος συνεισέφερε το 35% του ΑΕΠ. Σε μια τελετή στο Ζάππειο στις 9 Ιουνίου 1962 ο Καραμανλής απένειμε προσωπικά σε 305.000 δικαιούχους τα βιβλιάρια συνταξιοδότησης, αναγνωρίζοντας ότι «οι Έλληνες αγρότες αποτελούν την βάση της οικονομίας και θεμέλιον του Έθνους».¹³⁰ Το προηγούμενο έτος είχε υπογραφεί η Συμφωνία Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ, η οποία θα ίσχυε από τον 11^ο/1962.¹³¹ Στο έντυπο που εκδόθηκε από την Ταχυδρομική Υπηρεσία απαριθμούνται οι παροχές από τον ΟΓΑ. Αναγνωρίστηκαν έτσι τα δικαιώματα που διεκδικούσαν οι αγρότες με κινητοποιήσεις από τη δεκαετία του '50. Την περίοδο 1955-1960 δημιουργήθηκαν οι πρώτοι αγροτικοί σύλλογοι,

¹²⁹ Για τα κοινωνικά κινήματα κατά της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και της Συμμαχίας βλ. Παπανικολόπουλος, *Συλλογική δράση*, ό.π., σελ.115-151 και Ζηνοβία Λιαλιούτη, *Ο Ελληνικός Αντιαμερικανισμός*, ό.π., σελ.210-214.

¹³⁰ Για τον ΟΓΑ στο: Χρήστος Αναστασίου, «Αγροτική Κοινωνική Ασφάλιση. Ο ΟΓΑ κάλυπτε τον μισό πληθυσμό», επιμ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου στην *Καθημερινή*, Κυριακή 1 Νοεμβρίου 2015, σελ. 24, <https://www.kathimerini.gr/k/100yk/1031672/idrysi-oga/>. (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

¹³¹ Οι όροι της συμφωνίας για τα αγροτικά προϊόντα ήταν ασαφείς εφόσον «προβλέπονται ποσοστώσεις για ελληνικές εξαγωγές προϊόντων [...] Όμως δεν ξεκαθαρίζεται κατά πόσο θα υπάρχει χρηματοδότηση για τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής γεωργίας», Βασίλης Πεσμαζόγλου, «Ελλάδα-ΕΟΚ», ό.π., σελ 106.

μέσω των οποίων οργανώθηκαν τα αγροτικά κινήματα. Το 1958 ιδρύθηκε η Γενική Συνομοσπονδία Αγροτικών Συλλόγων Ελλάδας (ΓΕ.Σ.Α.Σ.Ε.) και στη δράση της οφείλονται οι αγροτικές κινητοποιήσεις των σιτοπαραγωγών. Το 1963, η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου κατήργησε την εισφορά των αγροτών και στον ασφαλιστικό οργανισμό συμπεριλήφθηκαν οι αλιείς και οι επαγγελματίες βιοτέχνες που δραστηριοποιούνταν σε κοινότητες κάτω των 2.000 κατοίκων.¹³²

Η πρώτη έκδοση για το 1963 ήταν η αναμνηστική σειρά του «Αγώνος εναντίον της πείνης» (23/4/1963), με την ευκαιρία της Παγκόσμιας Ημέρας εναντίον της πείνας (παράρτημα β, εικ.42). Η Ελλάδα, όπως και άλλες χώρες μέλη του ΟΗΕ, συμμετείχε με την έκδοση δύο αξιών. Τα θέματα είναι η θεά Δήμητρα και η συμβολική απεικόνιση της παγκόσμιας εκστρατείας για την καταπολέμηση της πείνας. Η σύνθεση παρουσιάζει την υδρόγειο τοποθετημένη ανάμεσα σε δύο στάχυα σιταριού. Και τα δύο γραμματόσημα έχουν την επιγραφή στην γαλλική «CONTRE LA FAIM» («Ενάντια στην πείνα»). Διαβάζουμε στη *Φιλοτέλεια* ότι το υπουργείο Συγκοινωνιών υπέκυψε σε διπλωματικές πιέσεις, δεδομένου ότι η Υπηρεσία Τροφών και Γεωργίας του ΟΗΕ «διέθεσε εις το παρελθόν περί τα 4.000.000 δρχ. υπέρ των εν Θράκη προσφύγων, και ότι συνεπώς ανέμενε κάποια ανταπόδοσιν εκ μέρους της Ελληνικής Κυβερνήσεως!». ¹³³ Ο πρόεδρος της Φ.Ε. Λέσβου, Χ. Μπίνης, ασκεί κριτική στην απόφαση έκδοσης της σειράς δηλώνοντας ότι «υπάρχει φόβος να προκληθεί δυσμενής κριτική εις βάρος της Ελλάδας από την συμμετοχήν της εις τον έρανον. Όταν, λαμβάνουσα βοήθειαν, παριστάνει τον γενναιόδωρον ενισχυτήν άλλων». ¹³⁴

Ακολουθούν τα αναμνηστικά γραμματόσημα για τον «πανελλήνιο εθνικό εορτασμό του ιστορικού γεγονότος» της «Εκατονταετηρίδος της ελληνικής δυναστείας» (29/6/1963) από την άνοδο στον ελληνικό θρόνο το 1863, του πρώτου βασιλιά της ελληνικής δυναστείας Γεωργίου Α', όπως αναφέρεται στο Δελτίο της σειράς (παράρτημα β, εικ.43). Η σειρά καθυστέρησε να κυκλοφορήσει γιατί οι πλάκες χαράχτηκαν με τη χαλκογραφική στο Λονδίνο. ¹³⁵ Η κοινή παράσταση των πέντε κλάσεων περιλαμβάνει σε μια σύνθεση τις προσωπογραφίες των πέντε πρώην βασιλέων της δυναστείας Γκλύξμπουργκ.

¹³² Ιορδάνογλου, *ό.π.*, σελ.347-350.

¹³³ *Φιλοτέλεια*, τ.378/1963, σελ.27-28.

¹³⁴ Χαρίλης Μπίνο, *Φιλοτέλεια*, τ.381/1963, σελ.109.

¹³⁵ *Φιλοτέλεια*, τ.378/1963, σελ.44.

Με αφορμή το 11^ο Παγκόσμιο Συνέδριο Τζάμπορη το οποίο διεξάχθηκε στον Μαραθώνα την 1/8/1963 με διάρκεια 11 ημερών κυκλοφόρησε η αναμνηστική σειρά «Ενδέκατο Παγκόσμιο Τζάμπορη Μαραθώνος» (1/8/1963) (παράρτημα β, εικ.45). Το συνέδριο παρακολούθησαν 15.000 πρόσκοποι από 89 χώρες.¹³⁶ Στην αξία 2.5 δρχ. απεικονίζεται ο Κωνσταντίνος Β΄, αρχιπρόσκοπος της Ελλάδας και επικεφαλής της διοργάνωσης στην Ελλάδα. Σε ένα γραμματόσημο εικονίζονται οι δύο πρωτεργάτες της οργάνωσης, ο Λόρδος Baden-Powell, ιδρυτής του προσκοπισμού το 1907 και ο Έλληνας Αθανάσιος Λευκαδίτης, ο οποίος καθιέρωσε τον προσκοπισμό στην Ελλάδα το 1910. Ο σκοπός της οργάνωσης είναι να προάγει την αδελφосύνη. Τον ύμνο για το 11^ο συνέδριο έγραψε ο Μάνος Χατζιδάκις με τον Γκάτσο και ηχογραφήθηκε από την παιδική χορωδία των ανακτόρων.

Τον Σεπτέμβριο εκδόθηκε η αναμνηστική σειρά «100 χρόνια του Ερυθρού Σταυρού» τεσσάρων κλάσεων (παράρτημα β, εικ.46). Στην αξία 1 δρχ. βρίσκεται η παράσταση του Θησαυρού των Αθηναίων στους Δελφούς. Ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός συνεργάστηκε για την αρχιτεκτονική του κτίσματος στη Γενεύη. Το κτήριο είναι αντίγραφο του Θησαυρού των Αθηναίων, βρίσκεται στην Γενεύη και είναι αφιερωμένο στον ιδρυτή, Henry Dunant. Το σήμα της εκατονταετηρίδας αποτυπώνεται με τον αρχαϊκό λύχνο, συμβολίζει την αγάπη για την ανθρώπινη ζωή. Τέλος, εικονίζεται η βασίλισσα Όλγα, ιδρύτρια του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού το 1877, με την περιβολή νοσοκόμας. Είναι η δεύτερη σειρά αφιερωμένη στον Ερυθρό Σταυρό. Η προηγούμενη κυκλοφόρησε με αφορμή το 25^ο Συνέδριο στην Αθήνα το 1959 και είχε περισσότερες αναφορές στον ελληνοχριστιανικό πολιτισμό.

Τελευταία κυκλοφορία του έτους είναι η αναμνηστική σειρά οκτώ κλάσεων αφιερωμένη στα «1.000 χρόνια του Αγίου Όρους» (5/12/1963) (παράρτημα β, εικ.47). Στις 23 Ιουνίου 1963 τελέστηκε πανηγυρικός εορτασμός, παρουσία του οικουμενικού πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Αθηνάγορα, των πρωκαθήμενων των ορθόδοξων εκκλησιών και του βασιλιά Παύλου με τον Κωνσταντίνο. Για πρώτη φορά συναντήθηκαν όλοι οι ορθόδοξοι πατριάρχες. Σύμφωνα με την

¹³⁶ Για την διοργάνωση Τζάμπορη 1963 στο: https://jamboree1963.sep.org.gr/el/static/marathon_home (τελ. πρόσβαση 20/6/2026).

αγιορείτικη παράδοση ο βασιλιάς θεωρούνταν διάδοχος των βυζαντινών αυτοκρατόρων και εγγυητής της ασφάλειας του Άθωνος. Το προλογικό σημείωμα της σειράς είχε επιμεληθεί ο Γεώργιος Κουρνούτος, Διευθυντής Γραμμάτων και Τεχνών του Υπουργείου Παιδείας, ειδικός μελετητής του Αγίου Όρους. Οι παραστάσεις τεσσάρων μονών και ιερών κειμηλίων προήλθαν από φωτογραφίες που προσκόμισε ο Κουρνούτος, ο οποίος ήταν και μέλος του γνωμοδοτικού συμβουλίου γραμματοσήμων του υπουργείου Εσωτερικών. Η σειρά εκτυπώθηκε με πολυχρωμία offset. Τα σχέδια του Τάσσου αποτυπώνουν την αγιορείτικη αρχιτεκτονική με βυζαντινά στοιχεία. Στην «Τουριστική» έκδοση του 1961 η αξία 8 δραχ. έχει θέμα τον Άθω που διαφημίζεται ως τουριστικός προορισμός αλλά και τόπος προσκυνήματος.¹³⁷

Το 1964 κυκλοφόρησε η τιμητική/τακτική σειρά «Βασιλέας Παύλος» (6/5/1964) για τον θάνατό του, στις 6 Μαρτίου 1964 (παράρτημα β, εικ.48). Η σειρά αποτελείται από δέκα αξίες με χαλκογραφική. Η πρώτη παρουσία του στα ελληνικά γραμματόσημα ήταν το 1938, αναμνηστική για τον γάμο του. Με την ανάρρησή του στο θρόνο κυκλοφόρησε το 1952 η αναμνηστική της πεντηκονταετηρίδας και το 1956 εικονίζεται στην τακτική σειρά των «Βασιλέων» σε τέσσερις από τις δεκατέσσερις κλάσεις. Εμφανίζεται και στην επετειακή σειρά του 1963 για τα «100 χρόνια της δυναστείας» Γκλύξμπουργκ.

Η αναμνηστική σειρά «Βυζαντινή Τέχνη» (10/6/1964) (παράρτημα β, εικ.49) κυκλοφόρησε με την ευκαιρία της διεθνούς έκθεσης «Βυζαντινή Τέχνη-Τέχνη Ευρωπαϊκή» που διοργανώθηκε στην Αθήνα, στο Ζάππειο (Απρίλιος-Ιούνιος 1964), υπό την αιγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης.¹³⁸ Οι παραστάσεις στις πέντε αξίες, φιλοτεχνημένες από τον Τάσσο, απεικονίζουν χαρακτηριστικά

¹³⁷ Το Άγιον Όρος απελευθερώθηκε κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο από το Ελληνικό Βασιλικό Ναυτικό το 1912. Αναγνωρίστηκε στην Συνθήκη της Λωζάνης το 1923 ως αυτοδιοίκητο τμήμα και υπάγεται στο Οικουμενικό Πατριαρχείο εντός των εδαφικών ορίων της Ελληνικής Πολιτείας. Για τους βαλκανικούς εθνικισμούς και την απελευθέρωση του Αγίου όρους βλ. Βασιλική Μπίζου, *Το Άγιον Όρος κατά την περίοδο των εθνικών ανταγωνισμών (1870-1912)*, Διπλωματική Εργασία, Θεολογική Σχολή Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας και Χριστιανικού Πολιτισμού, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2003, σελ.57-65.

¹³⁸ Ο θεσμός να θέτει το Συμβούλιο της Ευρώπης υπό την αιγίδα του εικαστικές εκθέσεις έχει ως αφετηρία το 1954 με σκοπό την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης και την συνεργασία μεταξύ των μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Βρετανικό Μουσείο για πρώτη φορά απέστειλε εκθέματα της ελληνικής συλλογής εκτός Λονδίνου. Για το λόγο αυτό τροποποιήθηκε το νομικό πλαίσιο. Επιπλέον, το Κυπριακό και η τοποθέτηση ειρηνευτικής δύναμης του ΟΗΕ το 1964 για να αποφευχθούν διακοινοτικές συγκρούσεις και να αποσοβηθεί ο κίνδυνος τουρκικής εισβολής, προκάλεσε την αντίδραση της Τουρκίας με επακόλουθο να αποσύρει την συμμετοχή της από την έκθεση. Την ίδια απόφαση πήρε και η ΕΣΣΔ, χώρα που υποστήριζε την πολιτική του Μακαρίου εναντίον του ΝΑΤΟ και αποδοκίμαζε την παρέμβαση (βλ. Αδαμοπούλου, *Τέχνη και ψυχροπολεμική διπλωματία*, ό.π., σελ.220, 235-239).

κειμήλια και αντιπροσωπευτικά έργα της Βυζαντινής Τέχνης, τα οποία επιλέχθηκαν από τα 674 εκθέματα της έκθεσης. Οι ΦΠΗΚ έφεραν την παράσταση από το τρίπτυχο του HARBAVILLE (ελεφαντοστούν-Μουσείο Λούβρου), χαρακτηριστικό δείγμα της τέχνης της «Μακεδονικής Αναγέννησης» του 10^{ου} αιώνα. Τρεις παραστάσεις απεικονίζουν εκθέματα της περιόδου της «Μακεδονικής Αναγέννησης», την περίοδο κορύφωσης της βυζαντινής τέχνης μέσα από το ελληνικό κλασικό ιδεώδες. Είναι η πρώτη φορά που κυκλοφορεί σειρά αφιερωμένη αποκλειστικά στην βυζαντινή παράδοση.

Η οργάνωση της έκθεσης ανατέθηκε στη Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεων με την απαραίτητη συνεργασία του Υπουργείου Εξωτερικών. Ο διευθυντής του Βυζαντινού Μουσείου και του Μουσείου Μπενάκη, Εμμ. Χατζηδάκης, υπογράφει το Δελτίο για τη σειρά. Για τις ανάγκες της διοργάνωσης, εκτελούσε και καθήκοντα Γενικού Γραμματέως της Επιτροπής της Εκθέσεως. Σύμφωνα με το Δελτίο, η βυζαντινή τέχνη όχι μόνο συνέβαλε στην εξύψωση και έκφραση του θρησκευτικού συναισθήματος της Μεσαιωνικής Ευρώπης επί έντεκα αιώνες, αλλά είναι συνέχεια της αρχαιοελληνικής κληρονομιάς και της ελληνικής ανθρωπιστικής παράδοσης. Επισημαίνεται η καταλυτική της επίδραση στην δυτικοευρωπαϊκή τέχνη, ώστε να αναδειχθεί η οργανική σχέση της με την παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά. Ο Χατζηδάκης καταλήγει στο Δελτίο: «Είναι εδώ η πρώτη φορά που αναδεικνύεται ο δημιουργικός ρόλος της Κωνσταντινουπόλεως, της μεγάλης πρωτεύουσας του Μεσαιωνικού Ελληνισμού, εις την γένεσιν και την εξέλιξιν μιας νέας λαμπράς τέχνης».

Η σημασία της έκθεσης σε εθνικό και διεθνές επίπεδο συνοψίζεται στο απόσπασμα της Αδαμοπούλου: «Με την έκθεση αυτή το Βυζάντιο προτεινόταν ως ένας σημαίνων κρίκος στην αλυσίδα όχι μόνο της ελληνικής ιστορίας της τέχνης, αλλά και όλου του δυτικού κόσμου». ¹³⁹ Η σύγχρονη Αθήνα αναδεικνύεται ο πολιτιστικός πυλώνας του δυτικοευρωπαϊκού κόσμου, η κοιτίδα του αρχαιοελληνικού ιδεώδους που ενέπνευσε την ελληνική μεσαιωνική τέχνη και διατηρεί την πολιτιστική της ταυτότητα στο παρόν. Η πολιτιστική κληρονομιά του Βυζαντίου ήταν αδιαπραγμάτευτη για λόγους εξωτερικής πολιτικής, αλλά και για τις τέχνες επειδή λειτούργησε ως αντίσταση στον Μοντερνισμό και τον Σοβιετικό Ρεαλισμό. Να σημειώσουμε ότι στην αρχή της δεκαετίας του 1960 οι ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις εντάθηκαν όταν ανέκυψε το ζήτημα της

¹³⁹ Αδαμοπούλου, *Τέχνη και ψυχροπολεμική διπλωματία*, ό.π., σελ.213, 189-263.

«μακεδονικής μειονότητας».¹⁴⁰ Οι Σλαβομακεδόνες δεν αναγνωρίζονταν από την Ελλάδα ως εθνοτική μειονότητα, ενάντια στις απαιτήσεις της Γιουγκοσλαβίας για την επίσημη αναγνώρισή τους. Εκτός από την «εθνική αποστολή» του μεσαιωνικού ελληνισμού, η ανάδειξη των βυζαντινών μνημείων εμπίπτει στην πολιτική ανάδειξης της χώρας ως τουριστικού προορισμού, ήδη από το 1929 και την ίδρυση του ΕΟΤ. Η βυζαντινή τέχνη εντάχθηκε στην πολιτισμική διαχρονία με συντονισμένες προσπάθειες από θεσμικούς φορείς.¹⁴¹

Ακολουθεί η σειρά «100 χρόνια από της Ενώσεως της Επτανήσου με την Ελλάδα» (20/7/1964) (παράρτημα β, εικ.50). Στο Δελτίο, το κείμενο του Διον. Ζακυνθινού (καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών και προέδρο της Κεντρικής Επιτροπής του εορτασμού της εκατονταετηρίδος της Ενώσεως) έχει το τίτλο «Η Ένωσις της Επτανήσου μέγα ιστορικό γεγονός». Η Ένωση επιτεύχθηκε όταν ο Γεώργιος Α΄ αναρρήθηκε στο θρόνο της Ελλάδας και η Βρετανία εκχώρησε τα νησιά στην Ελλάδα με τη Συνθήκη του Λονδίνου στις 29 Μαρτίου 1864. Η Ένωση των Ιονίων νήσων ήταν η πρώτη επέκταση του Βασιλείου της Ελλάδας. Όλες οι παραστάσεις περιέχουν μυθολογικά και θρησκευτικά σύμβολα των Επτανήσων, υποδηλώνοντας ότι ο πολιτισμός τους ήταν από την προϊστορία και παρέμεινε ελληνικός, παρόλο που βρίσκονταν για αιώνες υπό ξένη κυριαρχία. Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι στην προγενέστερη σειρά «75 χρόνια Ένωσης Ιονίων Νήσων με την Ελλάδα» (21/5/1939) σε τρεις αξίες (από τις πέντε της σειράς) εικονίζονται μαζί ο Γεώργιος Α΄ και η Βικτωρία. Το θέμα είναι μια συμβολική αναφορά του ρόλου της Βρετανίας στην παραχώρηση των νησιών στην Επικράτεια. Στη *Φιλοτέλεια* του 1939 αναφέρεται ότι ήταν η πρώτη φορά που κυκλοφόρησε γραμματόσημο προς τιμήν Βρετανού μονάρχη από ξένη χώρα.¹⁴² Στην έκδοση του 1964, δεν γίνεται καμιά αναφορά σε ξένες δυνάμεις και ηγέτες.

¹⁴⁰ Για τις διακρατικές σχέσεις της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας από τη δεκαετία του 1950 και τους σλαβόφωνους πληθυσμούς βλ. Αφροδίτη Π. Μητσοπούλου, *Στάση της ελληνικής κοινωνίας και πολιτείας απέναντι στους Σλαβόφωνους της Ελληνικής Μακεδονίας 1947-1967. Πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις και οι επιπτώσεις τους στην προσχολική και δημοτική εκπαίδευση του συγκεκριμένου πληθυσμού*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, Θεσσαλονίκη, 2012, σελ.53-57.

¹⁴¹ Ενδεικτικά αναφέρουμε την *Ιστορία του Ευρωπαϊκού Πνεύματος* που δημοσίευσε ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος. Η πρώτη έκδοση του 1941 απέκλειε το Βυζάντιο από τον ευρωπαϊκό πολιτισμό εξαιτίας, όπως αποφαινόταν ο Κανελλόπουλος, του ασιατικού της χαρακτήρα. Ωστόσο, στην έκδοση του 1966 πρόσθεσε διακόσες εξήντα σελίδες για την πολιτιστική συνεισφορά του Βυζαντίου στον εθνικό και ευρωπαϊκό πολιτισμό. βλ. Ματθίουπουλος, *ό.π.*, σελ. 458, 469.

¹⁴² *Φιλοτέλεια*, τ.175-176/1939, σελ.105.

Το αναμνηστικό γραμματόσημο για την «πεντηκονταετηρίδα του Π.Ι.Κ.Π.Α.» (Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντιλήψεων),¹⁴³ (10/9/1964) κυκλοφόρησε με αφορμή την σύγκληση της Διεθνούς Ένωσης Προστασίας Παιδιού στην Αθήνα (παράρτημα β, εικ.51). Το ΠΙΚΠΑ είναι ιδρυτικό μέλος της Ένωσης. Στην Ελλάδα ιδρύθηκε το 1914 από τη βασίλισσα Σοφία και είναι επίσημο όργανο του ελληνικού κράτους. Η παράσταση στο γραμματόσημο απεικονίζει ένα βρέφος και στο γαλάζιο βάθος υπάρχει ένας ήλιος που ακτινοβολεί και η επιγραφή ΕΛΛΑΣ 1914-1964 Π.Ι.Κ.Π.Α. Ο Τάσος αποτυπώνει με ρεαλισμό το βρέφος, την έκφραση και την κίνησή του.

Η Ταχυδρομική Υπηρεσία κυκλοφόρησε ειδική σειρά αναμνηστικών γραμματοσήμων «Βασιλικοί Γάμοι» (18/9/1964), τριών αξιών (παράρτημα β, εικ.52). Η παράσταση είναι έργο του Τάσσου και απεικονίζει τον Κωνσταντίνο Β΄ και την Άννα-Μαρία. Οι μήτρες χαράχτηκαν στο Λονδίνο και τυπώθηκαν από την Ασπιώτης-ΕΛΚΑ με τη χαλκογραφική μέθοδο. Για τη σειρά αυτή χρησιμοποιήθηκαν οι ακριβότερες και αισθητικά τελειότερες μέθοδοι.

Τελευταία σειρά για το 1964, είναι η αναμνηστική για τους «XVIII Ολυμπιακών Αγώνων Τόκυο» (24/10/1964). Αποτελείται από επτά κλάσεις με αρχαιοελληνικές παραστάσεις σε σχέδια του Τάσσου (παράρτημα β, εικ.53). Σε αυτή τη σειρά, όπως σημειώνει ο Γράββαλος, ο καλλιτέχνης πρωτοτυπεί στο γραμματόσημο των 10 λεπτών με την αφαίρεση του φόντου και κάθε άλλου διακοσμητικού στοιχείου για να αναδείξει έναν αρχαίο αμφορέα του 6^{ου} αιώνα με θέμα την πάλη του Πηλέα και της Αταλάντης.¹⁴⁴ Το Δελτίο το είχε συντάξει ο Ν. Γιαλούρης, έφορος αρχαιοτήτων της Ολυμπίας. Πληροφορεί για την ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων και αναφέρεται στην κατάργησή τους από τον Θεοδόσιο Α΄, μια πληροφορία που έρχεται σε σύγκρουση με την εκστρατεία καθιέρωσης της μεσαιωνικής Ελλάδας στον παγκόσμιο πολιτισμό ως αναπόσπαστη ιστορική περίοδος της «εθνικής» ιστορίας. Στον επίλογο επισημαίνει την αναβίωση της αρχαιοελληνικής κληρονομιάς και τη σύνδεσή της με τον παγκόσμιο πολιτισμό : «Το φως όμως του Πρυτανείου της Ολυμπίας δεν έσβησε [...] Στέλνεται και πάλι κάθε τέσσερα χρόνια στην Δύση

¹⁴³ Το Π.Ι.Κ.Π.Α επανιδρύθηκε το 1923 ως «Πατριωτικό Ίδρυμα Περιθάλψεως» με έργο την αποκατάσταση των προσφύγων. Το 1929 μετονομάζεται σε «Πατριωτικό Ίδρυμα Προστασίας Παιδιού», βλ. <https://greekarchivesinventory.gak.gr/index.php/u-1455> (τελ. πρόσβαση 30/6/2026).

¹⁴⁴ Γράββαλος, «Σημαντικές σειρές», ό.π., σελ.14.

ή στην Ανατολή, σύμβολο της άσβηστης κληρονομιάς των Ελλήνων, που έχει γίνει πανανθρώπινη κληρονομιά».

Η αρχή για το 1965 έγινε με την αναμνηστική σειρά της «350ετηρίδος από τον θάνατο του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου» (6/3/1965) πέντε κλάσεων (παράρτημα β, εικ.54). Το δελτίο συντάχθηκε από τον Μαρίνο Καλλιγά, διευθυντή της Εθνικής Πινακοθήκης και έχει τον τίτλο «Δομήνικος Θεοτοκόπουλος ο Κρης». Αναφέρεται στην καλλιτεχνική προσφορά του Έλληνα ορθόδοξου ζωγράφου και στη συμβολή του στη σύγχρονη τέχνη. Όπως μας πληροφορεί άρθρο στη *Φιλοτέλεια* στη σειρά επρόκειτο να συμπεριληφθεί ο πίνακας «Άγιος Φραγκίσκος της Ασσίζης», όμως αντικαταστάθηκε από το «Exprolio».¹⁴⁵ Η αντικατάσταση οφείλεται στο γεγονός ότι «Ο Άγιος Φραγκίσκος», που ανήκε στη συλλογή Σκουλούδη στην Αθήνα, αποδείχθηκε πλαστός. Κατακρίθηκε η επιλογή επειδή γραμματόσημο με το ίδιο θέμα είχε κυκλοφορήσει και η Ισπανία το 1961, πριν από την Ελλάδα, χώρα η οποία αξίωνε να είναι τόπος διαμονής και έμπνευσης του ζωγράφου.

Στη συνέχεια κυκλοφορεί στις 30/4/1965 η σειρά «Φεστιβάλ» με παραστάσεις επί των δύο κλάσεων το θέατρο της Επιδαύρου και το Ωδείο Ηρώδου του Αττικού (παράρτημα β, εικ.55). Το Δελτίο υπογράφεται από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού. Ο θεσμός των φεστιβάλ υπάγεται στον ΕΟΤ (1929) και στο Υπουργείο Προεδρίας. Το φεστιβάλ Επιδαύρου καθιερώθηκε το 1955 με πρώτη παράσταση την τραγωδία του Ευριπίδη «Ιππόλυτος». Ανήκε στο πλαίσιο του φεστιβάλ Αθηνών και είχε στόχο, όπως πληροφορεί το Δελτίο, να αναβιώνει κάθε καλοκαίρι τους μήνες Ιούνιο και Ιούλιο παραστάσεις αρχαίου δράματος του Εθνικού Θεάτρου «μια βαθιά ριζωμένη θεατρική παράδοση». Το φεστιβάλ Αθηνών διαρκούσε από Ιούλιο μέχρι Σεπτέμβριο και φιλοξενούσε στο Ωδείο Ηρώδου του Αττικού κυρίως συμφωνικές συναυλίες, μπαλέτα και τοπικούς χορούς. Ο εμπνευστής του πολιτιστικού θεσμού ήταν ο Γ. Ράλλης, υπουργός Προεδρίας της κυβέρνησης Παπάγου, με στόχο να αναδειχθεί η καλλιτεχνική και τουριστική δυναμική του θεσμού.¹⁴⁶ Ο θεσμός από την καθιέρωσή του αποτελούσε πόλο έλξης για το διεθνές κοινό και τον εγχώριο πληθυσμό. Για τη χώρα ο θεσμός εξυπηρετούσε τους εθνικούς σκοπούς και την

¹⁴⁵ *Φιλοτέλεια*, τ.390/1965, σελ.31-34.

¹⁴⁶ Για το θεσμό του Φεστιβάλ Αθηνών-Επιδαύρου, βλ. <https://aefestival.gr/60-xronia-elliniko-festival-2/> (τελ. πρόσβαση 30/6/2026).

ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας. Τα φεστιβάλ είχαν την ιδεολογική στόχευση να συνδεθεί η νεοελληνική κουλτούρα με την αρχαιοελληνική κληρονομιά.¹⁴⁷

Με την ευκαιρία των 150 χρόνων από τη σύσταση της Φιλικής Εταιρείας, η Γενική Διεύθυνση Ταχυδρομείων κυκλοφόρησε τη σειρά δύο κλάσεων «Φιλική Εταιρεία» (31/5/1965) (παράρτημα β, εικ.56). Η παράσταση του όρκου του Φιλικού προέρχεται από πίνακα του Διονύσιου Τσόκου (1820-1862) στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο (έτος ίδρυσης 1962). Η δεύτερη κλάση εικονίζει τη σημαία την οποία ύψωσε τον Μάρτιο του 1821 στην Ηλεία ο Γεώργιος Σισίνης, ζωγραφικός πίνακας που επίσης βρίσκεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. Το δελτίο συντάχθηκε από τον διευθυντή των Γενικών Αρχείων του Κράτους, Ε.Γ. Πρωτοψάλτη, όπου καταγράφεται το ιστορικό της Εταιρείας και η σημαντική προσφορά της στον Αγώνα.¹⁴⁸ Στο δελτίο της έκδοσης περιγράφεται η δράση και ο ρόλος της Φιλικής Εταιρείας «της μεγάλης εθνικοαπελευθερωτικής οργανώσεως, η οποία ιδρυθείσα το 1814 [...] ωδήγησε το έθνος εις την επανάστασιν και την ελευθερίαν» και στη συνέχεια «Αι συνωμοτικάί αυτάί προσπάθειαι και αι απελευθερωτικάί ενέργειαι, ή διότι διέθετον μικράς δυνάμεις ή διότι εστηρίζοντο εις ευρωπαϊκά κράτη επιδιώκοντα ίδια συμφέροντα, απέτυχον όλαι, αφού έπνιξαν τον ελληνισμόν εις το αίμα και την συμφοράν. Όλαι πλην της τελευταίας». Στο σημείωμα καταγγέλλεται ο ρόλος των χριστιανικών ευρωπαϊκών κρατών που όχι μόνο δεν συνέδραμαν το έθνος στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα αλλά υπονόμευσαν τις απελευθερωτικές προσπάθειες.

Το αναμνηστικό γραμματόσημο του «Συνεδρίου Α.Χ.Ε.Π.Α.» (30/6/1965) μίας κλάσεως κυκλοφόρησε με αφορμή το 43^ο Συνέδριο που συγκλήθηκε στην Αθήνα (παράρτημα β, εικ.57). Η ελληνοαμερικανική οργάνωση ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1922 στην Ατλάντα και αποτελεί μέχρι σήμερα τη μεγαλύτερη οργάνωση του Απόδημου Ελληνισμού. Ιδρύθηκε με σκοπό τη διατήρηση της ελληνικής γλώσσας, της παιδείας και της εθνικής παράδοσης. Η συσπείρωση των Ελλήνων της Διασποράς ήταν μια συλλογική προσπάθεια να ενσωματωθούν στην αμερικανική κοινωνία και να διεκδικήσουν πολιτική συμμετοχή, όπως και να αντισταθούν στις φυλετικές διακρίσεις. Όλα τα τακτικά μέλη έπρεπε να είναι ομογενείς, να έχουν τις ίδιες θρησκευτικές πεποιθήσεις και

¹⁴⁷ Αδαμοπούλου, *Τέχνη και ψυχοπολεμική διπλωματία*, ό.π., σελ.82-84.

¹⁴⁸ «Τα 150 χρόνια της Φιλικής Εταιρείας», *Φιλοτέλεια*, τ.391/1965, σελ.64-67.

ενεργά να προωθούν τον Ελληνισμό.¹⁴⁹ Στο δελτίο της έκδοσης αναφέρεται ότι οι δράσεις της Οργάνωσης «εις την αλλοδαπήν [...] εμπράκτως αποδεικνύουν τον άρρηκτον δεσμόν των Αποδήμων με την Μητέρα Πατρίδα».

Στις 30/6/1965, λίγες μέρες πριν τα «Ιουλιανά»,¹⁵⁰ κυκλοφόρησε η αναμνηστική σειρά της «Εκατονταετηρίδος Ελευθέρου Βενιζέλου», αποτελούμενη από τρεις αξίες (παράρτημα β, εικ.58). Στη μικρότερη αξία εικονίζεται ο Βενιζέλος, ως αγωνιστής στη Θέρισο κατά την επαναστατική περίοδο του 1905, που εκδηλώθηκε μετά από την σύγκρουσή του με τον πρίγκιπα Γεώργιο -Υπάτο Αρμοστή της Αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας για την αυταρχική διακυβέρνηση και την αποτυχία της ένωσης της Κρήτης με τον εθνικό κορμό. Η δεύτερη κλάση εικονίζει τον Βενιζέλο να υπογράφει τη Συνθήκη των Σεβρών (10-8-1920) και η τρίτη φέρει την προσωπογραφία του. Στο δελτίο της έκδοσης καταγράφεται ο λόγος που εκφώνησε ο Γεώργιος Παπανδρέου στο πολιτικό μνημόσυνο της Βουλής στη συνεδρίαση της 22 Απριλίου 1936. Με ρητορική δεινότητα απαριθμεί τις πολιτικές και διπλωματικές αρετές του Βενιζέλου, χαρακτηρίζοντάς τον ως προφήτη, δημιουργό και σύμβολο της Μεγάλης Ελλάδας: «Ο Ελευθέριος Βενιζέλος πραγματοποιεί εντός δέκα ετών, όσα εις μάτην, στέναζον, επί αιώνας, επόθει το Γένος». Ο πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου προερχόταν από τους κόλπους της βενιζελικής παράταξης. Αναφέρει στον λόγο του ότι στη διάρκεια της διακυβέρνησης του Βενιζέλου «την περίοδον της παρακμής διαδέχεται η άνθησις της Αναγεννήσεως». Η απόφαση να εορταστεί η γέννηση του Βενιζέλου και να κυκλοφορήσει το γραμματόσημο υποδηλώνει την πρόθεση του Παπανδρέου να ακολουθήσει το παράδειγμά του σε μια περίοδο έντονων συγκρούσεων της κυβέρνησης με το παλάτι που οδήγησαν στην παραίτησή του.

Τον Σεπτέμβριο κυκλοφόρησε η σειρά «16^ο Αστροναυτικό Συνέδριο» (11/9/1965) που συγκλήθηκε στην Αθήνα (παράρτημα β, εικ.59). Οι τρεις αξίες είναι διακοσμημένες με σύμβολα του ηλιακού συστήματος, με αστροναύτη και με διαστημόπλοια. Η ελληνική μυθολογία

¹⁴⁹ Για την Α.Χ.Ε.Π.Α. στο Αλέξανδρος Κιτρόεφ, «Αναδρομή στα 100 χρόνια ιστορίας της ΑΗΕΡΑ (1922-2022), *ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ*, 23/6/2022, στο: <https://www.ekirikas.com/anadromi-sta-100-chronia-istorias-tis-ahera-1922-2022/> (τελ. πρόσβαση 20/6/2026).

¹⁵⁰ Για τα «Ιουλιανά» βλ. Χρ. Βερναρδάκης, Γ. Μαυρής, «Ιουλιανά 1965: Ο ‘ελληνικός Μάης’ (η πείρα μιας επαναστατικής κατάστασης)», *Θέσεις*, τχ 26, 1989, Ανακτήθηκε από: https://www.theseis.com/index.php?option=com_content&view=article&id=243:category-243&catid=90&Itemid=113 (τελ. πρόσβαση 20/6/2026).

αποτυπώνεται στην παράσταση του ΦΠΗΚ εικονίζοντας τον Δαίδαλο να κατασκευάζει τα κέρνα φτερά με τον γιο του Ίκαρο. Η Διεθνής Αστροναυτική Ομοσπονδία ιδρύθηκε στο Παρίσι το 1950 και ακολούθησε η ίδρυση της Ελληνικής Αστροναυτικής Εταιρείας, η οποία από το 1958 είναι επίσημο μέλος της Διεθνούς Ομοσπονδίας. Το Δελτίο με την υπογραφή του Ηλία Πετρόπουλου, Γενικού Γραμματέα της Ελληνικής Αστροναυτικής Εταιρείας και συντονιστή του Συνεδρίου πληροφορεί ότι η διεξαγωγή του συνεδρίου στην Ελλάδα «είναι ακαταμάχητον τεκμήριον της εδραιώσεως της Ελληνικής Επιστήμης στον παγκόσμιον πνευματικόν στίβον». Ήταν ένα μεγάλοπνοο εγχείρημα ανάλογο με τα διεθνή πρότυπα. Οι επιστήμες και ιδιαίτερα η Αστροναυτική την εποχή του Ψυχρού Πολέμου ήταν ένα ακόμα πεδίο επίδειξης ισχύος.

Οι 24^{οι} Βαλκανικοί Αγώνες, διεξάχθηκαν στο στάδιο Καραϊσκάκη, οπότε και κυκλοφόρησε η αναμνηστική σειρά «ΚΔ΄ Βαλκανικοί Αγώνες» (11/9/1965) (παράρτημα β, εικ.60). Η ιδέα της τέλεσης των Βαλκανικών Αγώνων είναι ελληνικής έμπνευσης και διοργανώθηκαν για πρώτη φορά το 1928. Οι Βαλκανικοί Αγώνες του 1965 ήταν οι 10^{οι} Βαλκανικοί Αγώνες που διοργάνωσε η Ελλάδα.¹⁵¹ Τα πρώτα γραμματόσημα για αυτήν τη διοργάνωση κυκλοφόρησαν το 1939, για τη 10^η Βαλκανιάδα στην Αθήνα, στην οποία δεν συμμετείχαν η Βουλγαρία και η Αλβανία.¹⁵² Οι τρεις παραστάσεις εικονίζουν την σημαία των Βαλκανικών Αγώνων, το μετάλλιο των νικητών και τις σύγχρονες εγκαταστάσεις του σταδίου Καραϊσκάκη. Ο ΦΠΗΚ είχε παράσταση από αρχαίο αμφορέα του αγωνίσματος της πάλης, βασικό άθλημα της αρχαιοελληνικής αγωγής των νέων.

Ακολουθεί η αναμνηστική σειρά «Εγκαίνια Ευγενίδειου Πλανηταρίου» (21/10/1965) μίας αξίας (παράρτημα β, εικ.61). Το Ευγενίδειο Πλανητάριο ήταν το μοναδικό «βαρέος τύπου» στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή. Το Πλανητάριο κατασκευάστηκε με τις δαπάνες του Ιδρύματος Ευγενίδου (1956). Είχε σκοπό να προάγει με κάθε μέσο την τεχνική εκπαίδευση στην Ελλάδα. Στην παράσταση αριστερά βρίσκεται η προτομή του Ιππάρχου, του «πατέρα της αστρονομίας» και δεξιά ο αστρολάβος, όργανο μετρήσεως των συντεταγμένων των αστερών, η ανακάλυψη του οποίου αποδίδεται στον Ίππαρχο.

¹⁵¹ Το Δελτίο των Ελληνικών Ταχυδρομείων πληροφορεί ότι η Γιουγκοσλαβία είχε αναλάβει την διοργάνωση πέντε φορές, η Τουρκία τέσσερις, η Ρουμανία τρεις και δύο η Βουλγαρία. Η Αλβανία εξαιτίας γεωπολιτικών παραγόντων και ιδεολογικών διαφορών με την Ελλάδα την ψυχροπολεμική περίοδο δεν συμπεριλαμβάνεται στην λίστα διοργανωτριών χωρών. Στην 24^η Βαλκανιάδα για πρώτη φορά συμμετείχε η Αλβανία.

¹⁵² *Φιλοτέλεια*, τ.393/1965, σελ.126-127.

Για τα «50 χρόνια του Ταχυδρομικού Ταμιευτηρίου» (30/11/1965) εκδόθηκε η ομώνυμη σειρά δύο αξιών (παράρτημα β, εικ.62). Στο δελτίο της έκδοσης περιγράφεται η ιστορία του κρατικού οργανισμού. Η λειτουργία του πρώτου τοπικού ταχυδρομικού ταμιευτηρίου αρχίζει το 1902 στην Κρήτη. Από το 1915, όταν πραγματοποιήθηκε η ένωση με την Ελλάδα, είναι Κρατικός Οργανισμός και η έδρα του μεταφέρθηκε στην Αθήνα. Διατηρεί οικονομική αυτοτέλεια και αποτελεί τον «ιδανικόν φορέα της λαϊκής αποταμίευσεως». Με επενδύσεις που ξεπερνούσαν την εποχή τα οκτώ δισεκατομμύρια συνέβαλε σε αναπτυξιακά έργα και στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού. Ο οργανισμός μέχρι το 1965 διέθετε 20 υποκαταστήματα, 700 ταχυδρομικά γραφεία και 1200 αγροτικούς διανομείς για την εξυπηρέτηση του πληθυσμού σε όλα τα μέρη της Ελλάδας. Με αφορμή την παγκόσμια ημέρα αποταμίευσης στις 31 Οκτωβρίου οργανώνονταν μαθητικοί διαγωνισμοί μέχρι το 2013 με έπαθλο για την καλύτερη έκθεση με θέμα την αποταμίευση. Η χαμηλότερη αξία παρουσιάζει τα μυρμήγκια, στους μύθους του Αισώπου συμβολίζουν την αποταμίευση, και η δεύτερη αξία μία «κερματοπυξίς» (κουμπαράς) και ένα βιβλιάριο καταθέσεων.

Η τελευταία έκδοση του έτους είναι αφιερωμένη στην «Επαναφορά της Κάρας του Αγίου Ανδρέα» (30/11/1965) (παράρτημα β, εικ.63). Η κλάση 1 δρχ. απεικονίζει την αποπεράτωση του ναού του Αγίου Ανδρέα στην Πάτρα και η αξία 2 δρχ. τον Άγιο Ανδρέα, λεπτομέρεια από μωσαϊκό του 11^{ου} αιώνα στην Ιερά Μονή Οσίου Λουκά. Η κάρα του αποστόλου επέστρεψε στην Πάτρα από την Βασιλική του Αγίου Πέτρου και αποδόθηκε στον μητροπολίτη Πατρών την 26^η Σεπτεμβρίου 1964. Το γεγονός είχε πολιτική και διπλωματική σημασία. Αφενός, η επαναφορά των λειψάνων πραγματοποιήθηκε μετά την ιστορική συνάντηση του Οικουμενικού Πατριάρχη Αθηναγόρα με τον Πάπα Παύλο ΣΤ΄ στα Ιεροσόλυμα τον Ιανουάριο του 1964 και άνοιξε τον διάλογο μεταξύ Ορθόδοξης και Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας. Αφετέρου, αυτό το γεγονός τόνωσε το θρησκευτικό και εθνικό αίσθημα.

Η Γενική Διεύθυνση των Ελληνικών Ταχυδρομείων ανακοίνωσε το γενικό σχέδιο για το 1966 να προβάλει τους κυριότερους δημιουργούς των ελληνικών γραμμάτων, των τεχνών και της επιστήμης. Η πρώτη σειρά του 1966 είναι αφιερωμένη στους «Νεοέλληνες Ζωγράφους» (28/2/1966). Στις πέντε κλάσεις αναπαρίστανται οι προσωπογραφίες εκπροσώπων της Σχολής του

Μονάχου, Θεόδωρος Βρυζάκης, Νικηφόρος Λύτρας, Κωνσταντίνος Βολωνάκης, Νικόλαος Γύζης, Γεώργιος Ιακωβίδης (παράρτημα β, εικ.64). Στο δελτίο της έκδοσης που είχε επιμεληθεί ο Γενικός Γραμματέας της Διεθνούς Ένωσης Κριτικών της Τέχνης (AICA), Τώνης Σπητέρης, παρουσιάζεται ένα σύντομο βιογραφικό και η συμβολή του κάθε ζωγράφου στη νεοελληνική τέχνη. Για πρώτη φορά στα ελληνικά γραμματόσημα αναγράφεται η ονομασία της χώρας σε δύο γλώσσες, ΕΛΛΑΣ και HELLAS. Η Ελλάδα ήταν η πρώτη μη λατινόγλωσση χώρα η οποία εφάρμοσε αυτήν την συμφωνία.¹⁵³ Η δυτικοευρωπαϊκή ζωγραφική και ειδικότερα η βαυβαρική ιστορική ηθογραφία είχε βρει ανταπόκριση από την αναδυόμενη αστική τάξη του 19^{ου} αιώνα και συνέβαλε στην διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας μέσα από τα πρότυπα των ηρωικών προγόνων που πρόβαλε.¹⁵⁴

Η σειρά «125 Χρόνια Εθνικής Τράπεζας» (30/3) αποτελείται από τέσσερις αξίες που εκτυπώθηκαν με τη χαλκογραφική (παράρτημα β, εικ.65). Το Δελτίο πληροφορεί για την αναπτυξιακή στρατηγική της Τράπεζας της Ελλάδας. Η σειρά παραπέμπει στο ρόλο που διαδραμάτισε το εθνικό τραπεζικό σύστημα στην Ελλάδα από την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Είναι ο εθνικός πιστωτικός φορέας που παρείχε χρηματοδότηση για αναπτυξιακά έργα και τον εκσυγχρονισμό της βιομηχανίας. Τη δεκαετία του 1960 η οικονομία διανύει μια περίοδο ανάπτυξης και σταθερότητας. Ωστόσο, το πρόγραμμα ανάπτυξης για τη δεκαετία του 1960 προκάλεσε παραγωγική αναδιάρθρωση με αποτέλεσμα τη συμμετοχή της γεωργίας στο ΑΕΠ να υποχωρεί από 28,5% το 1950 στο 18% το 1970. Αντίθετα, η δευτερογενής παραγωγή ανήλθε στο 31,4% από 20,2%.¹⁵⁵

Η τρίτη αναμνηστική σειρά είναι αφιερωμένη στην «Εκατονταετηρίδα της Κρητικής Επανάστασης του 1866» (18/4). Αποτελείται από τρία γραμματόσημα (παράρτημα β, εικ.66). Εικονίζεται ο Κρητικός οπλαρχηγός Μιχαήλ Γιάνναρης, γενικός αρχηγός Κυδωνίας, με την εθνική κρητική αμφίση και όπλα. Ακολουθεί η παράσταση της μονής Αρκαδίου και στο βάθος ο πυρπολισμός της και ο χάρτης της Κρήτης. Το δελτίο με την υπογραφή του καθηγητή Νικόλα Τομαδάκη, ενημερώνει για το ιστορικό γεγονός και την πολιτιστική και εθνική ταυτότητα του

¹⁵³ Φιλοτέλεια, τ.396/1966, σελ.36-7, 51.

¹⁵⁴ Μαριλένα Κασιμάτη, «Πόσο ελληνική είναι η ‘νεοελληνική’ τέχνη;», *Η Ιστορία της Τέχνης στην Ελλάδα*, επιμ. Ευγ. Ματθιόπουλος, Ν. Χατζηνικολάου, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2003, σελ.483-488.

¹⁵⁵ Ανδρέας Κακριδής, «1960-1970: Απογείωση και αναδιάρθρωση», *Η Καθημερινή*, 2017, («Ελλάδα 20ός αιώνας 1960-1970, Α΄ Τόμος»), σελ.97-103.

νησιού. Ο κρητικός λαός εξεγέρθηκε κατά των Βενετών το 1361 και κατά των Οθωμανών το 1821-1830. Η Επανάσταση του 1866 κατά του οθωμανικού ζυγού έκανε γνωστό στην διεθνή κοινότητα το Κρητικό και το Ανατολικό ζήτημα και προκάλεσε την συμπαράσταση της ελεύθερης Ελλάδας και των δημοκρατικών κύκλων της Ευρώπης.

Στο Δελτίο καταγγέλλεται ο ρόλος των Μεγάλων Δυνάμεων. Η παράδοση του νησιού προκλήθηκε εξαιτίας της απόφασης των Προστάτιδων Δυνάμεων να αποκλείσουν τον ανεφοδιασμό των επαναστατών από θαλάσσης. Επίσης, εξανάγκασαν την ελληνική κυβέρνηση να αποσύρει τα στρατεύματα από το νησί με την απειλή του πολέμου. Η απελευθέρωση της Κρήτης (1898) και η ένωσή της με την Ελλάδα (1913) είναι τα ιστορικά γεγονότα των οποίων η επιτυχία κρίθηκε από την ηρωική στάση και τον πατριωτισμό του κρητικού λαού. Δεν γίνεται αναφορά στην Κρητική Πολιτεία (1898-1912) και στον πρίγκιπα Γεώργιο -Ύπατο Αρμοστή- καθώς την περίοδο εκείνη δεν επιλύθηκε το ζήτημα της ένωσης με την Ελλάδα. Η ολοκλήρωση της διαδικασίας της ένωσης την 1^η Δεκεμβρίου 1913 οφείλεται στον Ελ. Βενιζέλο και στον Στέφανο Δραγούμη.

Για την αναμνηστική σειρά «Διεθνείς οργανισμοί» (18/4/1966) τριών γραμματοσήμων, η απόφαση πάρθηκε μετά από πρόταση των διεθνών οργανισμών United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (U.N.E.S.C.O). για την εικοσαετή λειτουργία του οργανισμού και του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (Π.Ο.Υ.) για τα εγκαίνια των νέων εγκαταστάσεων (παράρτημα β, εικ.67). Η Ελλάδα έγινε χώρα-μέλος της UNESCO το 1946.¹⁵⁶ Οι παραστάσεις σχεδιασμένες από τον Τάσσο εικονίζουν μια αφηρημένη σύνθεση του κύκλου του νερού με την ευκαιρία της «Διεθνούς Υδρολογικής Δεκαετηρίδος», ένα πρόγραμμα του κλάδου «αναπτύξεως των επιστημών» της U.N.E.S.C.O., τις κτηριακές εγκαταστάσεις του Π.Ο.Υ. στην Γενεύη και τέλος το έμβλημα της U.N.E.S.C.O. Και οι δύο οργανισμοί υπάγονται στον Ο.Η.Ε.

Οι «Ελληνικές Υπερατλαντικές Πτήσεις» τιμήθηκαν με γραμματόσημο μίας κλάσης (26/5/1966). Η παράσταση εικονογραφεί το BOEING 707-320, που απέκτησε η εταιρεία τον Ιούνιο 1966, σε σχέδιο του Τάσσου (παράρτημα β, εικ.69). Η Ολυμπιακή Αεροπορία από το 1957 αποτελούσε την εθνική αεροπορική εταιρεία της Ελλάδας. Εκσυγχρονίστηκε το 1966 με αεριωθούμενα αεροσκάφη εγκαινιάζοντας καθημερινές υπερατλαντικές πτήσεις, γεγονός που συνέβαλε

¹⁵⁶ Για την Ελλάδα χώρα-μέλος της UNESCO στο: [Greece | UNESCO](#) (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

σημαντικά στην ανάπτυξη της επιχειρηματικής και τουριστικής δραστηριότητας, αλλά και στη σύνδεση της χώρας με τη Διασπορά. Στο δελτίο δεν γίνεται αναφορά στον Ωνάση και στη σχέση του με τον εθνικού αερομεταφορέα. Η Ολυμπιακή Αεροπορία ήταν η πρώτη σημαντική ξένη επένδυση που έγινε στη χώρα και εντάχθηκε στον «νόμο Μαρκεζίνη» για την προστασία των ξένων κεφαλαίων (ν.2687/1953).¹⁵⁷

Η αναμνηστική σειρά για τα «2.500 χρόνια Ελληνικού Θεάτρου» (25/5/1966) κυκλοφόρησε με τέσσερις αξίες (παράρτημα β, εικ.68). Είχαν προηγηθεί δύο σειρές με θεματική το θέατρο. Το 1959 είχε κυκλοφορήσει η σειρά «Αρχαίο Θέατρο», με αφορμή την αναβίωση του αρχαίου δράματος στο θέατρο της Επιδαύρου και το 1965 η σειρά του «Φεστιβάλ Αθηνών». Στο Δελτίο τονίζεται η συμβολή του αρχαιοελληνικού θεσμού στην παγκόσμια πολιτιστική παραγωγή: το θέατρο γεννήθηκε στην Αθήνα το 534 π.Χ. και έγινε παγκόσμιο, θεμελιώνοντας «ολόκληρο το νεώτερο θέατρο». Το Δελτίο, το οποίο υπογράφει ο Μάριος Πλωρίτης, τότε πρόεδρος του Ελληνικού Κέντρου του Διεθνούς Ινστιτούτου Θεάτρου (1951),¹⁵⁸ πληροφορεί ότι το γεγονός της καθιέρωσης των Δραματικών Αγώνων θα εορταστεί σε όλον τον κόσμο ύστερα από εισήγηση του Ελληνικού Κέντρου Θεάτρου και καταλήγει «Ο εορτασμός αυτός έχει εντελώς ξεχωριστή σημασία για την Ελλάδα, όπου γεννήθηκε το Δράμα και όπου το θέατρο εξακολουθεί να είναι το ‘δημοτερέπεστερον’ και ‘ψυχαγωγικώτατον’ είδος του Λόγου». Τα θέματα είναι χάλκινο προσωπείο τραγωδίας, ο Διόνυσος στο άρμα του Θέσπη, το θέατρο του Διονύσου και ο Διόνυσος Ορχούμενος.

Η επόμενη αναμνηστική σειρά είναι αφιερωμένη στο εθνικό προϊόν της Ελλάδας, «Των ελληνικών καπνών» (19/9/1966), με αφορμή το 4^ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο Καπνού που διοργανώθηκε στην Αθήνα τον Σεπτέμβριο (παράρτημα β, εικ.70). Το Συνέδριο οργανώθηκε με τη συνεργασία του Εθνικού Οργανισμού Καπνών Ελλάδας (1957). Το γραμματόσημο 1 δρχ. έχει θέμα καπνεργάτη να συλλέγει φύλλα καπνού και αυτό των 5 δρχ. καπνεργάτρια ασχολούμενη με το «αρμάθιασμα» των φύλλων. Το Δελτίο της έκδοσης αναφέρει ότι οι καπνοκαλλιέργειες

¹⁵⁷ Για την Ολυμπιακή στο: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/mono-sto-ertgr/olympiaki-67-xronia-apo-tin-proti-ptisi-i-etairaia/> (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

¹⁵⁸ Το Διεθνές Ινστιτούτο Θεάτρου ιδρύθηκε στην Πράγα το 1948 από την UNESCO με σκοπό την προώθηση του πολιτισμού, των τεχνών και της εκπαίδευσης. Σήμερα αριθμεί 80 κέντρα για τις παραστατικές τέχνες. Πηγή: <https://www.iti-worldwide.org/iti.html> (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

στήριζαν την οικονομία της χώρας μέσω της φορολογίας και εκτόνωσαν κοινωνικά ζητήματα, όπως την επαγγελματική απασχόληση των προσφύγων από την Μικρασιατική Καταστροφή.

Η Ελλάδα παρέμενε καπνοπαραγωγική χώρα την εποχή εκείνη. Στον πληθυσμό των 8.500.000, 1.000.000 ασχολούνταν με την παραγωγή, επεξεργασία και εμπορία καπνού. Οι εξαγωγές ανέρχονταν στο 1/3 των συνολικών ετήσιων εξαγωγών της χώρας. Ωστόσο, αυτή η κατηγορία αγροτών ζούσε σε συνθήκες ανέχειας, εξαιτίας της κρατικής αδιαφορίας και της εκμετάλλευσης.¹⁵⁹ Συγκεκριμένα, το 1962 το 94,78% της παραγωγής των τσιγάρων συγκέντρωναν τέσσερις μόνο επιχειρήσεις. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, οι καπνοκαλλιεργητές ήρθαν αντιμέτωποι με την καθήλωση του εισοδήματός τους και με υπέρογκα χρέη στην Αγροτική Τράπεζα.¹⁶⁰ Την ίδια χρονιά (8/9/1962), οι κινητοποιήσεις των 4.000 καπνοκαλλιεργητών των Ξηρομερίου και Βάλτου αντιμετωπίστηκαν βίαια από τη χωροφυλακή αφήνοντας δύο νεκρούς και εκατοντάδες τραυματίες.¹⁶¹ Οι αγώνες των αγροτών κορυφώθηκαν με τις κινητοποιήσεις των καπνοπαραγωγών και των σιτοπαραγωγών Θεσσαλονίκης στις 10 Ιουλίου 1966 με τη συμμετοχή 400.000 αγροτών. Η δολοφονική επίθεση της χωροφυλακής άφησε πίσω της 150 τραυματίες και νεκρούς.¹⁶²

Η κοινή σειρά «Λαϊκής Τέχνης» (21/11/1966) αριθμεί 12 κλάσεις (παράρτημα β, εικ.71). Οι παραστάσεις σχεδιάστηκαν αριστοτεχνικά από τον Τάσσο. Στην σειρά συμπεριλήφθηκε το γραμματόσημο της μεγαλύτερης αξίας 20 δρχ. όπου εικονίζεται Κυπραίκο υφαντό, συμβολίζοντας την ελληνικότητα του πολιτισμού της Κύπρου. Το εικοσασέλιδο Δελτίο της έκδοσης σε επιμέλεια της Πόπης Ζώρα, Διευθύντριας του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, παρέχει λεπτομερείς πληροφορίες για κάθε μία παράσταση. Στην εισαγωγή η Ζώρα αφιερώνει τη σειρά στη «γνήσια λαϊκή τέχνη, αυστηρά δεμένη με τ' αντικείμενα και τις συνθήκες μιας πραγματικότητας, που έφυγε ανεπιστρεπτί, χάθηκε οριστικά». Αναφέρεται στην υποβάθμιση και

¹⁵⁹ Σπύρος Σακελλαρόπουλος, «Η επίδραση του αγροτικού κινήματος στην εκλογική συμπεριφορά των αγροτικών στρωμάτων (1961-1964)», δημοσιεύθηκε: στις 10-05-2011, σελ. 11-14, στο: <http://spyrossakellarpoulos.com/keimenaDetails.php?nid=114> (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

¹⁶⁰ Βερναρδάκης, Μαυρή, ό.π., σελ.157-158.

¹⁶¹ Δημήτρης Λιβιεράτος, *Η Κίνηση των 115. Κοινωνικοί Αγώνες 1962-1967*, επιμ. έκδ. Δημήτρης Δημόπουλος, Κουκκίδα, Αθήνα, 2020, σελ.37.

¹⁶² Στο ίδιο, σελ.158.

στην ερήμωση της υπαίθρου εξαιτίας της μετανάστευσης και του αστισμού που κορυφώθηκε τη δεκαετία του 1960.

Η εθνική αποστολή της λαογραφίας (1884) ήταν να εδραιωθεί η εθνική παράδοση, αποδεικνύοντας με επιστημονικές μεθόδους τη συνέχεια του ελληνικού πολιτισμού από την αρχαιότητα μέχρι το νεοελληνικό παρόν, όπως και την «ελληνικότητα» των διάφορων εθνικών ομάδων στην ελληνική επικράτεια.¹⁶³ Έτσι, το 1966 εισάγεται στο ελληνικό γραμματοσημικό πρόγραμμα η Λαϊκή Τέχνη. Το «φολκλόρ», ο λαϊκός πολιτισμός ή κατά την Γεωργιάδου-Κούντουρα η «κοσμική τέχνη» είναι τέχνη συλλογική, διατηρήθηκε στην περιφέρεια, και οι ρίζες της βρίσκονται στη βυζαντινή παράδοση. Υποτιμήθηκε από το κυρίαρχο πολιτισμικό σύστημα της αστικής ιδεολογίας γιατί δεν θεωρούνταν υψηλή τέχνη.¹⁶⁴ Ο λαϊκός πολιτισμός είχε συνδεθεί με την Τουρκοκρατία και οποιαδήποτε αναφορά στα λαϊκά στοιχεία ήταν για τον κυρίαρχο αστικό πολιτισμό μια «αντι-ταυτότητα» και επομένως θα σήμαινε μια οπισθοδρόμηση για την ευρωπαϊκή πορεία της χώρας. Το κράτος το 1966 είχε αποκτήσει τη δυναμική και διεθνή αναγνώριση της πολιτιστικής παράδοσης, γεγονός που του επέτρεψε να συμπεριλάβει τον μέχρι τότε περιθωριοποιημένο λαϊκό πολιτισμό στον εθνικό πολιτισμό.

Με την αναμνηστική σειρά «Τα πρώτα γενέθλια της Διαδόχου Αλεξίας» (19/12/1966) ολοκληρώνεται το εκδοτικό πρόγραμμα γραμματοσήμων του 1966 (παράρτημα β, εικ.72). Σε τρία γραμματόσημα εικονίζεται το βρέφος, η οικογένεια και η μητέρα με το βρέφος στην αγκαλιά. Τα σχέδια του Τάσσου εκτυπώθηκαν με τη χαλκογραφική. Είναι ιδιαίτερα φορτισμένο σημειωτικά. Το βρέφος συμβολίζει τη συνέχεια της μοναρχίας. Η σειρά κυκλοφόρησε την περίοδο που ο θεσμός της μοναρχίας είχε στερηθεί πλέον όχι μόνο τον εθνοενωτικό του χαρακτήρα αλλά και τη νομιμοποίησή του στην ελληνική κοινωνία εξαιτίας της αντισυνταγματικής βασιλικής επέμβασης στον Κοινοβουλευτισμό. Η κοινωνία και οι προοδευτικές πολιτικές δυνάμεις κατήγγειλαν το παλάτι για την αποπομπή του πρωθυπουργού και το σχηματισμό κυβέρνησης μειοψηφίας.¹⁶⁵

¹⁶³ Ματθιόπουλος, *ό.π.*, σελ.449.

¹⁶⁴ Ευθυμία Γεωργιάδου-Κούντουρα, «Η κοσμική τέχνη στην ηπειρωτική Ελλάδα κατά την τουρκοκρατία. Θέματα ορολογίας και μεθόδου», *Η Ιστορία της Τέχνης στην Ελλάδα*, επιμ. Ευγ. Ματθιόπουλος, Ν. Χατζηνικολάου, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2003, σελ.27-28.

¹⁶⁵ Αντώνης Λιάκος, *Ο ελληνικός 20^{ός} αιώνας*, επιμέλεια-διόρθωση Βαρβάρα Καρζή, εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2023, 7^η έκδοση, σελ.390.

Κεφάλαιο 4^ο

Θεματολογικές επιλογές των εκδόσεων

Στο γραμματοσημικό πρόγραμμα διαφαίνονται οι μεταβαλλόμενες πολιτικές-οικονομικές προτεραιότητες της κυβερνητικής πολιτικής στην περίοδο 1950-1966. Η αποδελτίωση και ανάλυση των γραμματοσήμων της περιόδου συνέβαλε στην «οπτικοποίηση» της «εθνικής» πολιτικής και οικονομικής πολιτικής του κράτους. Αντλήσαμε πληροφορίες για την πρόσληψη των κυβερνητικών στοχοθεσιών από τη φιλοτελική κοινότητα μέσω της αρθρογραφίας του περιοδικού *Φιλοτέλεια*, όπως και για τη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας από τη μεταπολεμική-μετεμφυλιακή «ανασυγκρότηση» της δεκαετίας του 1950 μέχρι τον «ευρωπαϊσμό» της χώρας της δεκαετίας του 1960. Οι θεματικές ενότητες ανταποκρίνονται στους τίτλους και στο περιεχόμενο των σειρών, ανάλογα με τα πεδία που πραγματεύεται η εργασία. Ειδικά μας ενδιέφεραν τα πεδία της κυβερνητικής πολιτικής και των θεσμών, της οικονομικής πολιτικής, της πολιτιστικής πολιτικής, και της ευρωπαϊκής-διεθνούς πορείας της χώρας στους τομείς των Οργανισμών (των ανθρωπιστικών οργανώσεων, της τεχνολογίας, των επιστημών).

Παρατηρούμε ότι οι επικρατέστερες θεματικές κατηγορίες για την περίοδο 1950-1959 αφορούν στην «εθνική» πολιτική, στην οικονομική ανασυγκρότηση και στο Κυπριακό. Στον τομέα της πολιτιστικής πολιτικής η έμφαση δόθηκε στον αρχαιοελληνικό πολιτισμό και δευτερευόντως στον ελληνοχριστιανικό. Η «εθνική» πολιτική για την πρώτη περίοδο, 1950-1959, είχε δύο στόχους. Ο πρώτος στόχος ήταν η οικονομική ανασυγκρότηση και η ανάπτυξη των υποδομών. Ο δεύτερος στόχος ήταν να εξοβελιστεί ο κομμουνισμός σε μια προσπάθεια η «εθνική» πολιτική να ευθυγραμμιστεί με τους όρους των δυτικών συμμάχων και τις διεθνείς συμφωνίες. Οι έκτακτοι νόμοι του Εμφυλίου παρέμειναν σε ισχύ για να διασφαλιστεί η νομιμοφροσύνη.¹⁶⁶ Οι σειρές που επικεντρώνονται σε αυτούς τους κυβερνητικούς στόχους είναι: «Ανασυγκρότηση» (1952), «Εθνικά προϊόντα» (1953) και «Εμπορικής Ναυτιλίας» (1958). Στην κατηγορία των αεροπορικών εκδόσεων, το 1954 κυκλοφορεί η σειρά «Λιμάνια». Η αεροπορική σειρά «Γράμμος Βίτσι» (1952),

¹⁶⁶ Λιάκος, ό.π., σελ.301-303, 372-374. Και στο: Ν. Αλιβιζάτος, «Ο Κωνσταντίνος Τσάτσος και το Σύνταγμα του 1952», στο, *1949-1967 Η εκρηκτική εικοσαετία*, Επιστημονικό Συμπόσιο, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, 10-12 Νοεμβρίου 2000, σελ.191-203. Ανακτήθηκε από: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/1012031> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

η αναμνηστική «10^η Επέτειος Νίκης κατά του Κομμουνισμού» (1959) και η σειρά «Ίμρε Νάγκυ» (1959) συνδέονται με την αντικομμουνιστική κυβερνητική πολιτική.

Η εξωτερική πολιτική είχε ατλαντικό προσανατολισμό αναφορικά με την οικονομία και τις στρατιωτικές δαπάνες. Στο πνεύμα της Ατλαντικής Συμμαχίας κυκλοφόρησε η αεροπορική σειρά «Πέμπτη Επέτειος NATO» (1954). Επίσης, «εθνικό» ζήτημα ήταν το Κυπριακό και η ένωση με την Ελλάδα. Η προσφυγή της Ελλάδας στον ΟΗΕ για την αυτοδιάθεση του νησιού και την ένωση αφενός δεν είχε το επιθυμητό αποτέλεσμα και αφετέρου κατέληξε σε σύγκρουση με τη Βρετανία και την Τουρκία. Η σειρά «Ένωση Κύπρου με Ελλάδα» (1954) εκδόθηκε για να γνωστοποιήσει διεθνώς το «εθνικό» αίτημα της ελληνικής κυβέρνησης, το οποίο συμεριζόταν και ο κυπριακός λαός.

Στη θεματική των Διεθνών Οργανισμών/Ενώσεων και των Γραμμάτων και των Τεχνών παρατηρούμε μια ενδιαφέρουσα εκδοτική δραστηριότητα. Συγκεκριμένα, για τη συμμετοχή της χώρας σε διεθνή συνέδρια εκδόθηκαν οι σειρές «75^η Επέτειος UPU», (1950), «Πυθαγόρειο Συνέδριο» (1955), «Επέτειος Ρόταρυ» (1956), «Φύση» (1958) και «Ερυθρός Σταυρός» (1959). Οι εκπρόσωποι των γραμμάτων και των τεχνών εμφανίζονται σε μία σειρά του «Σολωμού» (1957). Επίσης, μία σειρά Κοινωνικής Πρόνοιας εκδόθηκε για την επιστήμη, αυτή των «Μακεδονικών Σπουδών» (1956), για την ενίσχυση της έρευνας και των ανασκαφών.

Οι σειρές αφιερωμένες στους βασιλείς στην κατηγορία των θεσμών σε επετειακές και τακτικές εκδόσεις είναι περιορισμένες. Για τον εορτασμό των «Γενεθλίων του Παύλου» (1952) εκδόθηκε αναμνηστική σειρά και ακολούθησε η τακτική σειρά «Βασιλείς» (1956) η οποία ανατυπώθηκε το 1957. Ωστόσο, δεδομένου ότι η σειρά ήταν τακτική και ανατυπώθηκε είναι ενδεικτικό της πρόθεσης των Ελληνικών Ταχυδρομείων να τιμήσουν τον εκπρόσωπο της μοναρχίας, ως εγγυητή της εθνικής ενότητας και της πολιτικής σταθερότητας στην αρχή του Ψυχρού Πολέμου.

Η πολιτιστική πολιτική των κυβερνήσεων επικεντρώνεται στον αρχαιοελληνικό πολιτισμό με τη σειρά «Αρχαία Τέχνη» (1954), η οποία ανατυπώθηκε δύο φορές, το 1955 και το 1958. Στην ίδια θεματική εμπίπτει η σειρά των «Αρχαίων Νομισμάτων» (1959) η οποία ανατυπώθηκε και κυκλοφόρησε το 1963. Στον ελληνοχριστιανικό πολιτισμό αναφέρεται μία σειρά, του «Αποστόλου Παύλου» (1951)..

Για την περίοδο 1960-1966 η «εθνική» πολιτική επικεντρώνεται στην οικονομική επέκταση. Το κυβερνητικό πρόγραμμα για την επίτευξη των στόχων συνοψίζεται στην υπογραφή της Συμφωνίας Ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ, στα μέτρα για την ανάπτυξη των υποδομών και του τουρισμού και τον εκσυγχρονισμό της γεωργίας και της βιομηχανίας. Ο «κίνδυνος» του κομμουνισμού συνεχίζει να απειλεί την «εθνική» πολιτική. Ωστόσο, δεν εμφανίζεται στο γραμματοσημικό πρόγραμμα.

Η σημασία που αποδίδεται στην οικονομική επέκταση εντοπίζεται στο εκδοτικό πρόγραμμα 1960-1966. Για τον σκοπό αυτό κυκλοφόρησαν τέσσερις σειρές με άμεσες αναφορές στην οικονομία. Σε αυτήν την κατηγορία συναντούμε την «Τουριστική» (1961), το «Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο» (1965) και τη σειρά «Εθνική Τράπεζα» (1966). Η οικονομία συνδέεται με τον εκσυγχρονισμό υποδομών, όπως του «Εξηλεκτρισμού» (1962), των αερομεταφορών στην σειρά «Υπερατλαντικές Πτήσεις» (1966) και των «Τηλεπικοινωνιών» (1965). Στην ανάπτυξη της αγροτικής πολιτικής αφιερώνονται οι σειρές «Συνέδριο Καπνού» (1966) και «ΟΓΑ» (1962). Ένας επίσης σημαντικός τομέας για την οικονομία είναι η ανάπτυξη των επιστημών και της τεχνολογίας, οι οποίες αποτελούν σημαντικό κυβερνητικό στόχο. Τα γραμματόσημα με αυτήν τη θεματική αριθμούν τα εξής τρία: «Δημόκριτος» (1961), «Ευγενίδειο Πλανητάριο» (1965) και «Αστροναυτικό Συνέδριο» (1965).

Η κατηγορία της πολιτιστικής πολιτικής κατέχει ιδιαίτερη θέση στο εκδοτικό πρόγραμμα 1960-1966. Στην αρχαιοελληνική παράδοση αφιερώνεται η σειρά «Μινωική» (1961), τα «Νομίσματα» (1963) σε ανατύπωση και «2.500 χρόνια Ελληνικού Θεάτρου» (1966). Στον ελληνοχριστιανικό πολιτισμό αναφέρεται η σειρά «Άγιο Όρος» (1963) και η σειρά «Άγιος Ανδρέας» (1965). Για τη βυζαντινή παράδοση κυκλοφορούν η «Βυζαντινή Τέχνη» (1964) και η «Λαϊκή Τέχνη» (1966). Σημαντική λειτουργία στη διάχυση του πολιτισμού είχαν τα «Καλλιτεχνικά Φεστιβάλ» (1965) και η τέχνη. Για τις παραστατικές τέχνες κυκλοφόρησε η σειρά «Ελ Γκρέκο» (1965) και «Ζωγράφου» (1966), ενώ ο μόνος λογοτέχνης που τιμήθηκε σε αυτήν την περίοδο ήταν ο «Κωστής Παλαμάς» (1960).

Στην τελευταία κατηγορία των Διεθνών Σχέσεων και Συμμαχιών ανήκουν σειρές που αφιερώνονται σε Οργανώσεις, οι οποίες διακρίνονται για την ανθρωπιστική τους δράση. Συγκεκριμένα, κυκλοφόρησαν σειρές για τους «Πρόσφυγες» (1960), για τον «Αγώνα κατά της Πείνας» (1963), για το «Τζάμπορη» (1963) και για τον «Ερυθρό Σταυρό» (1963). Επίσης, κυκλοφόρησε η σειρά «Υπουργική Σύνοδος ΝΑΤΟ» (1962) η οποία διοργανώθηκε στην Αθήνα.

Τέλος, η σειρά «Διεθνείς Οργανισμοί» (1966) που υπάγονται στον ΟΗΕ δηλώνουν τη συμμετοχή της χώρας σε υπερεθνικούς οργανισμούς.

Στην κατηγορία των Βασιλέων οι εκδόσεις είναι όλες αναμνηστικές. Μία σειρά με θέμα τα «100 χρόνια της Ελληνικής Δυναστείας» (1963) κυκλοφόρησε στο πλαίσιο των εορτασμών για το ιστορικό γεγονός. Για τον θάνατο του Παύλου κυκλοφόρησε η σειρά «Βασιλεύς Παύλος» (1964). Οι σειρές που αναφέρονται στον Κωνσταντίνο Β΄ αφορούν τον ιδιωτικό του βίο. Ειδικά, κυκλοφορούν σειρές για την νίκη του στους Ολυμπιακούς της Ρώμης, «Ολυμπιονίκης Διάδοχος» (1960), τον «Γάμο» (1964) και τα «Γενέθλια της Διαδόχου Αλεξίας» (1966). Στην κατηγορία των πολιτικών προσωπικοτήτων τα Ελληνικά Ταχυδρομεία κυκλοφορούν μόνο μία σειρά για τον «Ελευθέριο Βενιζέλο» (1965).

Στη δεκαετία του 1960 τα κυβερνητικά ιδεολογήματα της νομιμοφροσύνης και του αντικομμουνισμού υποχωρούν και η έμφαση μετατοπίζεται στην αναπτυξιακή πολιτική με ευρωπαϊκό προσανατολισμό. Στο γραμματοσημικό πρόγραμμα διαφαίνεται η προσπάθεια «αμνήστευσης» των κομμουνιστών, καθώς από το 1960 μέχρι το 1966 δεν παρατηρείται άμεση αναφορά στον Εμφύλιο και δεν εκφράζεται ανοικτά η πολεμική εναντίον των αριστερών. Από τη θεματική των γραμματοσήμων εξοβελίζονται τα κοινωνικά αιτήματα, τα οποία έχουν κεντρικά συνθήματα τον αντιαμερικανισμό, την κοινωνική πολιτική, τον εκδημοκρατισμό και την πάταξη των παρακρατικών οργανώσεων.

Στην κατηγορία της πολιτιστικής πολιτικής παρατηρούμε αύξηση των εκδόσεων. Εκτός από την αρχαιοελληνική κληρονομιά παρουσιάζονται η βυζαντινή και λαϊκή τέχνη για πρώτη φορά στο εκδοτικό πρόγραμμα. Είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι στο πεδίο της σημειωτικής τα στοιχεία που συμβολίζουν την αρχαιότητα, το Βυζάντιο και τον ελληνοχριστιανικό πολιτισμό βρίσκονται σχεδόν σε όλες τις σειρές. Η πρακτική να σχεδιάζονται γραμματόσημα με τέχνηρα και σύμβολα της αρχαιότητας τα οποία συνυπάρχουν με τις τεχνολογίες του παρόντος αποσκοπεί στην σύνδεση της εθνικής παράδοσης με τη σύγχρονη ταυτότητα του έθνους, της προόδου και της ευρωπαϊκής του πορείας.

Επίσης, η οικονομία και η ανάπτυξη κατέχει υψηλή θέση στον αριθμό εκδόσεων συγκριτικά με την προηγούμενη δεκαετία. Μία ακόμα διαφορά είναι ότι στη δεκαετία του 1960 τα θέματα των σειρών δεν «υπόσχονται» οικονομική ανάπτυξη όπως αυτά της δεκαετίας του 1950. Αντίθετα, επικεντρώνονται στην αποτελεσματικότητα της κυβερνητικής οικονομικής πολιτικής. Οι

προσπάθειες προσέλκυσης επενδύσεων από το εξωτερικό είχαν το επιθυμητό αποτέλεσμα για την περίοδο 1960-1966. Η σταθεροποίηση της οικονομίας και το χαμηλό κόστος εργασίας παρείχε τις απαραίτητες εγγυήσεις στους ξένους επενδυτές. Η επενδυτική δραστηριότητα προσανατολίστηκε στη βιομηχανία, στα νέα προϊόντα και στις εξαγωγές. Για τις επιστήμες στη δεκαετία του 1960 κυκλοφορούν περισσότερες σειρές σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία. Οι σειρές αφιερωμένες στους διεθνείς οργανισμούς όπως και σε ανθρωπιστικές οργανώσεις των οποίων η χώρα είναι μέλος υπερτερούν αριθμητικά από τις αντίστοιχες της πρώτης περιόδου.

Οι αναφορές στη Μοναρχία από το 1950 έως το 1966 παραμένουν σταθερές σε συχνότητα. Ωστόσο, στη νέα δεκαετία ο «βασιλικός» πόλος εξουσίας, εξαιτίας των διαρκών αντισυνταγματικών επεμβάσεων στην κοινοβουλευτική λειτουργία, έχει χάσει τον «εθνοενωτικό» του χαρακτήρα. Επίσης, σημειώνεται μια μετατόπιση στο περιεχόμενο των θεμάτων των γραμματοσήμων. Οι νεότερες εκδόσεις παραπέμπουν στην κοινωνική δραστηριότητα και στον ιδιωτικό βίο του Κωνσταντίνου Β΄ και στερούνται τον «μνημιακό» χαρακτήρα στις απεικονίσεις των μοναρχών.

Συμπεράσματα

Τα γραμματόσημα, όπως όλοι οι τόποι μνήμης,¹⁶⁷ έχουν υλικότητα, προορίζονται για δημόσια χρήση και ενεργοποιούν συμβολισμούς. Επομένως, τα γραμματόσημα είναι ένα θεσμικό επιτελεστικό μέσο που μας επιτρέπει να διερευνήσουμε τις χρήσεις της ιστορίας και να διακρίνουμε όψεις ιστορικής συνείδησης και ιστορικής κουλτούρας.¹⁶⁸ Η σημειωτική λειτουργία της παράστασης και των συμβόλων που εντυπώνονται στην επιφάνεια των γραμματοσήμων συνθέτουν ένα εικονιστικό πλέγμα εννοιών. Ο ερευνητής μπορεί να ερμηνεύσει το περιεχόμενο και την αλληλεπίδραση αυτών των εννοιών αν αναλύσει τη δομή σε επιμέρους συστατικά: τον δείκτη (το όνομα της χώρας και την αξία), την εικόνα και τα σύμβολα, σύμφωνα με το τριχοτομικό σχήμα του Charles Sanders Peirce.¹⁶⁹ Εξετάζοντας τη συμβολή των σημείων στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας και ιστορικής συνείδησης, ο Τζέφρι Κάλεν αναφέρει τη διαπίστωση των Μπαχτίν και Βολόσινοφ «κάθε ιδεολογικό σημείο δεν αποτελεί μόνο αντανάκλαση, σκιά της πραγματικότητας, αλλά και το υλικό τμήμα αυτής της πραγματικότητας», του εθνικού πολιτισμού. Τα θέματα των γραμματοσήμων αποτελούν για τους αποδέκτες στο εσωτερικό μια σημειωτική αναπαράσταση της πολιτισμικής ταυτότητας, εκφράζουν εθνικές αξίες με σημαντικό ιδεολογικό φορτίο.¹⁷⁰ Η εξωτερική σημειωτική λειτουργία αφορά στον τρόπο που το κράτος επιθυμεί να το βλέπουν ή και να το φαντάζονται οι «άλλοι», η διεθνής κοινότητα.¹⁷¹

Ως αντικείμενο της εργασίας, τα γραμματόσημα είναι μια σημαίνουσα πρακτική, αναπόσπαστη από το εθνικό, πολιτιστικό και πολιτικό τους περιβάλλον. Σύμφωνα με τον Στεφανίδη, τα δομικά στοιχεία της παραδοσιακής ελληνικής πολιτικής κουλτούρας συνοψίζονται στην εδαφική ολοκλήρωση του κράτους και στον αλυτρωτισμό, έκφραση του οποίου αποτελεί και το Κυπριακό. Το «προαιώνιο» έθνος απειλήθηκε στην τρισχιλιετή πορεία του, πολέμησε αμυντικούς πολέμους και αδικήθηκε από τις Δυνάμεις.¹⁷²

¹⁶⁷ David Scott, *ό.π.*, σελ.107-124. Για τον όρο *Τόποι Μνήμης* στο συλλογικό έργο Pierre Nora, “The Era of Commemoration”, *ό.π.*, σελ.609-637.

¹⁶⁸ Vida Zei, “Stamps and the politics of national representation”, *The Public*, Vol.4 (1997), 1, pp.65-84. <https://doi.org/10.1080/13183222.1997.11008641> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

¹⁶⁹ Για το τριχοτομικό σχήμα και την σημειωτική βλ. Charles Sanders Peirce, *Ecrits sur le signe*, Paris, Seuil, 1978.

¹⁷⁰ Jeffrey L. Kallen, “L’ idee de nation: Le timbre-post grec (1924-1982)” *Protee* Vol.30, no.2 (2002): 73-84, σελ.73. <https://www.erudit.org/en/journals/pr/2002-v30-n2-pr535/006733ar/> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

¹⁷¹ BRUNN, STANLEY D. “STAMPS AS MESSENGERS OF POLITICAL TRANSITION.” *Geographical Review* 101, no. 1 (2011): 19–36. <http://www.jstor.org/stable/41303605> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

¹⁷² Ιωάννης Δ. Στεφανίδης, *Εν ονόματι του έθνους. Πολιτική κουλτούρα, αλυτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1945-1967*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2010, σελ. 19-24.

Έχουμε τονίσει την επιτελεστική λειτουργία των γραμματοσήμων και τη σημασία τους στην προώθηση της εθνικής ταυτότητας και των στόχων της κυβερνητικής πολιτικής, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια πολιτικών και οικονομικών μεταβάσεων. Στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου η χώρα ήρθε αντιμέτωπη με αντίπαλες κουλτούρες, την παραδοσιακή κουλτούρα και τη φιλελεύθερη. Η παραδοσιακή χαρακτηρίζεται από εσωστρέφεια, ξеноφοβία και προσκόλληση σε παρωχημένες δομές, ενώ η φιλελεύθερη προκρίνει τον εκσυγχρονισμό και τον πολιτισμικό διεθνισμό. Στην ανάλυση περιεχομένου 72 σειρών των ετών 1950-1966 που επιχειρήθηκε διαφαίνεται η προσπάθεια συγκερασμού των δύο αντίθετων τάσεων τόσο στην εικονογραφία όσο και στη θεματική των σειρών. Ωστόσο, στην ελληνική κοινωνία η δυναμική των εκσυγχρονιστικών προτύπων υποχωρεί εξαιτίας της ανθεκτικότητας που χαρακτηρίζει τα παραδοσιακά πρότυπα, με αποτέλεσμα να αλλοιωθεί η λειτουργία των θεσμών. Σε κάθε περίπτωση, οι θεσμοί στην Ελλάδα παρουσιάζουν εξωτερική ομοιότητα με τους ευρωπαϊκούς, αλλά η λειτουργία τους διαφέρει εφόσον το παραδοσιακό πολιτισμικό πλαίσιο, αυτό των πελατειακών σχέσεων, του αντικομμουνισμού, του παρακράτους και του αλυτρωτισμού, διατηρήθηκε.¹⁷³

Αντανακλώντας αυτές τις εντάσεις μεταξύ αυτού που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε παραδοσιακό και νεωτερικό, οι παραστάσεις των ελληνικών γραμματοσήμων σχεδιάστηκαν για να εντάξουν το «παλαιό μέσα στο νέο».¹⁷⁴ Η ιστορική συνέχεια του ελληνισμού με έμφαση στην κλασική αρχαιότητα αποτέλεσε το θεμέλιο της εθνικής συνείδησης. Η μελέτη επιχείρησε να δείξει ότι τα θέματα, οι αναπαραστάσεις και τα σύμβολα στα γραμματόσημα, σε συνδυασμό με την απουσία άλλων πιθανών ή «δύσκολων» θεμάτων, επιλέγονται για να δηλώσουν το σημαινόμενο της κάθε σειράς, με άλλα λόγια ένα πανόραμα της εθνικής αυτοβιογραφίας. Επίσης, μέσα από τα γραμματόσημα εξετάσαμε τον τρόπο με τον οποίο η εθνική ταυτότητα ως ηγεμονικός πολιτισμικός παράγοντας διαμορφώνεται από ιστορικά, πολιτικά-οικονομικά και κοινωνικά συμφραζόμενα της εποχής και ανανοηματοδοτείται.

Μέσα από την ανάλυση περιεχομένου των γραμματοσήμων προσπαθήσαμε να διακρίνουμε τις κατευθύνσεις των θεματικών επιλογών των ελληνικών εκδόσεων από το 1950 έως το 1966 και να εξάγουμε συμπεράσματα για την ελληνική πραγματικότητα και τις μεταβολές της «εθνικής» πολιτικής στο εσωτερικό σε συνάρτηση με την εξωτερική πολιτική την περίοδο του Ψυχρού

¹⁷³ Στεφανίδης, ό.π., σελ.30-31.

¹⁷⁴ Kallen, ό.π., σελ.77.

Πολέμου. Συγκεκριμένα, η ιδεολογική χρήση του αρχαιοελληνικού πολιτισμού και της εθνικής ιστορίας αποσκοπούσε στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας και της ιστορικής κουλτούρας. Η πολιτισμική φυσιογνωμία της χώρας -αρχαιότητα και ελληνοχριστιανικός πολιτισμός- επικοινωνείται αντίστοιχα στο διεθνές «κοινό» με προοδευτικά αυξανόμενη παραγωγή γραμματοσήμων μέχρι το 1966.¹⁷⁵ Η εξωστρέφεια που χαρακτηρίζει το εκδοτικό πρόγραμμα της δεκαετίας του 1960 ενδεχομένως να δηλώνει και μια «αυτοπεποίθηση» για την επίτευξη των στόχων στη διεθνή πολιτική σκηνή, αφήνοντας στη λήθη τις τραυματικές μνήμες που κληροδότησαν οι μεταπολεμικές-μετεμφυλιακές κυβερνήσεις της δεκαετίας του 1950 στην προδικτατορική Ελλάδα των ετών 1960-1966.

Τα κοινωνικά υποκείμενα «θυμούνται» το παρελθόν μέσα από άυλες και υλικές μνημονικές δομές. Τα γραμματόσημα ανήκουν στην κατηγορία των παραστατικών μνημονικών δομών, είναι φορείς πολιτισμικής μνήμης και διαμορφωτές-εκφραστές της ιστορικής κουλτούρας. Το γραμματόσημο είναι ιστορικό τεκμήριο όταν σε μεταγενέστερο χρόνο η έρευνα επικεντρώνεται στη ιστορική συγκυρία τη στιγμή της έκδοσης. Όπως όλα τα κατάλοιπα του υλικού πολιτισμού, το γραμματόσημο έχει δύο χρονικότητες, αυτή της στιγμής που σχεδιάζεται και της μακράς διάρκειας. Επομένως, ο μελετητής έχει τη δυνατότητα να ερευνήσει τη μετα-σημασία του γραμματοσήμου, ώστε να συγκροτήσει μια ερμηνεία για τις πολιτικές επιδιώξεις του εκδότη και για τα σύγχρονα ιστορικά γεγονότα. Η κριτική ανάγνωση των γραμματοσήμων, ως ιστορικές πηγές, με μια διαλογική προσέγγιση με άλλα τεκμήρια και μεθόδους μπορεί να υποστηρίξει μια ολοκληρωμένη έρευνα για τον πολιτισμό ενός έθνους, αλλά και για τις πολιτικές και κοινωνικές συνιστώσες των ιστορικών γεγονότων. Άλλωστε, τα γραμματόσημα χρησιμοποιούν ή και είναι τα ίδια εθνικά σύμβολα, συμμετέχουν στην κατασκευή και διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και «οπτικοποιούν» την εθνική ιστορία.¹⁷⁶ Στη θεματολογία των γραμματοσήμων διακρίνονται προσπάθειες να μνημονεύονται γεγονότα με σκοπό να συγκροτήσουν την πολιτιστική/ιστορική μνήμη του έθνους, εξοβελίζοντας πτυχές της ιστορίας που δεν προσυπέγραφαν την ακαδημαϊκή ιστορία ή υπονόμευαν τη θέση της χώρας στη Δύση. Από τη μελέτη των γραμματοσήμων προκύπτει ότι η Ελλάδα «οικειοποιήθηκε» την πρόοδο που σημειώθηκε στη Δύση. Ο σύγχρονος

¹⁷⁵ Από το 1950 ως το 1959 κυκλοφόρησαν 22 τακτικές σειρές, 3 αεροπορικές και 2 κοινωνικής πρόνοιας. Μεταξύ 1960 και 1966, ο αριθμός των σειρών διπλασιάστηκε φτάνοντας τις 45.

¹⁷⁶ Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, *Σύνορα, κυριαρχία, γραμματόσημα. Οι μεταβολές του ελληνικού εδάφους 1830-1947*, Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη, Αθήνα, 2021, σελ.52-56.

ελληνικός πολιτισμός είναι και ευρωπαϊκός. Τα ελληνικά γραμματόσημα υποστηρίζουν στο σύνολό τους και καθολικά το εθνικό αφήγημα: οι ανθρωπιστικές αξίες και η πρόοδος σε όλους τους τομείς του πολιτισμού, όπως και οι συνεργασίες-συμμαχίες είναι ταυτοποιητικά στοιχεία του ελληνικού έθνους σύμφωνα με την εθνική ιστορία του και το τρίσημο σχήμα της αδιάλειπτης συνέχειας του ελληνισμού.

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/ δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αρετή Αδαμοπούλου, *Ελληνική Μεταπολεμική Τέχνη. Εικαστικές παρεμβάσεις στο χώρο*, University studio press, Θεσσαλονίκη, 2000.

Αρετή Αδαμοπούλου, *Τέχνη και ψυχροπολεμική διπλωματία. Διεθνείς εικαστικές εκθέσεις στην Αθήνα 1950-1967*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, Ιούλιος, 2019.

Ν. Αλιβιζάτος, « Ο Κωνσταντίνος Τσάτσος και το Σύνταγμα του 1952», στο, *1949-1967 Η εκρηκτική εικοσαετία*, Επιστημονικό Συμπόσιο, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, 10-12 Νοεμβρίου 2000.

Ανακτήθηκε από: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/1012031> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

Jan Assmann, *Η πολιτισμική μνήμη. Γραφή, ανάμνηση και πολιτική ταυτότητα στους πρώιμους ανώτερους πολιτισμούς*, πρόλογος Άγγελος Χανιώτης, μετάφραση και επιστημονική επιμέλεια Διαμαντής Παναγιωτόπουλος, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2017.

Μυρσίνη Βαρδοπούλου, *Ιδεολογική και αισθητική διαχείριση των ελληνικών γραμματοσήμων 1861-1961* Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών και Ψυχολογίας Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα, 2014.

Χριστόφορος Βερναρδάκης, Γιάννης Μαυρής, *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα. Οι προϋποθέσεις της μεταπολίτευσης*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα, 1991.

Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας*, τόμος 5^{ος}, εκδ. Τολίδη, Αθήνα, 1980.

Ευθυμία Γεωργιάδου-Κούντουρα, «Η κοσμική τέχνη στην ηπειρωτική Ελλάδα κατά την τουρκοκρατία. Θέματα ορολογίας και μεθόδου», *Η Ιστορία της Τέχνης στην Ελλάδα*, επιμ. Ευγ. Ματθιόπουλος, Ν. Χατζηνικολάου, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2003.

Β. Δαλκαβούκης, Κ. Τσέκου, «Χτίζοντας τη δημόσια ιστορία στον χώρο: Η περίπτωση των μνημείων της Κομοτηνής» στο *Η δημόσια ιστορία στην Ελλάδα. Χρήσεις και καταχρήσεις της ιστορίας*, επιμέλεια Αντρέας Ανδρέου κ.ά., εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2015.

Χάρης Εξερτζόγλου, *Η Δημόσια Ιστορία, μια εισαγωγή*, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα, 2020.

Χρυσάφης Ι. Ιορδάνογλου, «Περίοδος 1950-1973: Ανάπτυξη, νομισματική σταθερότητα και κρατικός παρεμβατισμός», στο *Η ελληνική οικονομία μετά το 1950*, τόμος Α', γλωσσική επιμέλεια Χριστίνα Λιναρδάκη, Ευτυχία Παναγιώτου, Τράπεζα της Ελλάδας Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης, 2020, στο:

<https://www.bankofgreece.gr/Publications/i-elliniki-oikonomia-meta-to-1950-tomos-a.pdf>.

(τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

Βαγγέλης Καραμανωλάκης, *Η συγκρότηση της Ιστορικής Επιστήμης και η διδασκαλία της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1837-1932*, επιμ. Πουλοπούλου Μαρία, εκδ. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας (ΙΑΕΝ), Αθήνα, 2006.

Μαριλένα Κασιμάτη, «Πόσο ελληνική είναι η 'νεοελληνική' τέχνη;», *Η Ιστορία της Τέχνης στην Ελλάδα*, επιμ. Ευγ. Μαθιόπουλος, Ν. Χατζηνικολάου, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2003.

Ιωάννης Κολιόπουλος, «Η Ιστορία και οι χρήσεις της», *Η αποδόμηση του εθνικού κράτους και της ιστορίας του*, επιστημονική ημερίδα, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Εθνική Βιβλιοθήκη αρ.53, Θεσσαλονίκη, 2007.

Λένα Α. Κορμά, «Εισαγωγή», *Πτυχές της αποκατάστασης των προσφύγων στην Ελλάδα, 1922-1930*, Τράπεζα της Ελλάδας, Κέντρο Πολιτισμού Έρευνας και Τεκμηρίωσης, 2021, ανακτήθηκε από: <https://www.bankofgreece.gr/Publications/tekmirio3-apokatastasi-ton-prosfygon-stin-ellada.pdf> (τελ.πρόσβ. 30/6/2026).

Αντώνης Λιάκος, *Ο ελληνικός 20^{ός} αιώνας*, επιμέλεια-διόρθωση Βαρβάρα Καρζή, εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2023, 7^η έκδοση.

Ζηνοβία Λιαλιούτη, *Ο Ελληνικός Αντιαμερικανισμός (1947-1989)*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, 2010.

Δημήτρης Λιβιεράτος, *Η Κίνηση των 115. Κοινωνικοί Αγώνες 1962-1967*, επιμ. έκδ. Δημήτρης Δημόπουλος, Κουκκίδα, Αθήνα, 2020.

Ευγένιος Ματθιόπουλος, «Η Ιστορία της Τέχνης στα όρια του έθνους», *Η Ιστορία της Τέχνης στην Ελλάδα*, επιμ. Ευγ. Ματθιόπουλος, Ν. Χατζηνικολάου, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2003.

Αφροδίτη Π. Μητσοπούλου, *Στάση της ελληνικής κοινωνίας και πολιτείας απέναντι στους Σλαβόφωνους της Ελληνικής Μακεδονίας 1947-1967. Πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις και οι επιπτώσεις τους στην προσχολική και δημοτική εκπαίδευση του συγκεκριμένου πληθυσμού*, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, Θεσσαλονίκη, 2012.

Βασιλική Μπίζου, *Το Άγιον Όρος κατά την περίοδο των εθνικών ανταγωνισμών (1870-1912)*, Διπλωματική Εργασία, Θεολογική Σχολή Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας και Χριστιανικού Πολιτισμού, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2003.

Ηλίας Νικολακόπουλος, *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*, εκδοτική επιμέλεια Χρ. Καριεντίδης, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2001.

Δημήτρης Παναγιωτάκος, *Φιλοτελική Ορολογία*, έκδοση 2^η, επιμ. έκδ. Κώστας Βαλεοντής, εκδότης Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας, Αθήνα, 2019.

Δημήτρης Παπανικολόπουλος, *Συλλογική δράση και δημοκρατία στην προδικτατορική Ελλάδα. Ο κύκλος διαμαρτυρίας του '60*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, 2013.

Δημήτρης Πλάντζος, *Το πρόσφατο μέλλον. Η κλασική αρχαιότητα ως βιοπολιτικό εργαλείο*, Νεφέλη, Αθήνα 2016.

Σωτήρης Ριζάς, *Η ελληνική πολιτική μετά τον Εμφύλιο πόλεμο: κοινοβουλευτισμός και δικτατορία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 2008.

Σωτήρης Ριζάς, *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη, 1961-1964*, επιμέλεια Χρήστος Καριεντίδης, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2001.

Ιωάννης Δ. Στεφανίδης, *Εν ονόματι του έθνους. Πολιτική κουλτούρα, αλυτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1945-1967*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, 2010.

Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, *Σύννορα, κυριαρχία, γραμματόσημα. Οι μεταβολές του ελληνικού εδάφους 1830-1947*, Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη, Αθήνα, 2021,

Ευγένιος Χατζούδης, «Δημόκριτος». *Από το κέντρο Πυρηνικών Ερευνών στο Εθνικό Κέντρο Έρευνας Φυσικών Επιστημών*, επιμ. Έφη-Ριζά Σκύφα, εκδόσεις Έναστρον, Αθήνα, 2012. Ανακτήθηκε από: https://jupiter.chem.uoa.gr/thanost/history/Hatzoudis_Demokritos.pdf (τελ. πρόσβαση 30/6/2026).

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Basil C. Gounaris, “The Politics of Currency: Stamps, Coins, Banknotes, and the Circulation of Modern Greek Tradition”, *The Usable Past. Greek Metahistories*, edited by Keith S. Brown, Yannis Hamilakis, Lexington Books, 2003.

Alison Landsberg, *Prosthetic Memory. The transformation of American Remembrance in the Age of Mass Culture*, Columbia University Press, 2004.

Pierre Nora, “The Era of Commemoration”, στο *Realms of memory. The construction of the French Past. III Symbols*, under the direction of Pierre Nora, ed. Lawrence D. Kritzman, Columbia University Press, 1998.

Charles Sanders Peirce, *Ecrits sur le signe*, Paris, Seuil, 1978.

Άρθρογραφία από το περιοδικό της Ελληνικής Φιλοτελικής Εταιρείας, ΦΙΛΟΤΕΛΕΙΑ

«Αναμνηστικών γραμματόσημων των μαχών της Κρήτης», *Φιλοτέλεια*, τ.272-273/1947, σ.86.

Φιλοτέλεια, τ.301/1950, σ.30.

Φιλοτέλεια, τ.307/1951, σ.43-45.

«Η αναμνηστική σειρά της ανασυγκροτήσεως», *Φιλοτέλεια*, τ.308/1951, σ.63, 68.

Αλέξ. Δρακάκης, *Φιλοτέλεια*, τ.443/1973, σ.215.

Φιλοτέλεια, τ.302/1950, σελ.56

Φιλοτέλεια, τ.308/1951, σ.63-64

Φιλοτέλεια, τ.306/1951, σ.38.

Αγ. Γιαταγάνας, *Φιλοτέλεια*, τ.315/1952, σ.80-81.

Επίσημαι ανακοινώσεις, Υπουργείον Συγκοινωνιών, *Φιλοτέλεια*, τ.312/1952, σ.38.

Φιλοτέλεια, τ.307/1951, σ.57-58.

Φιλοτέλεια, τ.309/1951, σ.97.

Φιλοτέλεια, τ.314/1952, σ.63.

Φιλοτέλεια, τ.312/1952, σ.33.

Φιλοτέλεια, τ.305/1951, σ.6.

Αγ. Γιαταγάνας, *Φιλοτέλεια*, τ.322/1953, σ.108-109.

Α. Ζερβόπουλος, *Φιλοτέλεια*, τ.320/1953, σ.64-65.

Α. Γιαταγάνας, *Φιλοτέλεια*, τ.323/1954, σ.5-6.

Αγ. Γιαταγάνας, *Φιλοτέλεια*, τ.324/1954, σ.21-22.

Φιλοτέλεια, τ.329/1955, σ.7.

Αγ. Γιαταγάνας, *Φιλοτέλεια*, τ.331/1955, σ.46.

«Η νέα αναμνηστική σειρά των Πυθαγορείων», *Φιλοτέλεια*, τ.332/1955, σ.49-50.

Αγ. Γιαταγάνας, «Το αναμνηστικό γραμματόσημο της 50τηρίδος του Διεθνούς Ρόταρυ», *Φιλοτέλεια*, τ.333/1955, σ.67.

Στέφανος Μακρυμύχalos, «Τί συμβαίνει με το Ροταριανόν γραμματόσημον;», *Φιλοτέλεια*, τ.334/1955, σ.82.

Αγ. Γιαταγάνας, «Έναρξις εκτυπώσεως της σειράς των Ελλήνων Βασιλέων», *Φιλοτέλεια*, τ.333/1955, σ.65-66.

Αγ. Γιαταγάνας, «Η σειρά των Ελλήνων Βασιλέων», *Φιλοτέλεια*, τ.335/1956, σ.7-8.

Φ. Αθανασούλας, «Η σειρά των Βασιλέων μας», *Φιλοτέλεια*, τ.331/1955, σ.43.

Αγ. Γιαταγάνας, *Φιλοτέλεια*, τ.339/1956, σ.67-68.

Φιλοτέλεια, τ.342/1957, σ.17.

Αγ. Γιαταγάνας, *Φιλοτέλεια*, τ.341/1957, σ.14.

Φιλοτέλεια, τ.344/1957, σ.57.

Φιλοτέλεια, τ.347/1958, σ.8.

Αντ. Μανωλούδης, *Φιλοτέλεια*, τ.648/2008, σ.45-53.

Φιλοτέλεια, τ.353/1959, σ.22.

Φιλοτέλεια, τ.349/1958, σ.39-42.

Φιλοτέλεια, τ.352/1958, σ.109.

Φιλοτέλεια, τ.353/1959, σ.5-7.

Φιλοτέλεια, τ.353/1959, σ.8.

Φιλοτέλεια, τ.352/1958, σ.109.

Φιλοτέλεια, τ.356/1959, σ.97.

Φιλοτέλεια, τ.357/1959, σελ.114.

Η. Δημόπουλος, *Φιλοτέλεια*, τ.490/1981, σ.139-140.

Κώστας Χαζάπης, «Ελληνο-σοβιετικές ψυχροπολεμικές αψιμαχίες», *Φιλοτέλεια*, τ.696/2016, σ.46-58.

Αλέξης Παπαδόπουλος, *Φιλοτέλεια*, τ.719/2019, σ.380-382.

«Η αναμνηστική σειρά Ίμρε Νάγκυ», *Φιλοτέλεια*, τ.359/1959, σ.127.

Φιλοτέλεια, τ.358/1959, σ.127-128.

Φιλοτέλεια, τ.365/1961, σ.6-8.

Φιλοτέλεια, τ.371/1962, σ.21.

Φιλοτέλεια, τ.366/1961, σ.47.

«Μια ενδιαφέρουσα πρότασις», *Φιλοτέλεια*, τ.360/1960, σ.39.

«Το αναμνηστικόν γραμματόσημον του Νικηφόρου Φωκά», *Φιλοτέλεια*, τ.368/1961, σ.92.

Φιλοτέλεια, τ.376/1962, σ.128.

Φιλοτέλεια, τ.369/1961, σελ.104.

Φιλοτέλεια, τ.372/1964, σελ.29-31.

Φιλοτέλεια, τ.378/1963, σελ.27-28.

Χαριλῆς Μπίνος, *Φιλοτέλεια*, τ.381/1963, σ.109.

Φιλοτέλεια, τ.378/1963, σελ.44.

Φιλοτέλεια, τ.175-176/1939, σ.105.

Φιλοτέλεια, τ.390/1965, σ.31-34.

«Τα 150 χρόνια της Φιλικῆς Εταιρείας», *Φιλοτέλεια*, τ.391/1965, σ.61-67.

Φιλοτέλεια, τ.393/1965, σ.126-127.

Φιλοτέλεια, τ.396/1966, σ.36-37, 51.

Αρθρογραφία

Χρήστος Αναστασίου, «Αγροτική Κοινωνική Ασφάλιση. Ο ΟΓΑ κάλυπτε τον μισό πληθυσμό», επιμ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Η Καθημερινή*, Κυριακή 1 Νοεμβρίου 2015.

Στο: <https://www.kathimerini.gr/k/100yk/1031672/idrysi-oga/>. (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

«Εμπρηστής της γαλήνης και της ενότητος του έθνους. Ο κ. Καραμανλής κήρυξ του μίσους», *Η Αυγή*, έτος Η, αρ.φύλλου 2054, Σάββατο 29 Αυγούστου 1959, σελ. 1, 5. Ανακτήθηκε από: <https://hdl.handle.net/20.500.14199/6765867> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

«Το γραμματόσημο με την εικόνα του Μανώλη Γλέζου», *Η Αυγή*, έτος Η, αρ. φύλλου 2142, Πέμπτη 10 Δεκεμβρίου 1959, σελ.2.

Ανακτήθηκε από: <https://hdl.handle.net/20.500.14199/6762477> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

Χρ. Βερναρδάκης, Γ. Μαυρή, «Ιουλιανά 1965: Ο ‘ελληνικός Μάης’ (η πείρα μιας επαναστατικής κατάστασης)», *Θέσεις*, τχ 26, 1989. Στο:

https://www.theseis.com/index.php?option=com_content&view=article&id=243:category-243&catid=90&Itemid=113. (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

Παναγιώτης Γράββαλος, «Σημαντικές σειρές. Αισθητική του ελληνικού γραμματοσήμου και καλλιτέχνες που συνετέλεσαν στην εξέλιξή του», *Η Καθημερινή*, Κυριακή 10 Ιανουαρίου 1999, (Αφιέρωμα Περί γραμματοσήμων Επτά Ημέρες), επιμ. Κωστή Λιόντης, σελ.12-14.

Ανδρέας Κακριδής, «1960-1970: Απογείωση και αναδιάρθρωση», *Η Καθημερινή*, 2017, (Ελλάδα 20ός αιώνας 1960-1970, τόμος Α'), σελ.96-103.

Αλέξανδρος Κιτρόεφ, «Αναδρομή στα 100 χρόνια ιστορίας της ΑΗΕΡΑ (1922-2022)», *ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ*, 23/6/2022, στο: <https://www.ekirikas.com/anadromi-sta-100-chronia-istorias-tis-ahera-1922-2022/>. (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

Βασίλη Κολώνας, «1950-1974 Τουριστικές εγκαταστάσεις», *Η Καθημερινή*, 2017, («Ελλάδα 20ός αιώνας 1960-1970, τ.Α'»), σελ.112-119.

Μανόλης Κούμας, «Οι συνέπειες της εξορίας Μακαρίου», *Η Καθημερινή*, 22.06.2014. Στο: <https://www.kathimerini.gr/society/772836/oi-synepeies-tis-exorias-makarioy/> (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

Τάσος Κωστόπουλος «Όταν ο ήρωας ήταν ‘προδότης’» στη στήλη της *Εφημερίδας των Συντακτών*, Το φάντασμα της ιστορίας, 5/4/2020, στο https://www.efsyn.gr/arheio/fantasma-tis-istorias/237958_otan-o-iroas-itan-prodotis. (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

Ειρήνη Α. Οράτη, «Εικαστικοί και γραμματόσημο», *Η Καθημερινή*, Κυριακή 10 Ιανουαρίου 1999, («Αφιέρωμα Περί γραμματοσήμων Επτά Ημέρες»), επιμ.Κωστής Λιόντης, σελ.15-19.

Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος, «Η σημασία της απονομής του εφετεινού βραβείου των κριτικών στον χαρακτήρα Τάσσο» *Ζυγός*, έτος ΙΧ, αρ.ΠΙ-65/1965, σελ.17-20.

Ανακτήθηκε από: <https://digilib.asfa.gr/s/library/item/4572> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026)

Βασίλης Πεσμαζόγλου, «Ελλάδα-ΕΟΚ: Τα πρώτα βήματα», *Η Καθημερινή*, 2017, («Ελλάδα 20ός αιώνας 1960-1970 τ.Α'»), σελ.104-111.

David Scott, “The semiotics of the lieu de memoire: The postage stamp as a site of cultural memory”, *Semiotica* 142-1/4 (2002), pp.107-124. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.1515/semi.2002.069> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

Vida Zei, “Stamps and the politics of national representation”, *The Public*, Vol.4 (1997), 1, pp.65-84. Ανακτήθηκε από: <https://doi.org/10.1080/13183222.1997.11008641> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

Ιστότοποι

Για το άρθρο 8 της Universal Postal Union στο: Decisions of the 24th Congress–2008, “Universal Postal Convention”, [act2008DecisionsGeneveEn.pdf](#) (τελ. πρόσβαση 30/6/2026).

Σύμβαση για την Προστασία και την Προώθηση της Ποικιλομορφίας των Πολιτιστικών Εκφράσεων, στο: UNESCO, 2005, Summary, III Definitions, Article 4.1, [2005 Convention on Diversity of Cultural Expressions | Diversity of Cultural Expressions](#) (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

Ο σεισμός στα Επτάνησα στο: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/arxeio-ert-otan-ta-katastrofika-7-2-rixter-isopedonan-to-1953-zakyntho-kai-kefalonia-eikones-apo-ta-epikaira-video/> . (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

Για την 11^η επέτειο Τζάμπορη στο: <https://www.mixanitouxronou.gr/i-istoriki-quot-olympiada-quot-ton-proskopon/>. (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

Ολυμπιακή Αεροπορία στο: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/mono-sto-ertgr/olympiaki-67-xronia-apo-tin-proti-ptisi-i-etaireia/>. (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

Για το πρώτο ελληνικό γραμματόσημο βλ. http://odysseus.culture.gr/h/4/gh430.jsp?obj_id=8892 (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

Για την Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης (ΕΠΦ) στο: <https://eepf.gr/i-istoria-mas/> (τελ. πρόσβαση 30/6/2026).

Το έντυπο για το συνέδριο «Προστασία της Φύσης» που διοργανώθηκε στην Αθήνα και στους Δελφούς, (1958),

στο: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/1958-002.pdf> (τελ. πρόσβαση 30/6/2026).

Για το Διεθνές Ινστιτούτο Θεάτρου στο: <https://www.iti-worldwide.org/iti.htm>. (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

Για το Διεθνές Ρόταρυ στο: [Διεθνές Ρόταρυ | Rotary Athinai](#). (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

Για την ιστορία της ελληνικής ταχυδρομικής υπηρεσίας στο: «Η ίδρυση της μακροβιότερης ελληνικής εταιρείας» στο: <https://www.greece2021.gr/elta.html>. (τελ.πρόσβαση 20/6/2026).

Για το Π.Ι.Κ.Π.Α στο: <https://greekarchivesinventory.gak.gr/index.php/u-1455> (τελ. πρόσβαση 30/6/2026).

Για το θεσμό του Φεστιβάλ Αθηνών-Επιδαύρου, βλ. <https://aefestival.gr/60-xronia-elliniko-festival-2/> (τελ. πρόσβαση 30/6/2026).

Για την Ελλάδα, χώρα-μέλος της UNESCO στο: [Greece | UNESCO](#) (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

Η έρευνα βασίστηκε:

1. Σε αρθρογραφία του φιλοτελικού περιοδικού *Φιλοτέλεια*, Περιοδικό της Ελληνικής Φιλοτελικής Εταιρείας. Αποδελτιώθηκαν περισσότερα από 120 τεύχη για την περίοδο 1950-1966.
2. Στις «Σειρές Γραμματοσήμων (prospectus)» της Ελληνικής Φιλοτελικής Ομοσπονδίας, ΕΦΟ, προσβάσιμη στο <https://www.efo.gr/stamps/> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).
3. Στον «Βλαστός 2007, Τόμος Πρώτος ΕΛΛΑΣ, Κατάλογος Γραμματοσήμων 1861-2006», επιμέλεια περιεχομένου Ανδ. Ζέης, Κων. Σιταρένιος.
4. Οι εικόνες των γραμματοσήμων προέρχονται από τον ιστότοπο <http://greekstamp.blogspot.com/search?updated-max=2008-02-14T12:17:00-08:00&max-results=7&start=18&by-date=false> (τελ.πρόσβαση 30/6/2026).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

Φιλοτελική ορολογία

Αεροπορικές εκδόσεις: Είναι ειδικές εκδόσεις που προορίζονταν αποκλειστικά για την πληρωμή πρόσθετου ταχυδρομικού τέλους, προς εξυπηρέτηση της αεροπορικής αλληλογραφίας.

Αναμνηστικές εκδόσεις: Ανήκουν οι σειρές που αποσκοπούν στην προώθηση ιδεών και πολιτισμού. Εκδίδονται για να τιμήσουν προσωπικότητες, ιστορικές επετείους, πολιτιστικά γεγονότα. Κυκλοφορούν για περιορισμένο χρονικό διάστημα και έχουν συλλεκτική αξία.

Αναμνηστικές σφραγίδες: Η Ταχυδρομική Υπηρεσία χρησιμοποιεί αναμνηστικές σφραγίδες για την προβολή επετείων, ελληνικών ή διεθνών γεγονότων.

Αναμνηστικός φάκελος: Προορίζεται για την προβολή επετείων, ελληνικών ή διεθνών γεγονότων, με σχετική παράσταση. Σφραγίζεται με ειδική αναμνηστική σφραγίδα.

Ανατύπωση: Η επανέκδοση γραμματοσήμων που έχουν εξαντληθεί.

Γραμματόσημο: Μικρό ένσημο, ορθογωνίου συνήθως σχήματος, που χρησιμοποιείται ως ένδειξη προπληρωμής ταχυδρομικού τέλους σε αντικείμενα που διαβιβάζονται μέσω Ταχυδρομικής υπηρεσίας.

Εθνικής Περίθαλψης και Κοινωνικής Πρόνοιας: Έχουν κοινωνική αποστολή.

Εκτύπωση: Οι κυριότερες μέθοδοι εκτύπωσης των Ελληνικών γραμματοσήμων είναι η χαλκογραφική (γκραβούρα), η λιθογραφική, η σύγχρονη offset αλλά και απλές τυπογραφικές μονόχρωμες ή δίχρωμες.

Χαλκογραφική: Κύριο χαρακτηριστικό είναι η μεγάλη απόδοση λεπτομέρειας και η ανάγλυφη υφή του μελανιού στο χαρτί.

Λιθογραφική και offset: Είναι η ομοιογενής επίστρωση της μελάνης σε κάθε τυπωμένη επιφάνεια λόγω της μαλακής μεταφοράς του ίχνους μέσω των κυλίνδρων.

Τυπογραφική: Κύριο χαρακτηριστικό είναι η πυκνότητα της μελάνης στο άκρο της μιας τυπωμένης επιφάνειας λόγω της πίεσης του χαρτιού στην τυπογραφική πλάκα.

Ελληνική Φιλοτελική Ομοσπονδία, ΕΦΟ: ομοσπονδία φιλοτελικών ενώσεων. Το 1947 οι τότε φιλοτελικές ενώσεις δημιούργησαν την ΕΦΟ. Η ΕΦΟ αποτελεί μέλος της Διεθνούς Φιλοτελικής Ομοσπονδίας.

Επισήμανση: Η λέξη ή ο αριθμός που αποτυπώνεται τυπογραφικά, λιθογραφικά ή με σφραγίδα πάνω στα εκδοθέντα γραμματόσημα. Η επισήμανση γίνεται για την αλλαγή της αξίας των γραμματοσήμων ή την αναφορά σε κάποιο γεγονός.

Κλάση: Η αξία που αναγράφεται σε κάθε γραμματόσημο

Ονομαστική αξία: Η αξία που αναγράφεται στα γραμματόσημα και στην οποία πωλούνται από την Ταχυδρομική Υπηρεσία.

Παράσταση: Η εικόνα που εμφανίζεται στο γραμματόσημο.

Σειρά: Το σύνολο των γραμματοσήμων κάθε έκδοσης με κοινό θέμα.

Τακτικές εκδόσεις ή οριστικές εκδόσεις: Οι πρώτες εκδόσεις γραμματοσήμων είχαν προορισμό μόνο την ταχυδρομική χρήση, οπότε κυκλοφορούσαν μέχρι εξαντλήσεως των αποθεμάτων.

Φάκελος Πρώτης Ημέρας Κυκλοφορίας, ΦΠΗΚ: Φάκελος που έχει εικονογράφηση σχετική με το θέμα της σειράς γραμματοσήμων και η οποία σειρά είναι επικολλημένη και σφραγισμένη με την ειδική σφραγίδα πρώτης ημέρας κυκλοφορίας. Ο πρώτος επίσημος φάκελος Ελληνικού Ταχυδρομείου κυκλοφόρησε την 1/7/1958 της σειράς «Λιμένων».

Φιλοτελικές Ενώσεις: Ενώσεις ή εταιρείες που αποβλέπουν στην προβολή της φιλοτελικής ιδέας, στην επιστημονική μελέτη του γραμματοσήμου, στην προστασία των μελών τους ως συλλεκτών και στην ανάπτυξη μεταξύ τους ανταλλακτικών σχέσεων.

Φιλοτελισμός: Η ενασχόληση με τη συλλογή και τη μελέτη των γραμματοσήμων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

Οι εικόνες των γραμματοσήμων προέρχονται από τον ιστότοπο

<http://greekstamp.blogspot.com/search?updated-max=2008-02-14T12:17:00-08:00&max-results=7&start=18&by-date=false>

Α΄ Μέρος: Οι εκδόσεις γραμματοσήμων 1950-1959

Εικόνα 1 Αριστερά το πρώτο γαλλικό γραμματόσημο (1849) που απεικονίζει την θεά Δήμητρα και δεξιά το πρώτο ελληνικό γραμματόσημο «Η Μεγάλη Κεφαλή του Ερμή» (1861).

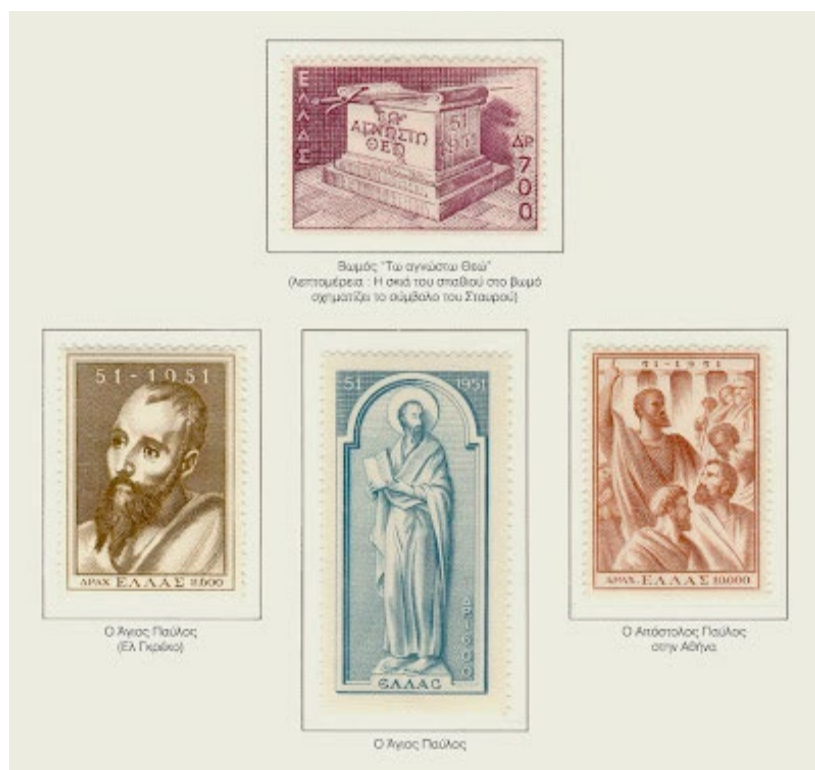
Εικόνα 2 Η πρώτη ελληνική έκδοση («Παρισινή») της «Μεγάλης Κεφαλής του Ερμή» (1861).

Εικόνα 3 «Η μάχη της Κρήτης» (28/4/1950)

Εικόνα 4 Το γραμματόσημο για την Υ.Ρ.Υ. (21/5/1950)

Εικόνα 5 Η σειρά του Απ. Παύλου (15/6/1951)

Εικόνα 6 Η σειρά της Ανασυγκρότησης (20/9/1951)

Εικόνα 7 Γενέθλια Βασιλέως Παύλου (14/12/1952)

Εικόνα 8 Γράμμος Βίτσι (29/8/1952)

Εικόνα 9 Εθνικά προϊόντα (1/7/1953)

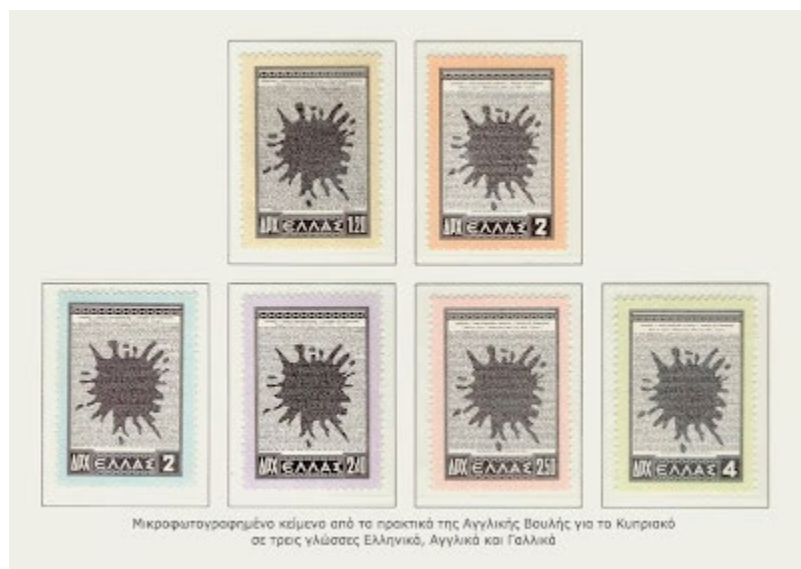
Εικόνα 10 Κοινωνικής Πρόνοιας για τους σεισμοπλήκτους. (18/11/1953)

Εικόνα 11 Αρχαία Τέχνη Α' (15/1/1954)

Εικόνα 12 Η σεφρά του Ν.Α.Τ.Ο (15/5/1954)

Εικόνα 13 Ένωση Κύπρου με την Ελλάδα (22/9/1954)

Εικόνα 14 Αρχαία Τέχνη Β' (10/7/1955)

Εικόνα 15 Πυθαγόρειο Συνέδριο (20/8/1955)

Εικόνα 16 Το γραμματόσημο του Ρόταρυ (15/5/1956)

Εικόνα 17 Βασιλείς Α΄ (21/5/1956)

Εικόνα 18 Η σειρά του Σολωμού (26/3/1957)

Εικόνα 19 Βασιλείς Β' (15/11/1957)

Εικόνα 20 Εμπορική Ναυτιλία (30/1/1958)

Εικόνα 21 Η σειρά των Λιμένων (1/7/1958)

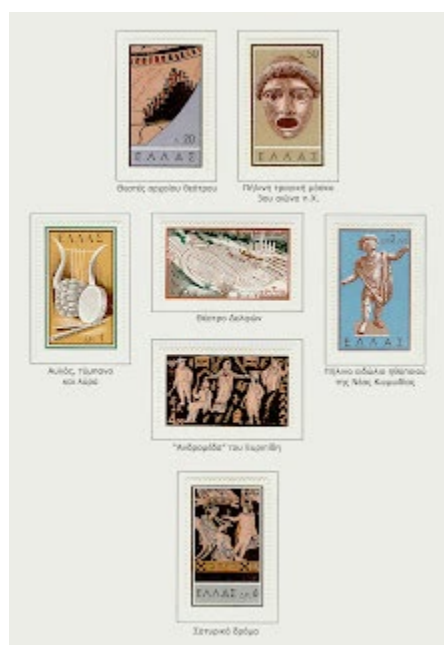
Εικόνα 22 Προστασία της Φύσης (15/9/1958)

Εικόνα 23 Αρχαία Τέχνη Γ (27/12/1958)

Εικόνα 24 Νομίσματα Α (24/3/1959)

Εικόνα 25 Αρχαίο Θέατρο (20/6/1959)

Εικόνα 26 Νίκη κατά του Κομμουνισμού (29/8/1949)

Εικόνα 27 Ερυθρός Σταυρός (21/9/1949)

Τριαντάφυλλος Νάγκυ (1896-1958)
πρώην Ούγγρος πρωθυπουργός

Μανώλης Γλέζος με φόντο την Ακρόπολη

Εικόνα 28 Τριαντάφυλλος Νάγκυ (8/12/1959) και το Σοβιετικό Γραμματόσημο «Γλέζου»

Β' Μέρος: Οι εκδόσεις γραμματοσήμων 1960-1966

Κωστής Παλαμάς

Εικόνα 29 Παλαμάς (25/1/1960)

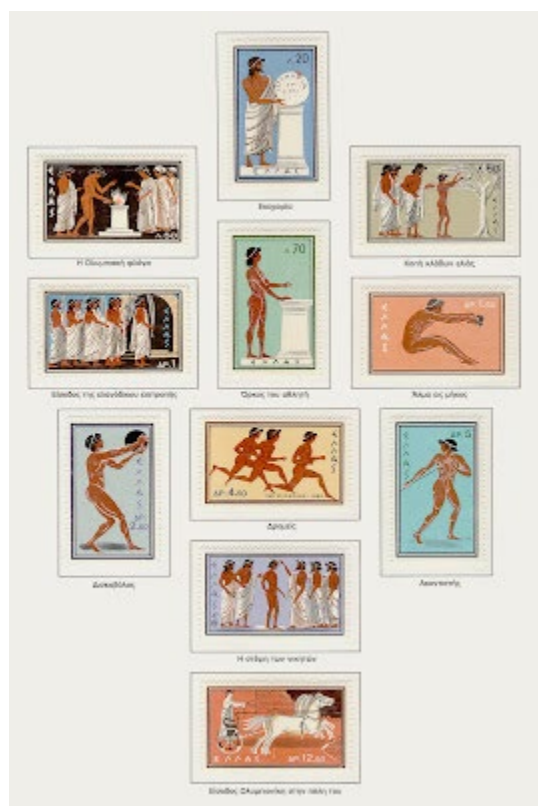

Εικόνα 30 Έτος προσφύγων (7/4/1960)

Αναμνηστικές Δελτοειδείς του τυφλού Προσκόπου

Εικόνα 31 Πρόσκοποι (23/4/1960)

Εικόνα 32 Ολυμπιάδα Ρώμης (12/8/1960)

Εικόνα 35 Μινωική (30/6/1961)

Εικόνα 36 Δημόκριτος (31/7/1961)

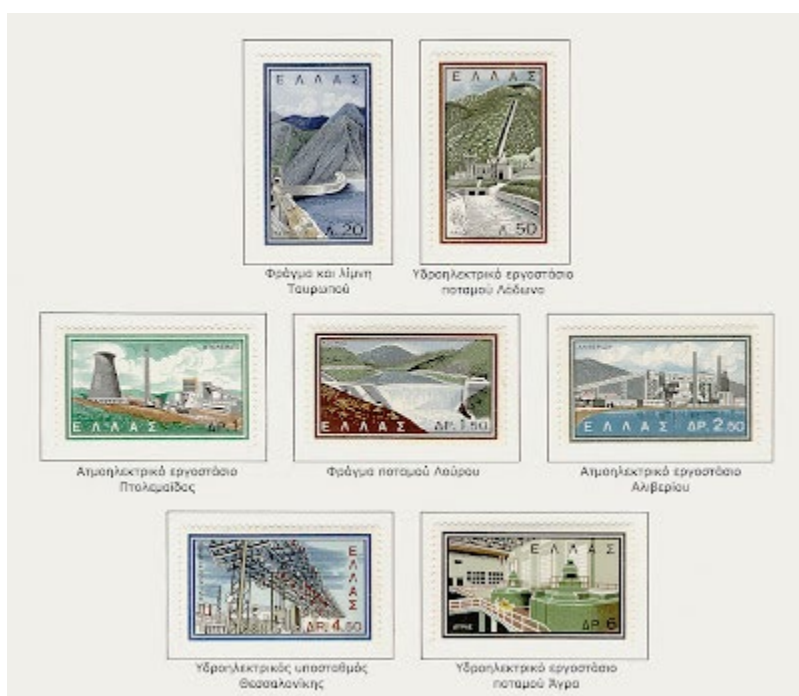

Νικηφόρος Φωκάς (961-1961)

Εικόνα 37 Απελευθέρωση Κρήτης, Νικηφόρος Φωκάς (22/9/1961)

Εικόνα 38 Επέτειος Παρισινής Έκδοσης Ερμή (20/12/1961)

Εικόνα 39 Εξηλεκτρισμός (14/4/1962)

Εικόνα 40 Σύνοδος NATO (3/5/1962)

Εικόνα 41 ΟΓΑ (30/10/1962)

Εικόνα 42 Αγώνας κατά της πείνας (23/4/1963)

Εικόνα 43 Επέτειος Ελληνικής Δυναστείας (29/6/1963)

Εικόνα 44 Νομίσματα Β (5/7/1963)

Εικόνα 45 Τζάμπορη (1/8/1963)

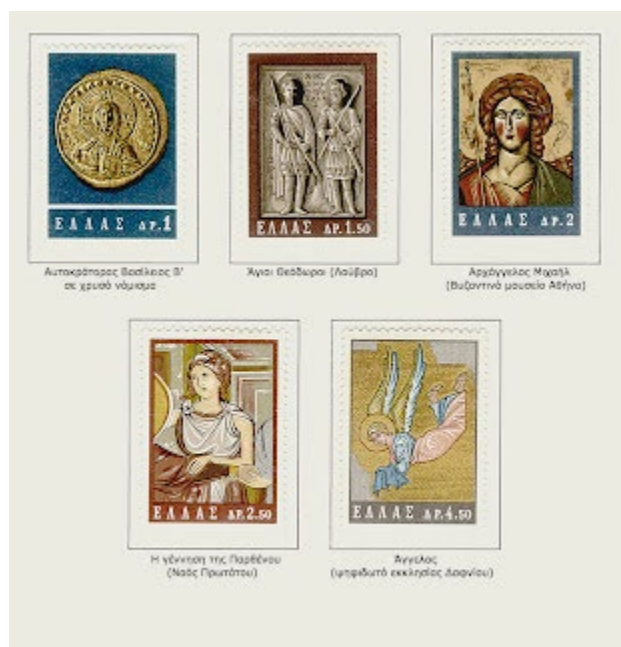
Εικόνα 46 Ερυθρός Σταυρός (16/9/1963)

Εικόνα 47 Άγιο Όρος (5/12/1963)

Εικόνα 48 «Βασιλεύς Παύλος» (6/5/1964)

Εικόνα 49 Έκθεση Βυζαντινής Τέχνης (10/6/1964)

Εικόνα 50 Ένωση Επτανήσων (20/7/1964)

Εικόνα 51 «50 Χρόνια Π.Ι.Κ.Π.Α.» (10/9/1964)

Εικόνα 52 Βασιλικοί γάμοι (18/9/1964)

Εικόνα 53 Ολυμπιάδα Τόκυο (24/10/1964)

Εικόνα 54 Ελ Γκρέκο (6/3/1965)

Εικόνα 55 Φεστιβάλ (30/4/1965)

Εικόνα 56 Φιλική Εταιρεία (31/5/1965)

Εικόνα 57 Συνέδριο Α.Χ.Ε.Π.Α. (30/6/1965)

Εικόνα 58 Βενιζέλος (30/6/1965)

Εικόνα 59 Αστροναυτικό Συνέδριο (11/9/1965)

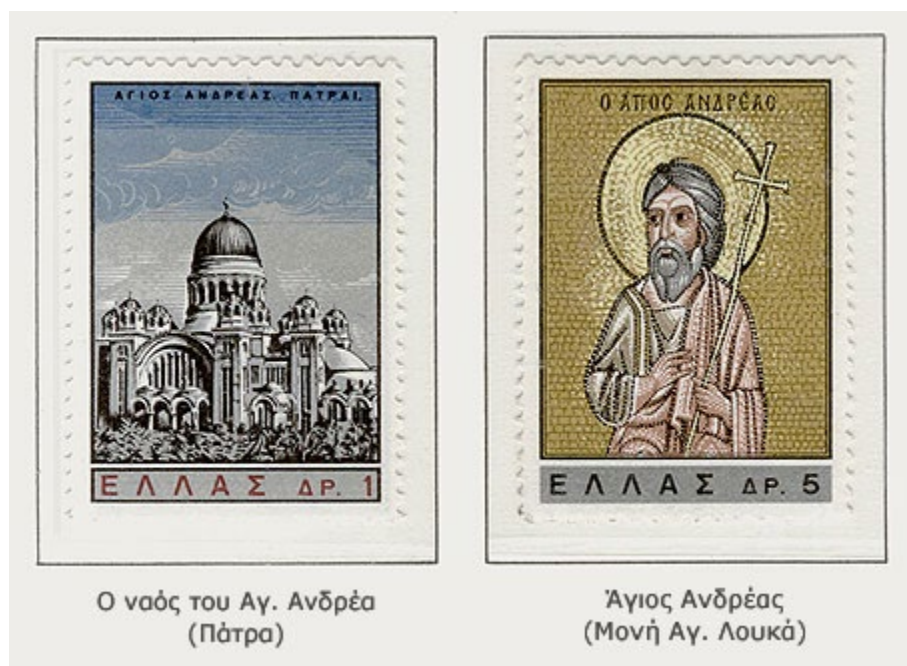
Εικόνα 60 Βαλκανικοί Αγώνες (11/9/1965)

Εικόνα 61 Ευγενίδειο Πλανητάριο (21/10/1965)

Εικόνα 62 Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο (30/11/1965)

Εικόνα 63 Άγιος Ανδρέας (30/11/1965)

Εικόνα 64 Ζωγράφοι (28/2/1966)

Εικόνα 65 Εθνική Τράπεζα (30/3/1966)

Εικόνα 66 Κρητική Επανάσταση (18/4/1966)

Εικόνα 67 Διεθνείς Οργανισμοί (18/4/1966)

Άρμα Θεσπίδος

Θέατρο Διονύσου (Αθήνα)

Προσωπίδα 4ου αι.π.Χ.

Διόνυσος σε χορό

Εικόνα 68 Ελληνικό Θέατρο (25/5/1966)

Το Boeing 707 της Ολυμπιακής
μεταξύ Αθήνας και Ν. Υόρκης

Εικόνα 69 Υπερατλαντικές πτήσεις (26/5/1966)

Καλλιέργεια καπνού

Ταξινόμηση φύλλων καπνού

Εικόνα 70 Συνέδριο Καπνού (19/9/1966)

Εικόνα 71 Λαϊκή Τέχνη (21/11/1966)

Εικόνα 72 «Γενέθλια Διαδόχου Αλεξίας» (19/12/1966)